

Tor-Einar Siebke

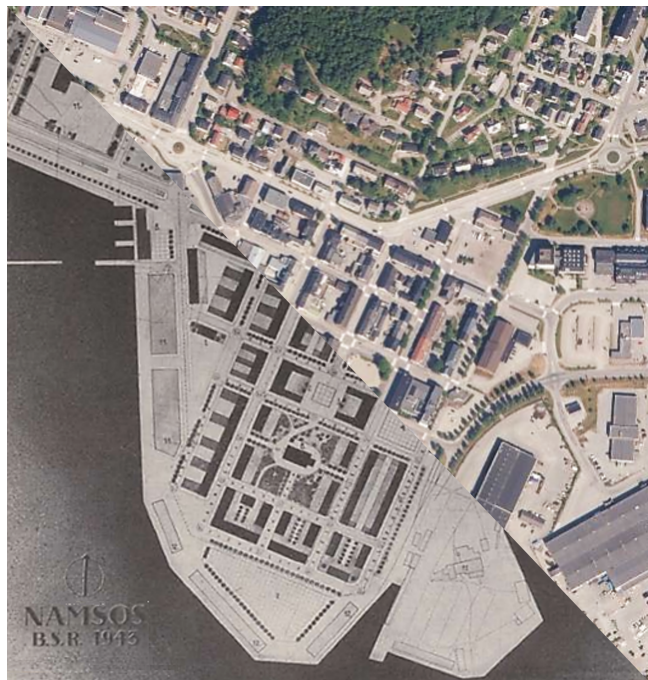
Brente steders forvaltning

Planlegging og kulturmiljøforvaltning i
gjenreisningsbyer

Masteroppgave i Fysisk planlegging

Veileder: Ingfrid Lyngstad

Juni 2023

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Tor-Einar Siebke

Brente steders forvaltning

Planlegging og kulturmiljøforvaltning i
gjenreisningsbyer

Masteroppgave i Fysisk planlegging
Veileder: Ingfrid Lyngstad
Juni 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for arkitektur og design
Institutt for arkitektur og planlegging

Kunnskap for en bedre verden

Tross hjelp, råd, og veiledning kan oppgaven inneholde feil eller mangler. Disse er utelukkende forfatterens ansvar.

Forsidebilde: B.S.Rs forslag til reguleringsplan for Namsos 1943 overlagt dagens bysentrum

Sammendrag

Gjenreisningsbyene i Norge etter andre verdenskrig var resultatet av et grundig planleggingsarbeid utført av etaten Brente steders forvaltning, ledet av Sverre Pedersen og hans etterfølgere. Disse byene ble utformet med rene linjer, en direkte og funksjonell stil, og med fokus på tilknytning til omgivelsene. Målet var å gi folk en ny og bedre levestandard i moderne byer for fremtiden.

Imidlertid har gjenreisningsbyene gjennom flere tiår forfalt, og mange anser dem nå som grå og umoderne. De utgjør en utfordring for videre byutvikling. I møte med behovet for modernisering og fortetting blir kulturminneverdiene i gjenreisningsbyene ofte oversett. Dette innebærer en risiko for tap av fremtidig kulturarv. Til tross for at gjenreisningsbyene er nær oss i tid, er de en del av vår felles kulturarv og en kilde til kunnskap og identitet. Disse verdiene bør bevares for ettertiden, men gjenreisningsbyene er spesielt sårbare for å miste dem. De befinner seg i en mellomposisjon, der de er for moderne til å bli ansett som verneverdige av mange, samtidig som de er for gamle til å tilfredsstille moderne standarder.

Utfordringen med å balansere kulturmiljøforvaltning og modernisering avdekker svakheter i dagens tilnærming. Oppgaven tar sikte på å undersøke hvordan disse kulturmiljøene forvaltes i dag, og avdekker mangler som hindrer en helhetlig tilnærming. Oppgaven adresserer disse utfordringene og ser nærmere på hvordan planlegging kan bidra til å skape en byutviklingsprosess i gjenreisningsbyene som bedre ivaretar de kulturhistoriske verdiene.

Planleggere har en unik rolle som tillater dem å legge til rette for ulike prosesser og systemer som kan bidra til å tydeliggjøre og bevare kulturminneverdiene i gjenreisningsbyene gjennom byutviklingen. Ved å øke bevisstheten om etterkrigstidens kulturarv og legge til rette for mangfoldige og inkluderende prosesser, kan gjenreisningsbyene reise seg på nytt både i bruk og i folkets kollektive bevissthet.

Abstract

The post-war reconstruction cities (gjenreisningsbyer) that emerged in Norway after the end of World War II were well-planned and structured cities created through the work of Brenne steds forvaltning (Burned Places Administration). The agency's leader, Sverre Pedersen, and his successors planned new and modern cities on the ruins of the old ones that had been destroyed by the ravages of war. The cities' clean lines, direct and functional style, and connection to the surroundings were meant to provide people with a new and improved standard of living in modern cities for the future.

Unfortunately, the reconstruction towns have deteriorated over the decades. They are now considered by many to be gray and outdated, posing a challenge for further urban development. In the face of the need for modernization and densification, the cultural heritage values of the reconstruction towns are often overlooked. This means that we risk losing the cultural heritage of the future. Just because the reconstruction towns are relatively recent does not mean that they are not part of our common cultural heritage and sources of both knowledge and identity. These values should be preserved for future generations, and the reconstruction towns are particularly vulnerable to losing them. They are caught between being too modern to be considered worthy of preservation by many and at the same time too old to meet modern standards.

Based on the apparent contradiction between cultural heritage management and modernization, this thesis examines how these cultural environments are currently managed. This reveals weaknesses that show that the current approach is not as comprehensive as it could and should be. The task addresses these challenges and takes a closer look at how planning can contribute to creating an urban development process in the reconstruction towns that better preserves their cultural and historical values.

Planners have a unique role that allows them to facilitate multiple processes and systems that can help highlight the cultural heritage values of the reconstruction towns in urban development. By raising awareness about post-war cultural heritage and facilitating diverse and inclusive processes, the reconstruction towns can rise again, both in terms of usage and in the collective consciousness of the people

Forord

De sier alle gode ting er tre, og opplevelsen av å skrive denne oppgaven har i alle fall vært positiv. Riktignok har det vært ganske utfordrende å kaste seg inn i et enda et nytt fagfelt og kombinere dette arbeidet med både jobb og livets svingninger, men det har vært både givende og interessant. Gjenreisningsbyer har vært et spennende tema å undersøke nærmere, og det har selvfølgelig vært veldig morsomt å se på hvordan de har tillatt meg å kombinere interessen for kulturminneforvaltning og historie på en side, med interessen for byplanlegging og arkitektur på den andre siden.

Lange kvelder og mye kaffe er ikke de eneste eller viktigste tingene som gjorde det mulig å faktisk få levert denne masteren til slutt. Det er dessverre ikke anledning til å takke alle ved navn eller årsak her så jeg lister opp noen, og om du føler deg truffet så stemmer det nok. Takk til alle som har hatt den lidelse å måtte høre meg liste opp merkelige problemstillinger og akademiske blindveier jeg er 100% årsaken til selv; til alle som ved tilfeldige kommentarer eller bra forslag ga meg en god idè som reddet meg ut av disse selvforskyldte problemene; til alle venner som har dratt meg med ut selv de gangene jeg tenkte jeg ikke kunne; til alle venner som også tenkte at de ikke kunne, men som fortsatt lot seg dra med; og til alle som har støttet og oppmuntret meg, og dermed slik har forhindre at jeg ødela PCen ved å kaste den i veggen.

Sannheten er at uten dere hadde nok oppgaven enten vært ferdig lenge før, eller ikke i det hele tatt. Jeg ville ikke foretrukket noen av alternativene over det jeg fikk.

Det er også noen jeg vil takke spesielt:

Som alltid takk til min fantastiske familie som alltid er der.

Takk til min veileder Ingfrid Lyngstad for gode diskusjoner, veiledninger, og entusiasme.

Takk til alle som bidro direkte gjennom å stille til intervju

Jeg vil også takke S for utilsiktet inspirasjon og motivasjon til oppgaven.

Noe av det som har gjort dette så spennende er all responsen jeg har fått. Uansett om det er fra folk på seminar og konferanser, andre studenter, ansatte ved instituttet som tilfeldigvis kommer inn under en veiledningstime, eller han fyren som skulle på byen som jeg snakket med da jeg satt på bussen på veien hjem på fredag og som lurte på hva jeg hadde holdt på med i kveld, så har de alltid en relatert historie.

Jeg tror det er fordi det er en del av den nære historien vi alle kan relatere til. Det er historien om våre besteforeldre, foreldre og oss selv. Det er en historie som stadig er der og som vi fortsatt lever blant. Jeg håper at man kan se verdien av etterkrigstidens kulturarv slik denne fortellingen også kan bli med oss videre inn i framtiden.

Tor-Einar Siebke

Trondheim, 13.06.2023

Figurliste

Figur 1. Samfunnshuset i Namsos – hovedinngang	6
Figur 2. Rådhuset sett fra Bodø torg.	7
Figur 3. Kulturmiljø og landskap med store verdier	16
Figur 4. Namsos kirke.....	18
Figur 5. Gjenreisningsområder i NB!-Registeret	19
Figur 6. Brente steders regulering, plan for gjenreisning av Bodø.....	20
Figur 7. Oppsummering D.I.V.E-analyse.....	28
Figur 8. Byplan i Bodø for og etter krigen.....	30
Figur 9. Planens mål og virkning	34
Figur 10. Temaplan kulturminner Bodø med NB!-området.....	35
Figur 11. Verdisetting kulturmiljø Storgata	36
Figur 12. Matrise: Sammenstilling av utbyggingsalternativer	37
Figur 13. Byplan over Namsos før brannen	39
Figur 14. Namsos B.S.R 1943.....	40
Figur 15. Leilighetskomplekset «Sjøsidan»	46
Figur 16. NB!-området i relasjon til planområdet	48
Figur 17. Oversikt over "bygg, kulturminner, mm. som skal bevares"	49
Figur 18. Hensynsone H570 Namsos sentrum	50
Figur 19. Områder med planlagt mulig fortetting i Namsos sentrum.....	51
Figur 20. Mangelshierarki.....	62
Figur 21. Modell over mangler ved sviktende helhet i forvaltningen	64
Figur 22. Gjenbygging Sjøfronten	73
Figur 23. Innsnevrede siktlinjer	74
Figur 24. Arkitektoniske skylapper	75
Figur 25. Mulig konsept i «fellesprosjektet».....	76
Figur 26. Fjerning av opprinnelig planlagt kvartalstruktur	77
Figur 27. Anbefalinger fra Riksantikvarens bystrategi 2021	80
Figur 28. Fasadevern i Bodø sentrum	81
Figur 29. Bodø rådhus i 2012 og 2022.....	82
Figur 30. Norrøna hotell i endret kontekst	84
Figur 31. Kulturminner i skiftende miljø	85
Figur 32. Grensen mot NB!-området og kulturmiljøets omgivelser.....	86
Figur 33. Forslag til utforming av ny bydel Namsos sentrum.....	87
Figur 34. Oversiktskart over kulturmiljøfredningen av Henningsvær.....	89
Figur 35. Fredningsformål Henningsvær kulturmiljøforvaltning	90
Figur 36. Total samfunnsmessig verdi	107

Merknad angående bruk av eget tidligere arbeid

Deler av oppgaven, hovedsakelig de tre første kapitlene er i varierende grad basert på et eget tidligere arbeid som ble innlevert som et karaktergivende arbeid i faget AAR4874 – Teori og metoder for masteroppgaver som ble avholdt høstsemesteret 2022. Faget inngår som obligatorisk emne i masterløpet i fysisk planlegging ved institutt for arkitektur og planlegging, NTNU, men er ikke utgitt på andre måter.

Emnet skal være et forprosjekt for masteroppgaven hvor det velges tema for videre forskning. Innleveringen ved slutten av dette faget er en oppgave som skal ha fokus på vitenskapsteori og forskningsmetoder. Denne er oppgitt å skulle utgjøre en basis for masteroppgaven ved å legge grunnen med de første kapitlene, altså bakgrunn, problemstilling, teoretisk rammeverk og metoder.

Innleveringen fra AAR4874 er, slik faget var ment, brukt som grunnlag for denne oppgaven. Det er foretatt visse endringer, men enkelte deler er beholdt nesten uendret. Endringer og justeringer er gjort etter hvert som prosjektet med masteroppgaven endret seg i forhold til hva som først var planlagt, men andre deler framstod det som lite hensiktsmessig å endre. Dette gjelder spesielt kapittel to – Teori og kunnskapsstatus. Mye av dette innholdet er faglig bakgrunn og forståelsesrammer for resten av oppgaven. Dette er kunnskap og forhold som ligger til grunn og forut for oppgaven, og er dermed ikke noe som endres uansett om oppgaven gjør det. Visse deler er lagt til for utdyping, men kapittelet er i stor grad holdt likt. Dette er fordi den opprinnelige teksten som var ment å utgjøre et grunnlag for masteroppgaven allerede var ansett å være god.

Det virket lite hensiktsmessig å endre ordlyd eller formuleringer kun for endringens skyld, når dette arbeidet allerede var gjort i den hensikt å inkludere det i masteroppgaven. Det er til en viss grad referert til innleveringen fra AAR4874 gjennom aktuelle deler av masteroppgaven, men det er gjort på et mer overordnet nivå. Det framstod lite hensiktsmessig for lesbarheten å sitere den tidligere innleveringen ved hver setning, eller å angi alle formuleringer som er mer direkte tatt med videre som sitat.

Denne omtalte innleveringen er «*Brente steders forvaltning – Områderegulering og kulturmiljøvern i gjenreisningsbyer*» av Tor-Einar Siebke fra 2022, og er referert til som (Siebke, 2022). Dette er altså hovedsakelig en referanse til formulering og ikke faginnhold.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	iv
Abstract.....	v
Forord	vi
Figurliste	viii
Merknad angående bruk av eget tidligere arbeid	x
1.Introduksjon	1
1.1 Innledning	1
1.2 Tema og formål.....	2
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål.....	3
1.4 Avgrensninger.....	4
1.5 Tidligere forskning og debatt.....	5
1.6 Struktur	9
2. Teori og kunnskapsstatus	11
2.1 Kulturmiljøforvaltning	11
2.2. Vernestatus og lovverk	14
2.3 Kulturminner fra etterkrigstiden	17
2.4 Fortetting og byutvikling	20
3. Materiale og metode.....	23
3.1 Dokumentanalyse	23
3.2 Intervju.....	24
3.3 D.I.V.E-analyse	26
4. Resultat – Tidligere og nåværende forvaltning	29
4.1 Bodø	29
4.2 Namsos	39
4.4 Sammenstilling	58
5. Analyse – Svakheter	61
5.1 Grunnleggende mangler.....	61
5.2 Helhet i forvaltningen	62
5.3 Metodiske feil	65
5.4 Betydning og innvirkning av miljø	79
5.5 Kortsiktige tidsperspektiv	93
6. Diskusjon – Løsningsforslag.....	99
6.1 Planleggerens rolle.....	99
6.2 Metodisk vinkling	99
6.3 Løsningsforslag.....	100
7. Konklusjon – Avsluttende vurdering og anbefalinger	113
8. Kilder	117
8.1 Bibliografi.....	117
8.2 Figurkilder	133
9. Appendiks	139

1.Introduksjon

1.1 Innledning

Samfunnet er i stadig demografisk, økonomisk og sosial utvikling. Dette medfører et kontinuerlig behov for endring, ikke bare i politikk og måtene vi samhandler, men også i våre fysiske omgivelser. Slike endringer er spesielt synlige der vi bor og arbeider, og for stadig flere er dette en by. Norge opplever sterk sentralisering, og mens distriktskommuner opplever befolkningsnedgang på grunn av fraflytting, har større byer og nabokommuner netto tilflytting fra både innland og utland. I 2022 var nesten 83% av befolkningen bosatt i by eller tettsted. Mange av tettstedene er små med begrenset innbyggertall, men de fem tettstedene over 100 000 innbyggere har en samlet befolkning på over 2,8 millioner (Statistisk sentralbyrå, 2022a).

Tilveksten i byer og større tettsted medfører økt behov for boliger og offentlige tjenester, men denne veksten kan ikke fortsette utover. Om byene brer seg utover i takt med befolkningsveksten påvirker det omkringliggende areal og medfører tap av jordbruksareal, kulturlandskap, og natur. Mindre arealeffektiv byspredning er mindre miljøvennlig og fragmenterer det urbane området. Det brukes mer areal, og kreves mer energi til transport til essensielle steder som jobb, skole, offentlig tjenester og handlemuligheter (Sandmark, 2020).

Fortetting, utbygging og klimatilpasning er, og kommer til å forbli sentrale tema innen by- og stedsutvikling i årene framover (FN-sambandet, 2023). Dette byr på muligheter til å skape grønnere og mer effektive byer, men er utfordringer relatert til slik utvikling. Fortetting impliserer at noe allerede er der og at dette arealet tas i bruk på en mer effektiv måte.

Utfordringen oppstår når eksisterende bygg og strukturer skades som følge av utbyggingen. Spesielt kulturmiljø og romlig-estetiske kvaliteter kan påvirkes negativt siden deres verdier henger sammen med siktlinjer, skala, dimensjoner, farger og annen utforming. Verdiene av et kulturmiljø kan bli skadelidende ved direkte inngrep, men også ved tiltak som endrer deres kontekst (Miljølære, u.å; Siebke, 2022).

Kulturminner- og miljø beskyttes i henhold til §3 i kulturminneloven¹ (Kulturminneloven, 1978: § 3), men mange områder i by kvalifiserer ikke til offisiell, automatisk, og juridisk bindende fredning. Disse byene innehar likevel ofte viktige verneverdier, men uten juridisk vern er det få formelle krav som bidrar til bevaring. Verdiene henger sammen med byens

---

¹ Heretter referert til som *kulml.* ved direkte henvisninger til paragrafer i tekst

historie og utvikling i nyere tid, og selv om de ikke har et automatisk vern er de bærere av byens historie og identitet.

Oppgaven undersøker motsetningsforholdet som oppstår i krysningpunktet der ønsket om modernisering og fortetting møter kulturmiljøverdier uten et formelt vern. Dette problematiseres gjennom å undersøke planlegging i gjenreisningsbyer. Disse byenes spesielle arkitektonisk utforming og historisk tilhørighet er definert av Riksantikvaren som verneverdig, men de er også omstridte. Utbygging i disse byene er derfor gjenstand for diskusjon i sammenheng med utbyggingsprosjekt og modernisering (Siebke, 2022).

1.2 Tema og formål

Oppgaven er sammensatt av elementer fra arkitektur, arealplanlegging og kulturmiljøforvaltning. Det er et bredt spekter av problemstillinger, utfordringer og løsninger, teorier og metoder å ta av. Det sentrale spørsmålet er hvordan kombinere moderne byutvikling og krav om tilgjengelighet, fortetting, miljømessig bærekraft, innemiljø, og estetisk utforming med vern av kulturhistorisk verneverdige bygg og miljø (Siebke, 2022)? Gjenreisningsbyene og deres særpregede arkitektur og utforming er spesielt utsatt i møte med moderne byutvikling. De innehar ikke automatisk vern som eldre og førreformatorisk kulturmiljø og kulturminner har, og er heller fanget i en slags mellomsoner. De ikke er gamle nok til at det finnes bred folkelig enighet om dem som bevaringsverdige, men heller ikke nye nok til å tilfredsstille moderne krav til effektivitet og bærekraft. Med et stadig økende fokus på, og behov for grønne løsninger risikerer tilsynelatende utdaterte bygg og kulturmiljø i gjenreisningsbyer å bli revet, endret, eller på andre måter påvirket som følge av modernisering (Siebke, 2022).

Til tross for kontroversene har gjenreisningsbyene verdi som bærere og formidlere av historie og stedsidentitet. Våre fysiske, historiske og kulturelle omgivelser former vårt syn på oss selv og hvor vi kommer fra. Å kombinere bevaring og utvikling er et spørsmål for planleggere, og formålet er å finne metoder som ivaretar kulthistoriske verdier i gjenreisningsbyenes byutviklingsprosesser.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Motsetningene og utfordringene i håndteringen av gjenreisningsbyenes kulturmiljø er undersøkt i følgende problemstilling:

* Hvordan kan planlegging bidra til å ivareta kulturhistoriske verdier i gjenreisningsbyer?

Problemstillingen er brutt ned i følgende underliggende forskningsspørsmål:

- 1. Hvordan er praksis innenfor ulike fagområder og hvilken virkning det har hatt?*
- 2. Hvilket svakheter finnes i forvaltningen av kulturhistoriske verdier i gjenreisningsbyene?*
- 3. Hvilke endringer kan planleggere bidra med i praksis for å bedre ivareta kulturhistoriske verdier i gjenreisningsbyene?*

Forskningsspørsmålene belyser hovedproblemstillingen fra et fortidig, nåtidig og framtidig perspektiv, og bygger progressivt på hverandre fram mot en konklusjon.

I det første forskningsspørsmålet undersøker jeg tidligere praksis angående gjenreisningsbyen i planlegging og kulturmiljøforvaltning, og resultatene av dette. Det avdekker tidligere og nåværende praksis, tankegang, og oppbygning, samt hvordan dette gjenspeiles i planer og strategier.

Det andre forskningsspørsmålet bygger videre på det første og problematiserer områdeplaneleggingen i gjenreisningsbyer. Analyse av resultatene fra de forskjellige undersøkelsene avdekker mangler eller utfordringer, som igjen belyser hvilket mulighetsrom og potensial som finnes videre.

Det siste forskningsspørsmålet er fokusert på planleggerens rolle. Det tar utgangspunkt i funnene fra de to foregående og diskuterer hvordan planleggere kan påvirke og legge til rette for bedre ivaretagelse av kulturmiljø.

Prosessen med planlegging i gjenreisningsbyer er undersøkt som en helhet hvor praktiske løsninger og planlegger er like viktige element i planleggingen. Sammenstillingen av svar fra de tre forskningsspørsmålene besvarer hvordan planlegging kan bidra til bedre og mer bærekraftig kulturmiljøforvaltning i praksis (Siebke, 2022).

1.4 Avgrensninger

Det viste seg å være for omfattende å foreta inngående studier av kulturmiljøverdiene, og alle tidligere, nåværende, og planlagte utbyggingsprosjekt i hver norske gjenreisningsby. Dette var også mindre relevant siden ikke alle gjenreisningsbyer har større byutviklingsprosesser som virker inn på deres kulturminneverdier. Det ble valgt to byer for nærmere studie med kriteriet om at det foregår, eller nylig har foregått utbyggingsprosesser med følger for etterkrigstidens bygg eller kulturmiljø. Dette forankrer oppgaven i aktive og relevante prosesser og reflekterer nåværende utvikling, holdninger og fremgangsmetoder (Siebke, 2022). Bodø og Namsos ble på dette grunnlaget valgt ut som eksempler.

1.4.1 Bodø

Byen har de siste årene gjennomgått flere omfattende byggeprosjekt både i og nært områder vurdert bevaringsverdige grunnet kulturhistorisk tilknytning til etterkrigstiden. Det dreier seg om et bredt utvalg av både private og offentlige prosjekt av varierende størrelser som på forskjellige måter har virket inn på gjenreisningsbyen.

Siden det i Bodø er gjennomført, og stadig planlegges flere, større prosjekt relatert til gjenreisningsbyen behandles prosessene her mer generelt. Det er ikke foretatt noen spesifikk undersøkelse av ett enkelt prosjekt, men snarere en bredere undersøkelse av håndtering og synligheten av gjenreisningsbyens kulturmiljøverdier i plan og forvaltning. Situasjonen i Bodø gir innblikk i hvordan prosessen foregår på et sted med en større urban utvikling hvor man jevnlig forholder seg til slike omstendigheter. Bodø har to B.S.R- områder, men det er fokusert på området i sentrum siden det meste av utvikling og fortetting foregår. Det andre området kjent som «svenskbyen» er et området et stykke utenfor sentrum bestående av eneboliger, og fortsatt benyttet til boligformål (Bodø kommune, 2021)².

1.4.2 Namsos

Problemstillingen om hvordan man forholder seg til både byplan og arkitektur fra gjenreisningsfasen er relevant også i Namsos, men på en annen måte enn i Bodø. Namsos har ikke hatt den samme urbane utviklingen som Bodø, men det ble nylig vedtatt et nytt planforslag (Namsos kommune, 2023a). Det er også en pågående debatt om verneverdien av etterkrigstidens arkitektur. Planforslaget i Namsos er svært omfattende, og vil potensielt ha stor påvirkning på byen og kulturmiljøet som helhet. Undersøkelsen av Namsos gir innsikt i

---

² Området har imidlertid også hatt sine runder innen forvaltning og planlegging med egen rapport fra 2006, prinsippveileder, formingsveileder, og bestemmelser

en aktiv prosess med stor betydning for byens utvikling. Situasjonen i Namsos er håndterbar som én enhet og er derfor undersøkt i dybden.

1.4.2 Representativitet

De to byene gir innsikt i forskjellige aspekter, elementer og faser av det å forholde seg til kulturmiljø i planlegging og arealforvaltningen som også forekommer i andre gjenreisningsbyer. De to byene er på forskjellige stadier i prosessen med å forholde seg til gjenreisningsarkitekturen i byutviklingen. Bodø har gjennomgått mange endringer og viser langtidsvirkninger og utvikling over tid. Bodø har derfor et større mangfold å ta av når det gjelder spesifikke prosjekt, løsninger og et mer omfattende forvaltningsapparat som håndterer dette.

Namsos har også gjennomgått endringer, men ikke i samme grad, og viser nå heller hvordan én spesifikk prosess foregår og hvilke direkte virkninger den kan ha på miljøet. Fokuset på dette en prosjektet belyser detaljer i hvordan prosessen og planene mer spesifikt forholder seg til gjenreisningsbyen kulturminneverdier. At de to byene representerer forskjellige stadier gjenspeiler forskningsspørsmålene som tar for seg historiske og nåtidige perspektiv og setter dette sammen til en helhet.

1.5 Tidligere forskning og debatt

Det er gjennomført mye forskning innenfor fagområdene oppgaven tar for seg, men siden temaet er sammensatt med element fra ulike fagfelt, og det er lite om spesifikt områdeplanlegging i gjenreisningsbyer. Det meste omhandler fagområdene separat med forskning og dokumentasjon innenfor det kulturhistoriske, og annet arbeid på mer generelt plan innen områdeplanlegging, byutvikling og fortetting (Siebke, 2022).

1.5.1 Gjenreisningsbyer og moderne kulturarv

Gjenreisningsbyer som kulturarv og deres utvikling har vært tema ved flere anledninger de siste årene og var emnet for en konferanse gjennomført av Riksantikvaren i 2019 (Riksantikvaren, 2019a). Nasjonalt senter for gjenreisningsarkitektur har samlet mye ressurser angående dette, men det meste er historisk dokumentasjon, eller gjennomgang av prosjekt. Dette senteret har heller ikke vært aktivt på flere år (Nasjonalt senter for gjenreisningsarkitektur, 2019a). De spesifikke kulturmiljøene og bygningene i gjenreisningsbyene, samt prosjekter gjennomført i tilknytning til dem er omtalt flere steder.

- *Namsos B.S.R*

I Namsos er det foretatt en mindre undersøkelse av folkelige holdninger til etterkrigsarkitektur i en masteroppgave i kulturminneforvaltning som undersøker samfunnshuset i Namsos. Oppgaven undersøker folks holdninger i den hensikt å kartlegge samfunnshusets kulturminneverdier, og er spesifikt rettet mot bevaring. Den belyser folks holdninger til denne typen arkitektur, men har ingen spesifikke fremgangsmetoder eller anbefalinger for tilpasning av utbygging og områderegulering til disse verdiene (Vedstein, 2020). Oppgaven utgjør enda et innlegg i den pågående debatten mellom bevaringsaktivister, kommunen, og utbyggere i Namsos. Denne debatten har pågått over lengre tid som følge av samfunnshusets dårlige tilstand, og ønsket om ny regulering i Namsos sentrum (Sandmo, E., 2021). Det meste arbeidet relatert til gjenreisningsbyen Namsos er artikler for, eller mot vern, og enkelte mulighetsstudier eller tilstandsvurderinger (Siebke, 2022).

Figur 1. Samfunnshuset i Namsos – hovedinngang. (Siebke,2023)

- *Bodø B.S.R*

Situasjonen i Bodø er mye den samme relatert til gjenreisningsbyen. Temaet figurerer i historiske artikler og beskrivelser, og nevnes som noe det må tas hensyn til i kommunale dokumenter og planleggingsprosesser, men det er få større arbeid som overordnet behandler temaet. Ideen om gjenreisningsbyen er til stede i den kollektive bevisstheten, men mest som et historisk faktum. Et historisk arbeid om gjenreisningsbyen Bodø finnes i artikkelen «*Gjenreisningsbyen Bodø – Ein omstridt byplan sosialdemokratiet gjorde til sin*»

av Steinås Aas i

Fortidsminneforeningens årbok fra 2015 (Aas, 2015). Spørsmålet om hvordan man tar vare på identiteten som gjenreisningsby i Bodø er problematisert av Jonas Bjørklund. Han jobber som arkitekt i Bodø kommune og har holdt foredrag om gjenreisningsbyer i skjærepunktet mellom kulturvern og byutvikling (Møre og Romsdal fylkeskommune, 2021) (Siebke, 2022). Bjørklund er en av fagpersonene intervjuet for oppgaven.

- *Moderne kulturarv*

Internasjonale organisasjoner og interessegrupper som UNESCO³ og DOCOMOMO⁴ står for mye forskning og opplysningsarbeid om moderne kulturarv som helhet. DOCOMOMO er en organisasjon rettet mot bevaring av modernismens arkitektur (DOCOMOMO, u.å), men i

Figur 2. Rådhuset sett fra Bodø torg. (Knutssøn, 2023)

³ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

⁴ Documentation and Conservation of Buildings, Sites, and Neighbourhood of the Modern Movement

likhet med Nasjonalt senter for gjenreisningsarkitektur har ikke den norske grenen av organisasjonen vært aktiv på flere år. Internasjonalt har de jobbet med ICOMOS⁵ siden 2001 om opprettelsen av et program for å dokumentere, og fremme moderne kulturarv (Aelbrecht, 2021: s. 641-642; Bandarin, 2003: s. 3; Siebke, 2022).

Modernismen, brutalismen og moderne kulturarv har fått en mer framtrædende rolle i forskning og samfunnsdebatt de siste årene. Bevegelsen Arkitekturopprøret har vært framtrædende med krav om mer tradisjonsorientert arkitektur i kontrast til den modernistiske (Arkitekturopprøret, u.å), men dette synspunktet er debattert. Til tross for motstand er det gjort arbeid som framhever verdien av etterkrigstidens bygningsarv, og tankene den representerer. I norsk sammenheng har Even Smith Wergeland tatt opp problematikken om offentlige bygg fra etterkrigstiden i artikkelen «*Betongbyråkratiet*» (Wergeland, 2019) og internasjonalt ga DOCOMOMO ut «*The Challenge of Change*» i 2008 (Komiteen for den 10. internasjonale DOCOMOMO konferansen, s. xv). Utgivelsen inneholdt en rekke tekster av historikere, arkitekter og andre fagfolk om motsetningene og de skiftende holdningene som preger diskusjonen omkring moderne kulturarv. At kontroversen omkring slike bygg og kulturmiljø har holdt seg vises i nylige debatter. Rivningen av Y-blokka i regjeringskvartalet i 2020 ledet til stor debatt blant både allmenheten, politikere og fagfolk, og trakk diskusjonen om etterkrigstidens kulturarv fram i lyset (Støtteaksjon for å bevare Y-blokka, u.å; Siebke, 2022)..

1.5.2 Byutvikling og fortetting

Fortetting, og de fordeler, ulemper og resultater dette medfører er blitt undersøkt i mange kontekster for å kartlegge forskjellige løsninger, og effektene av dem. Å redegjøre for alle er lite hensiktsmessig, men temaet er stadig svært aktuelt, også her til lands.

NAMIT-prosjektet⁶ som ble gjennomført fra 1988-92 startet diskursen om en mer miljøvennlig byutvikling med utgangspunkt i en mer kompakt by. De forsket på arealøkonomisering, og prosjektet ble en viktig premissleverandør for videre norsk arealpolitikk, og en forgjenger til lignende forskningsprosjekt (Næss, Saglie & Thoren, 2015: s. 37-46). Det ble i 2018 publisert en doktorgradsavhandling om temaet og hvilke drivere og barrierer man finner innen urban fortetting som metode for bærekraftige byer i Norge. «*Urban Densification and the Sustainable City in Norway - A Study of Drivers and Barriers*» slår fast

---

⁵ International Council of Monuments and Sites

⁶ Natur- og miljøvennlig tettstedsutvikling

at fortetting i Norge drives fram av miljømessige og økonomiske hensyn, og det har sementert seg som en ledende strategi på institusjonelt nivå (Hernandez-Palacio, 2018: s. v).

En samlestudie fra 2017 tok for seg 102 studier om økonomisk merverdi ved fortetting. Studien fant at det har flere fordeler relatert til økonomi, men også angående forurensing, energiforbruk, kriminalitet, tilgang på ressurser, og bevaring av grøntareal (Ahlfeldt & Pietrostefani, 2019: s. 106). Det finnes noen ulemper med kostnadsøkning i boligmarkedet, men fortetning er generelt ansett å skape mer effektive urbane områder. Det øker produksjon og varetilgang, samtidig som det begrenser reiseavstand, miljøpåvirkning og kostnader til utbygging og offentlige tjenester (Duranton & Puga, 2020). Utbygging og fortetting i relasjon til gjenreisningsbyene er derfor stadig mer aktuelt for å sikre en mer bærekraftig byutvikling, men dette er ikke uten risiko for kulturmiljøet.

1.6 Struktur

Opgaven er delt i flere kapitler som først tar for seg det underliggende faglige, teoretiske og metodiske grunnlaget, og deretter presenterer resultater, analyse, og diskusjon.

Kapittel en: Introduksjon. Dette er en presentasjon av forskningsspørsmål, avgrensninger, og kort introduksjon til noe tidligere arbeid på feltet.

Kapittel to: Kunnskapsgrunnlag og teori. Redegjør for hvilke forståelsesrammer og begrep som ligger til grunn. Kapittelet etablerer konteksten det videre arbeidet og resultatene forstås utfra.

Kapittel tre: Material og metode. Kapittelet redegjør for hvordan den empiriske dataen for videre analyse er anskaffet. Metodene for datainnsamling og behandling gjennomgås og aktualiseres i forhold til problemstilling og forskningsspørsmål.

Kapittel fire: Resultat – Tidligere og nåværende forvaltning. Presenterer funn og resultat fra dokumentanalysen og intervjuene, og redegjør med bakgrunn i dette for status i forvaltningen, og hvordan man har forholdt seg til utviklingen i gjenreisningsbyene

Kapittel fem: Analyse – Svakheter. Kapittelet bygger videre på resultatene fra kapittel fire, og går nærmere inn på hvilke svakheter eller mangler som finnes i dagens håndtering. I tillegg til dokumentanalysen og intervjuene, benyttes også en komparativ analyse av hvordan kulturminneverdier er håndtert i et planforslag som grunnlag.

Kapittel seks: Diskusjon – Løsningsforslag. Her adresseres funnene fra kapittel fem og det går nærmere inn på mulige løsninger som kan bidra til å legge til rette for en bedre ivaretagelse av

kulturminneverdier ved planlegging i gjenreisningsbyer. Det dreier seg primært om løsningene planleggere kan bidra med.

Kapittel sju: Konklusjon. Til slutt sammenstilles funn og analysetema fra tidligere kapittel og det gis konkluderende anbefalinger.

2. Teori og kunnskapsstatus

Kapittelet redegjør for bakgrunnsinformasjon som belyser temaene, synspunktene og forståelsesmodellene som ligger til grunn. Dette utgjør rammeverket av meninger, retningslinjer, metoder, verdier og andre forutsetninger som empirisk data forstås ut ifra.

2.1 Kulturmiljøforvaltning

2.1.1 Utvikling

Det norske kulturminnevernet begynte på 1800-tallet som en del av nasjonsbyggingen og jakten på norsk identitet. Forgjengeren til dagens lovverk, fortidsminneloven kom i 1905, og riksantikvarembetet ble formelt etablert i 1912. Denne opprinnelige kulturminneforvaltningen var drevet av en sosial og intellektuell elite som fokuserte på monumenter og andre element som passet inn i datidens narrativ om Norge som historisk kulturnasjon (Holme & Stang, 2020: s. 14-16; Siebke, 2022).

Dette endret seg utover 1960- og 70-tallet da flere enn arkitekter, kunsthistorikere og historikere fattet interesse for bygningshistorie. Denne transformasjonen til folkebevegelse medførte inkludering av flere lag og grupper i samfunnet, og la grunnen for en mer inkluderende og mangfoldig forvaltning. Dette reflekteres i utviklingen av det statlige systemet og lovgivningen som kulminerte i den reviderte kulturminneloven av 1978, og tilgangen til å verne områder gjennom plan- og bygningsloven⁷ på 1980-tallet. Dette ga større anledning for lokal påvirkning, og mer desentralisert forvaltning. Den sosiale og miljømessige rollen kulturminnene har i samfunnet på lokalt, regionalt, og nasjonalt nivå for alle grupper i samfunnet ble hovedfokus (Holme & Stang, 2020: s. 14-16; Siebke, 2022).

Regjeringen understreker betydningen av miljø og helhet i Stortingsmelding 16 «*Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold*». Samlebetegnelsen «*kulturmiljø*» innføres framfor å omtale kulturminner, kulturmiljø og landskap som separate enheter. Skiftet i prioritet fra enkeltminner til større miljø framhever betydningen av sammenheng og helhet i forvaltningen (Meld. St. 16(2019-2020): s. 7).

Kulturmiljøforvaltningen knyttes i overensstemmelse med FNs bærekraftsmål nærmere sammen med klima- og miljøpolitikken, og arbeidet med bærekraftig samfunnsutvikling (Meld. St. 16(2019-2020): s. 50). Kulturmiljøforvaltningen er i dag gjensidig bundet til miljømessige og sosiokulturelle problemstillinger. En god kulturmiljøforvaltning ser helheten og fremmer et mangfold av sosiale, historiske og kulturelle verdier, men skal samtidig være

---

⁷ Heretter referert til som pbl. ved direkte henvisninger til paragrafer i tekst

en del av utviklingen mot et bærekraftig samfunn (Klima- og miljødepartementet, 2020, s.7-8).

2.1.2 Dagens oppbygning

Kulturmiljøforvaltningen i Norge er for det meste et statlig anliggende underlagt Klima- og miljødepartementet, og skjer i henhold til kulturminneloven. Riksantikvaren er departementets fagdirektorat, og rådgiver i saker som angår kulturminner, kulturmiljø, og kulturlandskap. Riksantikvaren fungerer som innsigelsesmyndighet og klageinstans for saker fra fylkeskommunene, og bevilger midler gjennom støtteordninger, og til arkeologiske utgravninger. De har ansvar for fredning, forvaltning, og dispensasjoner for utvalgte grupper kulturminner, eller i saker av nasjonal interesse (Meld. St. 16 (2019-2020): s. 25-36). Gjennom dette arbeidet, og utarbeiding og utvikling av databaser, tjenester og retningslinjer er de ansvarlig for den overordnede og helhetlige kulturmiljøpolitikken (Riksantikvaren, 2022a; Siebke, 2022).

Fylkeskommunene og sametinget utgjør neste forvaltningsnivå med ansvar for kulturmiljø i henholdsvis fylkene og samiske områder. Etter omstruktureringen av kulturmiljøforvaltningen i 2020 fungerer fylkene gjennom delegert makt som vedtaksmyndighet etter kulturminneloven (Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven, 2019).

Kulturmiljøavdelingen hos fylkene tar hensyn til og vurderer utviklingen i kulturmiljø i plansaker på regionalt og kommunalt nivå (Meld. St. 16 (2019-2020): s. 25-26; Riksantikvaren, 2022a).

Kommunene er ansvarlig for å ivareta og legge til rette for bruk av kulturminner og kulturmiljø gjennom bestemmelser om lokal arealbruk og samfunnsplanlegging. Kulturminneforvaltningen i kommunene er mer lokal og saks spesifikk, og skjer gjennom saksbehandling etter plan- og bygningsloven. Enkelte byer har også egen byantikvar, men disse fungere som faglige rådgivere (Riksantikvaren, 2022a).

Det finnes også andre institusjoner som på ulike måter deltar i Kulturmiljøforvaltningen. De fem regionale arkeologiske museene, i tillegg til fylkene og NIKU⁸ fungerer som rådgivere og foretar arkeologiske utgravninger. Sysselmasteren er ansvarlig for administrering av kulturmiljøforvaltningen på Svalbard, og Kulturminnefondet bevilger midler til private tiltak

---

⁸ Norsk institutt for kulturminneforskning – ansvarlig for undersøkelser av kulturminner i middelalderbyer

på ikke-fredede kulturminner (Meld. St. 16(2019-2020): s. 25-26; Riksantikvaren, 2022a; Siebke, 2022).

2.1.3 Autentisitet og kulturminneverdier

Autentisitet og verneverdier er begrep innen kulturmiljøforvaltningen for vurdering av verdien av kulturarv. Hva som anses som et kulturminne man er villige til å bevare er en beslutning det ligger valg og prioriteringer bak, og det er ikke noe verdinøytralt begrep. Et kulturminne er noe tillagt visse verdier, og kulturminneverdiene deles opp i kategoriene *bruksverdier*, *kunnskapsverdier*, og *opplevelsesverdier* (Riksantikvaren, 2020: s. 1-2).

Kunnskapsverdier angår hvordan kulturminner gir kunnskap om fortiden, opplevelsesverdier er knyttet til subjektive opplevelser av kulturminner som estetiske, historiske eller identitetsskapende, og bruksverdier angår kulturminnenes potensial i samfunnsutviklingen (Siebke, 2022). Når kulturminner tillegges slike verdier karakteriseres de som verdt å bevare og ta hensyn til. Begrepet autentisitet brukes for å betegne en grunnleggende antikvarisk og historiske verdi ved et kulturminne relatert til opprinneligheten av form, materiale, bruk, og konstruksjon (Holme, 2020: s. 38-39).

Et kulturminne, eller kulturmiljø innehar ofte en kombinasjon av kulturverdier, og ut fra grad av verdiene, og om det er av lokal, regional, eller nasjonal verdi avgjøres det hvilke inngrep som er tillatt. Det ikke er én bestemt ting som karakteriseres som kulturarv siden dette er noe som endrer seg over tid. Hva som utgjør et verneverdig kulturminne defineres gjennom en kontinuerlig pågående diskurs mellom allmenheten og fagpersoner (Eriksen, 1999, s. 120). Her utfordres, reguleres og legitimeres forskjellige minner og identiteter i en dynamisk kulturell prosess som avgjør hvilke verdier samfunnet anser som representative, og dermed verdt å bevare (Smith, 2006: s. 82; Siebke, 2022).

2.2. Vernestatus og lovverk

2.2.1 Kulturminneloven

Vern av kulturminner, -miljø, og -landskap reguleres gjennom kulturminneloven av 1978. Dette er en særlov⁹ som regulerer håndteringen av objekter og områder med arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. Lovens formål i henhold til kulml. §1 er at:

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning (Kulturminneloven, 1978: § 1)

Det understrekes videre i neste punkt at det er:

«(...) et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.» (Kulturminneloven, 1978: § 1).

Når gjenreisningsbyene defineres som kulturmiljø selv om de er av forholdsvis ny dato henger dette sammen med en bred definisjon av kulturminner, og kulturmiljø i kulml. §2. Kulturminner defineres som:

«(...) alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til», mens kulturmiljø er «(...) områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng» (Kulturminneloven, 1978: §2).

Betegnelsen kulturminne, eller kulturmiljø medfører ingen automatisk form for beskyttelse eller vern. Lovens §3 har et forbud mot inngrep og tiltak som er:

«(...) egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje.» (Kulturminneloven, 1978: § 3).

Paragrafen spesifiserer automatisk fredede kulturminner, og gjelder kun en rekke kulturminner og miljø fra oldtid og middelalder inntil 1537 (Kulturminneloven, 1978: § 4). Kulturminner som ikke faller innunder definisjonen automatisk fredede kulturminner kan fortsatt fredes, men da gjennom enkeltvedtak i henhold til kulml. §15 (Kulturminneloven,

---

⁹ *Lex specialis* – Spesielle regler går foran mer generelle regler i motstrid mellom rettsregler (Ljone, 2023)

1978: § 15). Paragrafen tillater fredning av både bygninger, anlegg, hager og fartøy. De underlegges da samme restriksjoner som automatisk fredede kulturminner. Slik fredning skjer gjennom Riksantikvaren med delegert myndighet fra Klima- og miljødepartementet. Fredning av hele kulturmiljø skjer etter kulml. §20. Da fredes områder gjennom opprettelsen av egen forskrift med formål om å bevare området egenart, og regulere virksomhet som motvirker hensikten med fredningen (Riksantikvaren, 2023a; Siebke, 2022).

2.2.2 Plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven er verktøyet som benyttes mest i arbeidet med kulturminner, kulturmiljø og landskap. Dette skjer gjennom kommunen som er plansaksmyndighet (Riksantikvaren, 2019b, s. 6-7). Plan- og bygningsloven desentraliserer kulturminnevernet siden kommunene kan verne områder, enkeltstående kulturminner, eller estetiske verdier gjennom innføring av hensynsoner. Dette skjer i henhold til §11-8 i kommunens arealdel og §§12-5 og 12-6 i reguleringsplaner. Hensynsonene er rettslig bindende og førende for hvilke tiltak som kan igangsettes (Plan- og bygningsloven, 2008).

Hensynsonen som er mest aktuell i dette tilfellet er §11-8, C. som fastslår at kommuneplanen kan vise hensyn og opprette restriksjoner for arealbruk med særlig hensyn til kulturmiljø. Dette skal legges til grunn i utarbeidelsen av reguleringsplaner og innføres som egne arealformål (Plan- og bygningsloven, 2008: § 11). I tillegg kan også §31-1 benyttes til ivaretagelse av kulturell verdi ved arbeid på eksisterende bygg. Paragrafen fastslår at ved *(...) endring av eksisterende byggverk, oppussing og rehabilitering skal kommunen se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til et byggverks ytre, så vidt mulig blir bevart.* (Plan- og bygningsloven, 2008: §31).

§ 29-2 angår visuelle kvaliteter generelt og gjelder på samme måte som §31-1. Disse paragrafene holder kommunene ansvarlig for å sikre at kulturhistoriske og arkitektoniske verdier opprettholdes og bevares (Plan- og bygningsloven, 2008: § 29). Kommunen kan sikre dette ved å pålegge bevaring eller beskyttende inngrep i sammenheng med tiltak som virker inn på kulturminner og kulturmiljø. Plan- og bygningsloven gir muligheten til bevaring uten at det er behov for å gå gjennom en omfattende prosess med fredning gjennom vedtak hos fylke og riksantikvar (Riksantikvaren, 2019b, s. 6-7; Siebke, 2022)

2.2.3 NB!-registeret, og Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse

13 gjenreisningsbyer, samt et større antall andre kulturmiljø ble registrert og omtalt i Riksantikvarens NB!-register. Registeret var en oversikt over kulturmiljø i byer og tettsteder av nasjonal interesse. Det var ikke et lovverk, men anga anbefalt vernestatus og retningslinjer for hvordan kulturmiljø bør håndteres. Fra 2023 inngår nå kulturmiljøer i NB!-registeret i en ny oversikt, «*Kulturmiljøer og landskap av nasjonal interesse*» som fungerer på samme måte som NB!-registeret, men nå med et utvidet mangfold av områder (Riksantikvaren, 2023b)¹⁰.

Riksantikvaren mener kulturmiljøene må vises særlig hensyn i forbindelse med videre utvikling. Oversikten skal fungere som et verktøy til bruk i arbeidet med å ivareta kulturhistoriske verdier innen samfunnsplanlegging og kulturmiljøforvaltning. Oversikten er primært en kunnskapsdatabase som samler og formidler kunnskapen om de utvalgte områdenes verdier. Det skal bidra med oppdatert informasjon med nytteverdi i arbeidet med forvaltning av kulturmiljøene. Det inkluderer avgrensinger, beskrivelser, og faglige råd det anbefales å ta hensyn til i planarbeid og byggesaksbehandling for å sikre forutsigbar og bærekraftig håndtering (Riksantikvaren, 2023c; Siebke, 2022).

Riksantikvaren mener områdene bør vises særlig hensyn i forvaltning og utvikling, men det medfører ikke noen spesifikk form for vern. Det er handlingsrom for endring og utvikling innenfor disse kulturmiljøene. Det anbefales at utvikling i kulturmiljø gjøres i tråd med anbefalinger fra Riksantikvarens strategi og anbefalinger for by- og stedsutvikling (Riksantikvaren, 2021a), men det er ingen spesifikke krav. Siden oppføring ikke medfører formelt vern, må ivaretagelse av kulturmiljøverdier gjøres gjennom hensynssoner og

Kulturmiljø og landskap med store verdier

Riksantikvaren vil med denne oversikten:

- vise mangfoldet av kulturmiljøer og landskap av nasjonal interesse i landets fylker
- bidra til økt kunnskap og bevissthet om kulturmiljø og landskap i kommuner og relevante sektorer
- gi tidlige og tydelige signaler fra kulturmiljøforvaltningen om hvilke kulturmiljø og landskap det må tas særlig hensyn til i planlegging og utvikling av arealer

Figur 3. Hensikten med kulturmiljø og landskapsoversikten (Riksantikvaren, 2023e)

¹⁰ Til tross for at NB!-registeret ikke lenger er den nyeste løsningen for kartlegging, oversikt og formidling av informasjon om kulturmiljø av nasjonal interesse omtales områdene som er undersøkt for det meste som NB!-områder og registeret refereres også jevnlig til i relasjon til prosjekt og forvaltning. Dette er fordi det var NB!-registeret som var den aktuelle løsningen folk tok utgangspunkt i da disse prosessene fant sted. Det er derfor historisk riktig å referere til det på denne måten.

bestemmelser etter plan- og bygningsloven. Områdene er anbefalt regulert med hensynsone C (Riksantikvaren, 2019b; s. 80; Riksantikvaren, 2023d). Oppføring i registeret gir grunnlag for innsigelse fra regionale myndigheter eller Riksantikvaren om tiltak påvirker kulturmiljøet negativt, men både det tidligere NB!-registeret, og den nye oversikten fungerer mest som en liste over områder og forhold man bør være bevisst på (Riksantikvaren, 2023e; Riksantikvaren, 2023d; Siebke, 2022).

2.3 Kulturminner fra etterkrigstiden

Kulturminnebegrepet utvides jevnlig og kulturminner- og miljø av nyere dato får økt oppmerksomhet. All oppmerksomheten er imidlertid ikke like positiv og etterkrigstidens kulturminner og arkitektur er ofte gjenstand for misnøye. Negative holdninger oppstod på 1970-tallet da arkitekturen ble kritisert for å være grå, kald og brutal, og forårsake sosial utarming og fremmedgjøring. Dette var en reaksjon på modernismen og teknokratisk tankegang i samfunnsutviklingen. Folk begynte å reagere på disse byggene, og spesielt hvis de hadde erstattet eldre bygg (Kvarv, 2002: s. 17; Langdalen, Pinochet & Szacka, 2018: s. 14, 357). Mye av denne tankegangen har holdt seg. At disse byggene skulle bli forbundet med det noe grått, umoderne og upraktisk framstår ironisk tatt i betraktning at de var ment å representere det moderne og enkle, men likevel storslåtte. Modernismen var et humanistisk prosjekt som skulle gi folk nye moderne steder å bo og samles, og tilby offentlige tjenester som bidro til sunnhet og samhold (Jenssen, 2013: 113; Siebke, 2022).

2.3.1 Brente steders regulering

Under andre verdenskrig ble mange norske byer og tettsteder bombet, og ødeleggelsen av bebyggelsen var ved flere tilfeller nesten total. Mange bygg og byer ble også brent og kraftig skadd som følge av tysk utrekning, spesielt i nord der tyske og sovjetiske styrker benyttet brent jords taktikk mot slutten av krigen. Det oppstod derfor, både under og etter krigen, et behov for gjenoppbygging for å huse befolkningen og offentlige institusjoner. Den offentlige etaten «Brente steders regulering»^{11 12} ble derfor opprettet i juni 1940 på initiativ fra Gjenreisningsnemda. Nemda var en del av Innenriksdepartementets administrasjonsråd og professor i arkitektur Sverre Pedersen ble satt til å lede planleggingsarbeidet til gjenoppbyggingen. Institusjonen og Sverre Pedersen skulle utarbeide reguleringsplaner for krigsskadede byer og tettsted (Pedersen, 1943a: s. 3-7; Gjerde, 2021).

---

¹¹ Opprinnelig kjent som «Krigsskadede steders regulering»

¹² Heretter omtalt som «B.S.R»

Sverre Pedersen ledet B.S.R.s arbeid under den tyske okkupasjonen, men ble fratatt stillingen etter frigjøringen, og mistet retten til medlemskap i Norske arkitekters landsforbund i tre år grunnet arbeid for okkupasjonsmakten. Til tross for at etatens arbeid var igangsatt under tysk styre og dermed bar på et stigma, fortsatte de arbeidet også etter krigen, men da ledet av Erik Rolfsen. Planene mottok kritikk for å være påvirket av den tyske okkupasjonsmakten, men til tross for enkelte modifikasjoner ble de likevel hovedsakelig fulgt opp. Beskyldningene om tysk påvirkning hadde lite for seg. Arbeidet var finansiert av staten, og var planlagt som et norsk tiltak utført av norske arkitekter som arbeidet ved egne lokalkontor (Pedersen, 1943a: s. 3-7; Aas, 2015: s. 118-122; Siebke, 2022).

Figur 4. Namsos kirke, et av byens viktige fondmotiv

Det ble opprettet flere stedlige kontorer som lagde planer for byer og tettsteder. Under Sverre Pedersen ble det utviklet byplaner for Bodø, Kristiansund og Molde. Planene ble i hovedsak gjennomført, og byene er fortsatt preget av arkitekturen og den aksiale byplanen. Da Rolfsen overtok fokuserte han på gjenoppbyggingen av Troms og Finnmark hvor de mest omfattende ødeleggelsene hadde foregått. Selv om B.S.R ble nedlagt i 1952 fortsatte de i prinsipp fram til 1955 i Finnmark (Gjerde, 2021). Da etaten sluttet hadde til sammen 23 byer og tettsteder fått reguleringsplaner gjennom B.S.R. (Nasjonalt senter for gjenreisningsarkitektur, 2019b). 13 av disse ble oppført på Riksantikvarens oversikt over kulturmiljø av spesiell interesse og verdi

grunnet gjenreisningsarkitektur i ett eller flere områder av byen (Riksantikvaren, u.å; Siebke, 2022).

2.3.2 Gjenreisningsbyer

Gjenreisningsbyer er en spesiell form for kulturmiljø som oppstod i Norge etter ødeleggelsene fra andre verdenskrig. Byene er resultatet av B.S.Rs arbeid og har flere felles kjennetegn som gjør at de arkitektonisk og planmessig sett anses som en egen type by. Planene ble laget for å understreke deler av stedets egenart og spesielle karakter (Tvinnreim, 2015: s. 332-334) De tok utgangspunkt i akser og landskapsdrag i planleggingen. Dette skapte plasser og rette gater med naturen i form av fjell og sjø, eller prominente bygninger som fondmotiv. Dette ga et stramt, monumentalt, og autorativt preg i tråd med retningslinjer fra den tyske okkupasjonsmakten (Brekke, Nordhagen & Lexau, 2008: s.370-371).

Arkitekturen i seg selv er gjenkjennbar og preget av de samme ideene om en viss monumentalisme, men kombinert med grader av modernisme og funksjonalisme.

Arkitekturen var et resultat av en ny tid med et enkelt formspråk uten mye dekorasjoner, og ofte utført i betong og stål på en måte tydeliggjorde konstruksjonen. Slik funksjonalistisk og modernistisk arkitektur forekommer også i resten av landet, men gjenreisningsbyene er spesielle siden dette uttrykket og filosofien i planleggingen gjennomsyrrer byen. Dette skapte et komplett, helhetlig kulturmiljø (Brekke, Nordhagen & Lexau, 2008: s.370-371; Siebke, 2022).

Gjenreisningsområder i NB!-registeret

- **Alta**
  - Nedre Elvebakken
- **Bodø**
  - Sentrum BSR
  - Svenskebyen
- **Elverum**
  - Leiret
- **Hammerfest**
  - Hammerfest sentrum BSR
  - Hammerfest Kirkegata
- **Honningsvåg**
  - Honningsvåg sentrum BSR
- **Kirkenes**
  - Kirkenes sentrum BSR
  - Kirkenes boligbyen
- **Kristiansund**
  - Kristiansund sentrum
- **Molde**
  - Molde sentrum
- **Namsos**
  - Namsos sentrum BSR
- **Narvik**
  - Narvik sentrum BSR
- **Steinkjer**
  - Steinkjer sentrum BSR
- **Vadsø**
  - Vadsø sentrum BSR
- **Vardø**
  - Vardø sentrum BSR

Figur 5. Oversikt over gjenreisningsbyer av nasjonal interesse (Riksantikvaren, u.å)

Figur 6. Maleri fra 1943 over det planlagte nye Bodø sentrum (Hanssen, 1943)

2.4 Fortetting og byutvikling

Fortetting har lenge vært en del av arbeidet for mest mulig effektive og bærekraftige urbane områder. Tradisjonelt er det bygd tett fordi det minsket behovet for transport og utbygging av infrastruktur, men det er blitt stadig mer populært generelt for å optimalisere ressursbruken (Hernandez-Palacio, 2018: s. 35-36). Behovet for effektivisering av byene henger nært sammen med den kraftige befolkningsveksten i forrige århundre som kunne forårsaket miljømessig ødeleggelse og ressursmangel. Befolkningskontroll som løsning er utfordrende, og problemet kan ikke løses ved å flytte folk og ressurser. Til tross for teknologiske og landbruksmessige nyvinninger er det nødvendig med mer omfattende løsninger som omstrukturerer hvordan vi tenker og lever i et globalt perspektiv (Hernandez-Palacio, 2018: s. 32-33; Siebke, 2022).

En foreslått løsning er mer bærekraftige byer, og fortetting er en måte å oppnå dette. Fortetting generelt går ut på å begrense urban spredning og unødig ressursbruk ved å benytte allerede bebyggt areal til videre utbygging. Dette gjennomføres ved å bygge tettere og større,

og slik skape mer rom for folk, infrastruktur, og forskjellige tjenester og tilbud (Hernandez-Palacio, 2018: s. 22). Begrepet har ikke noen spesifikk samlende definisjon eller framgangsmåte, men består av flere strategier som utnytter areal allerede tatt i bruk på en mer optimal måte før vi tar i bruk nye områder. Dette gjøres gjerne gjennom ny teknologi og materialer som tillater mer arealeffektiv bruk, og konsolidering av enhetene som allerede finnes, og (Williams & Burton, 1996, s. 71-72; Siebke, 2022).

Det er nasjonal politikk at:

«Miljøvennlig by- og tettstedsutvikling forutsetter at ny utbygging i hovedsak skjer som transformasjon og fortetting gjennom mer effektiv bruk av arealer som allerede er bebygde og i knutepunkter» (Kommunal- og distriksdepartementet, 2022)

Det skal legges til rette for høy arealutnyttelse gjennom fortetting og transformasjon. Kompakte byer gjør folk mindre bilavhengige og reduserer andelen jordbruksareal og naturmiljø som bygges ut. Det påpekes fra statlig hold at dette kan resultere i krevende planprosesser, og at det er spesielt viktig at det tilrettelegges for møteplasser og grøntareal for å sikre at bomiljøet ikke blir skadelidende. Transformasjon og fortetting må derfor tilpasses etter lokale forhold som er forskjellig fra sted til sted (Kommunal- og distriksdepartementet, 2022; Siebke, 2022).

3. Materiale og metode

Det er benyttet flere metoder for å samle inn og analysere dataen nødvendig for å besvare problemstillingen. Metodene bidrar med ulike deler til et helhetlig bilde av situasjonen og benyttes som grunnlag i videre analyse og diskusjon.

Namsos og Bodø er valgt som primære undersøkelsesobjekt, og situasjonen i hver by er undersøkt med utgangspunkt i forskningsspørsmålene for å oppnå en bred kunnskap om både kulturhistorisk og planmessige omstendigheter. Dette fungerer som case-studier som gir empiriske data om relevante samtidfenomen innenfor deres virkelige kontekst. (Yin, 2018: s. 45-46)

Siden de to stedene er i forskjellige situasjoner og stadier av sine byutviklingsprosjekter er det flere forskjeller i hvordan de er behandlet. Dette gjelder hva som er fokusert på, og delvis hvordan dataene er brukt videre. Fra Bodø presenteres og analyseres primært allerede utførte prosjekt i tilknytning til gjenreisningsbyen. Fra Bodø undersøkes derfor de føringer og løsninger som lå til grunn for dette, og hvilke effekter dette har hatt. I Namsos er det sett nærmere på en pågående helhetlig situasjon. Gjennomgangen er derfor mer omfattende med spesifikke dybdevurderinger av hvordan planlagte tiltak kan virke inn på kulturmiljøet, og analyse av de valgene som er tatt i forsøk på å verne det.

Til sammen belyser dette flere faser av prosessen, og de beslutninger og vurderinger som gjøres i hvert stadium. Siden undersøkelsen tar for seg og forsøker å samle flere tema er det flere prosedyrer som gjennomføres som en del av case-studien.

3.1 Dokumentanalyse

Under planprosessene og annet arbeid er det utarbeidet en mengde informasjon relevant for problemstillingen. Dette inkluderer planer, prioriteringer, uttalelser, kommentarer, reguleringsplaner, kart, utkast, vedtak, og utredninger relatert til de aktuelle gjenreisningsbyene og utbyggingsprosjektene. Disse er gjennomgått og analysert for å finne elementer av interesse for problemstillingen. Det har ikke vært mulig å anskaffe alle relevante dokument, men det har vært store mengder data tilgjengelig gjennom offentlige institusjoner som kommunen, og via aktører som arkitekter, konsulenter, og andre som har deltatt i planlegging og gjennomføring (Siebke, 2022).

Det er fokusert på dokument som inneholder prosjekt, saker, kunnskapsgrunnlag, eller annen dokumentasjon og veiledning direkte relevant for håndteringen av utbygging i

gjenreisningsbyene. Dette er for å si noe nærmere om den nåværende situasjonen. Eldre eller mer generelle og overordnede dokument er kun unntaksvis inkludert, og mest for å understreke utviklingen fram mot materialet som finnes i dag. Overordnede og mer generelle dokument om kulturarv eller planlegging er ikke gjennomgått i detalj, men utgjør heller et kildegrunnlag for diskusjon. Dette forankrer oppgaven bedre i hvordan kulturmiljøforvaltningen og planleggingen foregår i praksis.

Dokumentene gir innsikt i hvilke studier og undersøkelser som er gjort på forhånd, planprosess, saksbehandling og tilhørende innspill, samt hvilke muligheter, utfordringer og løsninger som er gjennomgått og vurdert. Denne gir innsikt i prosessen som helhet.

3.2 Intervju

Intervju er godt egnet til å finne de holdninger, tanker og vurderinger lagt til grunn for bestemmelser og avgjørelser i prosessen. Gjennomgang av dokumenter gir tilgang på den offisielle og dokumenterte siden av prosessen, men fanger ikke opp alle nyanser, holdninger, og underliggende vurderinger. Intervju med ressurspersoner får fram dette og avdekker personlige erfaringer og perspektiv. Intervjuene kartlegger hvordan folk har forstått en situasjon og arbeidet med den på en nyansert måte (Kvale & Brinkmann, 2017: s. 20-21, 117-119).

Intervjuene i prosjektet er gjennomført som direkte intervjuer med ressurspersoner enten fysisk eller digitalt. Direkte intervju og samtale var den foretrukne metoden siden det tillot en mer dynamisk intervjusituasjon hvor det også kom fram element i samtalen som ikke ville ha dukket opp ellers.

3.2.1 Intervjuobjekt

Intervjuobjektene er rekruttert fra grupper involvert med utbygging, eller areal-, eller kulturmiljøforvaltningen i Bodø og Namsos. Intervjuobjektene er alle personer med en stilling som kulturminneforvalter, arkitekt, planlegger, politisk eller organisatorisk tillitsvalgt, eller annen stilling eller verv som angår kulturmiljøforvaltning, planlegging, eller områdeforvaltning av gjenreisningsbyer (Kvale & Brinkmann, 2017: s. 123-124).

Informasjonen om at personene innehar en slik stilling eller posisjon er innhentet gjennom søk etter relevante personer på nettsidene til relaterte arbeidsplasser og organisasjoner, eller gjennom informasjon videreformidlet fra andre personer kontaktet på denne måten.

Innspill fra representanter fra kommune og fylke belyser det fra et offisielt forvaltnings- og administrasjonsperspektiv so også har erfaring med privat utbyggervirksomhet. Dette har gitt innsikt i hvorfor forskjellige alternativ og strategier er valgt, og hvilke tankeprosesser som ligger bak. (Watkins, Meiers & Visser, 2012: s. 106-109). Innspill fra kulturhistorisk-, administrativ og planleggersiden gir et helhetlig bilde av prosessen når de kombineres.

Intervjuene behandler personopplysninger med navn og informasjon om stilling og arbeidssted, og er meldt inn til Norsk senter for forskningsdata. Prosjektet ble etter gjennomgang av rutiner med databehandling godkjent, og alle intervjuobjekt har mottatt informasjon om prosjektet, og databehandling, samt signert samtykkeskjema angående behandling og publisering av informasjonen de oppga¹³.

Til denne oppgaven er følgende personer intervjuet:

- *Bodø*

Jonas Bjørklund – *Arkitekt ved Byutvikling/Plan i Bodø kommune*

Kristoffer Larsen Seivåg – *Rådgiver ved Byutvikling/Plan i Bodø kommune*

Vegard Kaasen Engen – *Kulturminnerådgiver ved Kultur i Bodø kommune*

Trym Sundseth – *Kulturminnerådgiver ved avdeling for kulturminner i Nordland fylkeskommune*

- *Namsos*

Guðrun Flatebø – *Prosjektkoordinator ved kontoret for kultur og inkludering i Namsos kommune*

Anne Cecilie Holm – *Leder fortidsminneforeningen Namdal lokallag, tidligere medlem i Namsos kommunestyre for Namsos Venstre, og nå representant på fylkestinget.*

Gunn Hege Lande – *Kulturminnerådgiver ved kontoret for kulturminnevern i Trøndelag fylkeskommune*

Robert Øfsti – *Tidligere byantikvar for Steinkjer og leder av senter for gjenreisningsarkitektur*

Private firma involvert i planer eller prosjekt, i eller nær gjenreisningsområdene ble kontaktet angående deltagelse i oppgaven, men har dessverre ikke vært tilgjengelig for intervju eller kommentarer innenfor arbeidsperioden. Flere av de øvrige intervjuede har imidlertid arbeidet

---

¹³ Informasjonsskriv, samtykkeskjema, vurdering av NSD, og signerte skjema er inkludert som vedlegg

med slike firma i en rådgivende kapasitet gjennom sine stillinger og har derfor kunnet bidra med tilsvarende kompetanse og innsikt.

Andre ressurspersoner har også bidratt med svar på spesifikke spørsmål ved henvendelse, men ikke intervjuet i samme grad.

3.2.2 Intervjuguide

Et innledende ledd i intervjuprosessen var utarbeiding av intervjuguide som klargjør spørsmål og tema på forhånd for å sikre struktur og nødvendig datainnsamling (Kvale, 2007: 56-57) Guidene varierer noe avhengig av respondentens bakgrunn, rolle og ekspertise, men er alle knyttet opp mot hovedtemaet og har de samme undertemaene.

Guidene sikrer at visse spørsmål og tema inkluderes i intervjuet, men er ikke så bindende for intervjuet at de utelukker nødvendig tilpasning, og mulighet til å inkludere nye tema og innspill om det dukker opp. Kombinasjonen med et fritt intervju innen strukturerte rammer ga intervjuobjektene mulighet til å bidra til retningen i samtalen (Kvale & Brinkmann, 2017: s. 147; Siebke, 2022).

Intervjuobjektene ble informert om at det forelå en intervjuguide de kunne få utsendt på forhånd om det var ønskelig. Dette ga dem et bedre grep om temaet, og anledning til å stille mer forberedt til spørsmålene. Alle intervjuobjektene benyttet seg av dette alternativet.

3.3 D.I.V.E-analyse

3.3.1 DIVE-analyse som sammenligningsgrunnlag

I tillegg til å undersøke hvordan man har arbeidet med prosjekt i tilknytning til gjenreisningsbyen, ser oppgaven nærmere på mangler ved dagens tilnærming. Det er flere måter å avdekke svakheter ved dagens situasjon. En av disse er intervju med folk involvert i prosessen, og kartlegging av deres meninger. Dette gir innsikt i situasjonen fra innsiden, men medfører en grad av subjektivitet.

For å få et annet perspektiv ble det foretatt en analyse som undersøker hvordan man har forholdt seg til de kulturhistoriske verdiene gjennom planleggingen. Dokumentanalysen er et ledd i denne undersøkelsen som viser lover, retningslinjer, kunnskapsgrunnlag, samt hva som er planlagt, og hva som er gjort. Men for å få et tydelig bilde av virkningen av planer på kulturmiljøet og dets verdier må det sees i sammenheng med verdiene som finnes. Dette er i varierende grad kartlagt, men for å ha et oppdatert sammenligningsgrunnlag er det også gjennomført en egen begrenset D.I.V.E-analyse.

D.I.V.E-analysen kartlegger noen av kulturminneverdiene i gjenreisningsbyen Namsos. Analysen ble utført i forkant av store deler av oppgaven og inneholder derfor flere elementer det ikke var anledning til å undersøke videre eller som ikke ble relevant senere i oppgaven. Selve prosessen med å undersøke omgivelsene, lage analysen og vurdere hvilke muligheter som finnes ved en bedre aktivisering av de kulturminneverdiene som finnes var imidlertid nyttig. Det gir bedre forståelse av både kulturmiljøet og dets potensial, og dermed hvilke verdier som burde bevares.

Dette ga et grunnlag som planene i Namsos ble forstått ut i fra og avdekket enkelte hensyn som ikke er tatt eller vektlagt i planene. D.I.V.E-analysen gjennomgår ikke sin helhet, men utgjør et grunnlag for de videre vurderingene av planene i Namsos og er vedlagt som et tillegg for å vise denne prosessen. Den er dermed ikke en fullverdig del av oppgaven på samme måte som hovedteksten, men utgjør et fundament det ble bygd videre på og som illustrerer noen av forståelsesrammene som ligger til grunn.

Prosesen med å utforme analysen gjennomgår her for å vise dens relevans. Det er ikke foretatt en egen D.I.V.E-analyse for Bodø for denne oppgaven. Situasjonene der behandles på en annen måte og det foreligger allerede et mer omfattende kunnskapsgrunnlag for Bodø med en egen D.I.V.E-analyse for Storgata¹⁴.

3.3.2 Gjennomføring av D.I.V.E-analyse

D.I.V.E er en kulturhistorisk stedsanalyse som samler, systematiserer og tilrettelegger kunnskap om et steds kulturminner, - og miljøer for å benytte dem som ressurser i bærekraftig samfunnsutvikling. Analysen er et verktøy innen planlegging og stedsutvikling som tilpasses utfra nivå og målsetning. DIVE-analysen omdanner kulturhistorisk informasjon til praktisk kunnskap og legger fundamentet for hvilke løsninger som kan fungere i praksis. (Riksantikvaren, 2018: s. 4-6).

Analyseformen ble lansert av Riksantikvaren i 2009 og består av fire faser. Disse fasene er beskrive, fortolke, vurdere, og aktivere.¹⁵ I beskrivelsesfasen fastsettes et kunnskapsgrunnlag om hvordan omgivelsene er formet av natur- og kulturbetingede forutsetninger. Det samles nødvendig historisk informasjon om opprinnelsen og utviklingen av analyseområdet som systematiseres og dermed beskriver stedets historiske karakter (Riksantikvaren, 2018: s. 21-23; Siebke, 2022).

---

¹⁴ DIVE ANALYSEN TIL STORGATA

¹⁵ *Eller describe, interpret, evaluate, and enable. Derav D.I.V.E*

I fortolkningsfasen vurderes hvilke perioder, karaktertrekk og funn som har hatt spesiell påvirkning på områdets utvikling. Dette inkluderer de delene med samfunnsmessig betydning. Deres historiske lesbarhet og tilstand fortolkes, og benyttes til å til å få fram den historiske betydningen (Riksantikvaren, 2018: s. 25-27).

Vurderingsfasen går ut på å gjennomgå kulturarven og de kulturhistoriske verdiene for å vurdere deres muligheter, sårbarhet og utviklingspotensial som bruksressurser. Man finner både de kvalitetene og verdiene som kan brukes og videreutvikles, men også hva tålegrensen er før det skader kulturarven (Riksantikvaren, 2018: s. 29-31).

Siste trinn går ut på å aktivere, altså finne handlingsrommet for hvilke muligheter og rammer man har for forvaltning, bruk og utvikling. Fasen går mer spesifikt til verk i arbeidet med å vurdere tiltak og virkemidler for å aktivere potensialet kartlagt tidligere (Riksantikvaren, 2018: s. 33-35; Siebke, 2022).

Figur 7. Oppsummering D.I.V.E-analyse (Riksantikvaren, 2018: s. 6)

4. Resultat – Tidligere og nåværende forvaltning

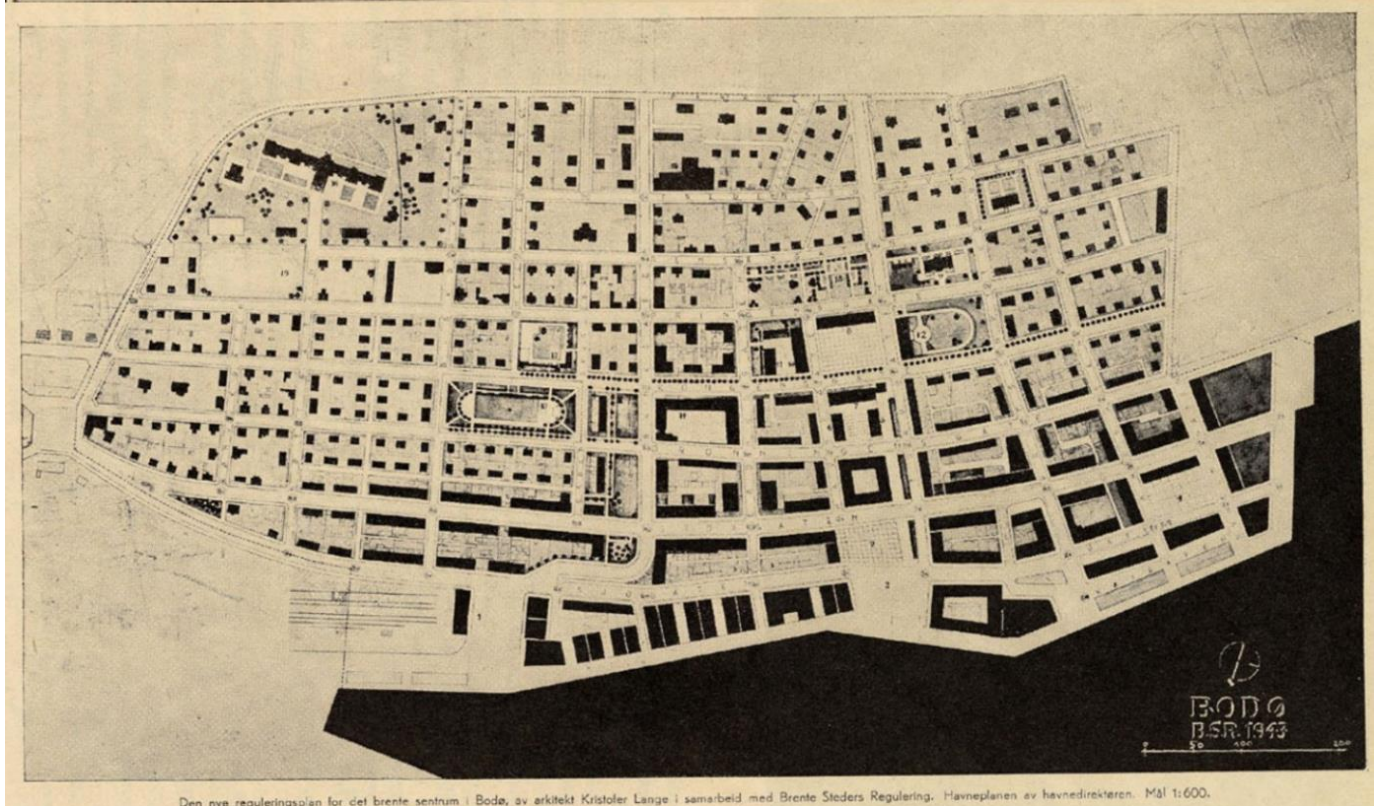
Kapittelet redegjør generelt for resultater fra dokumentanalysen og intervjuene med fokus på bakgrunn, utvikling og nåværende status. Det viser funn fra noen sentrale prosjekt, og redegjør for dagens situasjon når det gjelder oppbygning av forvaltningen, samt deres arbeid og kunnskapsgrunnlag. Betydningen av disse funnene ut fra forskningsspørsmålene gjøres i neste kapittel, og utdypes der det er relevant for å underbygge punktene i analysen.

4.1 Bodø

4.1.1 Bodø B.S.R

Bodø var på begynnelsen av 1800-tallet et beskjedent tettsted med kun 228 innbyggere i 1855. Bodø utviklet seg etter hvert til et viktig regionalt senter i takt med inntekten fra sildefisket og så en rask vekst i folketall i andre halvdel av 1800-tallet (Statistisk sentralbyrå, 1960: s. 4). Reguleringsplanene for Bodø fra 1887 viser hvordan de kontrollerte byens vekst. Etter datidens bygningslov er gatene strukturert i kvartaler adskilt av rettvinklede gater parallelt med kystlinjen og med smalere tverrgater. Bombeangrep i løpet av mai 1940, spesielt hovedangrepet den 27. mai etterlot store deler av byen i ruiner og det meste av byens serviceinstitusjoner ble totalskadd (Pedersen, 1943b: s. 49-56). Gjenreisningen av Bodø startet kort tid etter freden i 1945, men baserte seg på planer utarbeidet av arkitekt Kristofer Lange i samarbeid med Sverre Pedersens og Brente steders regulering og ble videreført av reguleringsarkitekt Claus W. Kamstrup. Denne planen tok utgangspunkt i det tidligere gatenettet, men utvidet det noe og etablerte flere tydelige byrom (Pedersen, 1943b: 49-65; Aas, 2015: s. 116-117).

Planen har et klassisistisk preg og en sterk kobling til havnen og havet gjennom siktlinjer fra sentrum. Endringene, men også hvilke elementer som ble beholdt kan sees ved å sammenligne kart over Bodø fra før krigen med utkastet fra B.S.R. for den planlagte gjenoppbygningen. Gatemønsteret er beholdt og delvis forsterket. Kvartalsstrukturene er konsolidert, og bygningene er større og mer samlet for å gi rom til åpne plasser. Byen er bygd opp delvis med inspirasjon etter antikkens Roma med det politiske og administrative sentrum som et slags forum byen sprer seg ut fra (Sylthe, 2015: s. 139-140), og kjente arkitekter som Blakstad og Munthe-Kaas har satt sine spor i arkitekturen (Pedersen, 1943b: s. 10; Aas, 2015: s. 114).

Den nye reguleringsplan for det brente sentrum i Bodø, av arkitekt Kristofer Lange i samarbeid med Brennte Steders Regulering. Havneplanen av havnedirektøren. Mål 1:600.

Figur 8. Byplan i Bodø før og etter krigen. Hovedstrukturen i det tidligere gatenettet er opprettholdt, men kvartalene internt og bygningsmønsteret er endret (Pedersen, 1943b: s. 54-55)

4.1.2 Fagkompetanse og administrasjon

Fylkeskommunen har en egen administrasjon med en stab på 13 personer som arbeider spesifikt med kulturminner. Gruppen består primært av personer med utdanning innen arkeologi eller kulturminneforvaltning, og flere har egne spesialfelt som dispensasjon, byggesak, plansak for nyere tids kulturminner, og kulturmiljøarbeid i kommunene (Nordland fylkeskommune, u.å). Fylkeskommunen oppgir kulturminner i arealplanleggingen som et av sine hovedansvarsområder i tillegg til arkeologi, bygningsvern, fartøyvern, og formidling og skjøtsel. Generelt virker fokuset mer rettet mot eldre eller automatisk fredede kulturminner, men de oppgir det som sin oppgave å «vurdere og avklare om det finnes arkeologiske eller nyere tids kulturminner som blir berørt av planlagte tiltak.» (Nordland fylkeskommune, 2023) Gjenreisningsbyer er ikke nevnt spesifikt på fylkeskommunens nettsider, men det gjelder også de fleste andre typer kulturminner eller miljø.

Ekspertisen ved fylkeskommunen framstår generelt bred med en god variasjon i ansvars- og spesialområdene som listes opp, men de framstår også å ha en mer generell og behovsbasert form for involvering. Fylkeskommunen trenger denne bredden siden de skal tilby tjenester til alle kommunene i fylket. Deres plass i kulturvernet er et hakk opp fra den mer pragmatiske tilnærmingen man har i kommunen, og de fungerer i en mer rådgivende rolle. Dette forklarer hvorfor de på fylkesnivå oppfattet situasjonen som mindre vanskelig enn det som rapporteres av de i kommunen.

Trym Sundseth fra fylkeskommunen i Nordland oppgir at de oppfatter den nåværende praksisen for beskyttelse av kulturminneverdier i gjenreisningsbyen som svært god. Både kulturminnerådgiver Vegard Kaasen Engen, og arkitekt Bjørklund og rådgiver Larsen Seivåg i Byutvikling/Plan oppfatter ikke nødvendigvis situasjonen som dårlig, men de rapporterer flere utfordringer. De må i sine roller forholde seg mer direkte til saker og andre aktører. De har eller ikke den samme autoriteten til å tvinge gjennom sine vurderinger siden de ikke sitter med myndighet etter kulturminneloven.

På kommunenivået i Bodø er administrasjonen mindre, men det finnes én ansatt¹⁶ med spesialansvar for kulturminner som sorterer innunder kulturavdelingen. Det medfører et stort press når det er få med denne faglige spesialiseringen, men kompetansen og anerkjennelsen av dette som et fagområde kommunen trenger ekspertise til finnes. I tillegg er det egne arkitekter ved Byutvikling/Plan som har god kjennskap til kulturmiljøet. De arbeider ofte

---

¹⁶ Vegard Kaasen Engen

spesifikt med gjenreisningsbyen, og i samarbeid med utbyggere. Arbeidsområder inkluderer utarbeiding av planer og strategier, i tillegg til veiledning om plansak, byutvikling og kulturmiljøet. Bodø tilbyr også muligheter for deltagelse og innspill gjennom Bodø Bylab som arbeider med innbyggerinvolvering og demokratisering. Dette er mer en arena for dialog med kommunen om utviklingen i kommunen enn det er en faglig instans, men det legger til rette for mangfold og økte forståelsesrammer (Bodø kommune, 2020).

4.1.3 Kunnskapsgrunnlag, strategi og retningslinjer

Også her er fylkeskommunen mindre detaljorientert i informasjonen de formidler, anbefaler, eller gir ut selv. Det meste de har er henvisninger til annet materiale, og generell informasjon om roller og ansvarsfordeling. Dette stemmer igjen godt med hvilket nivå de befinner seg på i forvaltningen. De innehar en mer overordnet rolle, og er hovedsakelig engasjert i saker når de trekkes inn av kommunale eller private aktører for veiledning. Når fylkeskommunen arbeider direkte med registreringer og utarbeidelse av kunnskapsgrunnlag er det ofte på mer regionalt plan slikt som regionale kulturminneplaner. I Nordland er det utarbeidet slike planer for Lofoten og Sør-Helgeland, og en tematisk plan for bergkunst, men ennå ingen planer som dekker Bodø eller andre betydelige gjenreisningssteder i Nordland slik som Narvik (Nordland fylkeskommune, 2022).

Fra intervjuet nevner Sundseth også at de bidrar best ved å utøve myndighet på sitt plan og håndtere de nasjonale og regionale interessene. Fylkeskommunen oppgir at materiale fra Riksantikvaren er viktig både som rettleiende i eget arbeid og strategier, men også som bakgrunn for innsigelser og klager når viktige kulturminneverdier ikke ivaretas. Både den nye og den gamle bystrategien benyttes, og anses å gi gode argumenter og bakgrunn for deres uttalelser og veiledning. Den nye klimastrategien er ikke brukt så mye ennå, men er antatt å bli stadig viktigere i sammenheng med det grønne skiftet (Meld. St.16 (2019-2020): s. 21; Riksantikvaren, 2021b)

Et aktuelt egenprodusert dokument er «*Fylkesplanen for Nordland 2013-2025*». Fylkesplanen legger opp til fortetting i etablerte områder og at dette skal skje med kvalitet. Det settes som mål at «*By- og stedsutvikling skal ivareta og bygge videre på viktige kulturhistoriske kvaliteter, stedets karakter og identitet.*» Det skal også «*(...) legges vekt på høy estetisk og arkitektonisk kvalitet ved planlegging og utforming av fysiske tiltak.*» (Nordland fylkeskommune, 2013: s. 26)

Fylkesplanene er ikke spesifikt fokusert på kulturmiljøforvaltning, men det etableres premisser som er viktige i kulturmiljøforvaltningen som en del av by og stedsutviklingen.

De ansatte i kommunen nevner flere veiledere de forholder seg til, og disse sammenfaller med de overordnede veilederne fylkeskommunen også benytter seg av. Kommunen har også et større utvalg med informasjon, egne vurderinger og utredninger som direkte angår gjenreisningsbyen.

Et av områdene i Bodø med tettest konsentrasjon av gjenreisningsarkitektur er Storgata. Kommunen fikk Norconsult til å utføre en kulturminnefaglig rapport for gjenreisningsbyggene her i 2014. Denne rapporten følger til delvis mønsteret av en D.I.V.E-analyse, men omtaler hovedsakelig vern og lite aktivisering av miljøet. Rapporten reiser problemstillinger om hvordan takle videre utvikling i området, og gir generelle råd om bevaringstiltak (Norconsult, 2014: s. 96-102. Helheten av området anbefales vernet, men rapporten fokuserer likevel mest på enkeltbyggene. Potensielt i respons på rapporten fra 2014, bestilte kommunen i 2017 en estetikkveileder fra Norconsult som gir felles retningslinjer for fargepalett, og anbefalinger, og veiledning for utførelse av fasade, vinduer, etterisolering, tak, baldakiner, og skilting (Norconsult, 2017: s. 4-13).

Et annet førende dokument er temaplanen for kulturminner til kommuneplanens arealdel 2018-2030. Hensikten er å registrere

(..) bebyggelse og anlegg som er viktig som kunnskapsformidlere med hensyn til historie om byen, personer, hendelser og byggeskikk/arkitektur. Også bygninger og miljøer som har opplevelsesverdi knyttet til estetikk og identitet er registrert.» (Bodø kommune, 2017: s. 3)

Temaplanen fortsetter å utgjøre hoveddokumentet for inkludering av kulturmiljø i kommunens arealplaner og planbestemmelser (Bodø kommune, 2023; s. 66)

Etterkrigsbebyggelse står oppgitt som ett av punktene de har til hensikt å bevare. Planen nevner flere deler av kulturmiljøet, men er hovedsakelig sentrert rundt Storgata. Områdene som nevnes er ansett verneverdige og regulert til bevaring, men hovedsakelig kun med fasadevern. Det påpekes visse mangler i vernet som at gjeldende reguleringsplan for Kvartal 49, dvs. Rådhusgt. mellom Prinsensgt og Kongensgt. tillater flere etasjer, og det foreslås innført spesielle krav til utforming ved ombygging (Bodø kommune, 2017: s. 4-8).

Kaasen Engen nevner at det jobbes med en ny kulturminneplan for Bodø kommune som planlegges vedtatt rundt årsskiftet 23/24. Denne kommunedelplanen for kulturminner ble

vedtatt utarbeidet av bystyret i Bodø 5.12.2019. Planen er tenkt 10-årig med revidering en gang hvert fjerde år, og årlig rullering av handlingsprogrammet. Planen er lagt opp til å svare på mange av utfordringene fra forvaltningen så langt (Bodø kommune, 2019: s. 2-4) Planen vil bli et viktig dokument for all forvaltning og planlegging relatert til kulturarv i kommunen når den vedtas.

4.1.4 Gjenreisningsbyen i nyere byutvikling

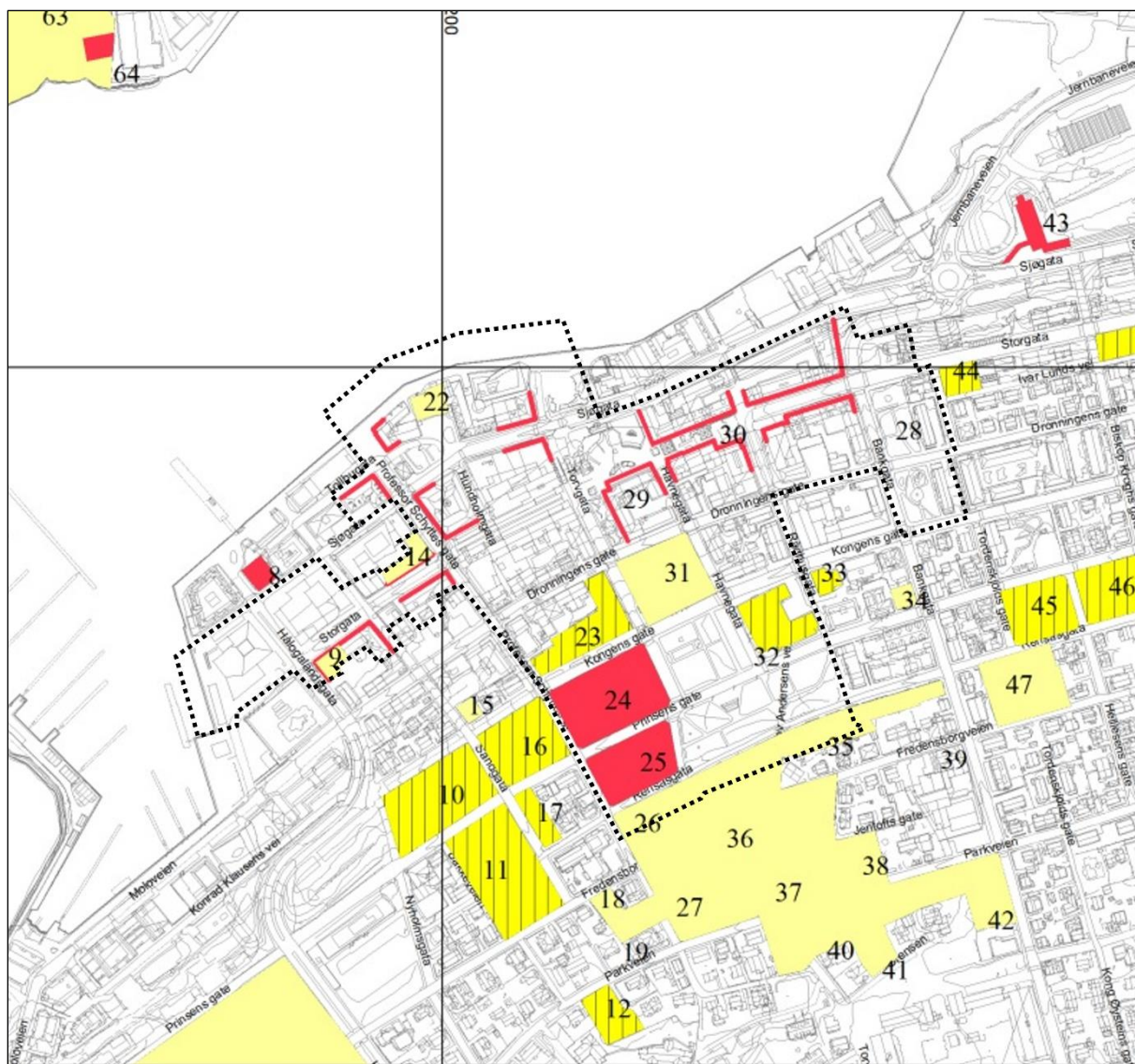
Bodø har hatt mange større og mindre prosjekt i løpet av de siste ti årene. Det varierer noe hvordan gjenreisningsbyen og dens kulturminneverdier er gitt oppmerksomhet og ivaretatt. Mange planer utenfor, men likevel i nærheten av området har lite om kulturmiljøet i det hele tatt ved mindre det er referanser til innspill fra fylkeskommunen som minner om at kulturmiljøet og hensynssoner er noe de må huske at de kanskje må forholde seg til.

Planens mål og virkning

Plan for kulturarv skal:

- være et strategisk verktøy for forvaltning av kommunens kulturarv.
- gi føringer for saksbehandlingsbestemmelser knyttet til forvaltning av kulturarv og kulturminner.
- skape en forutsigbarhet for eiere og forvaltning.
- bidra til en bedre miljøforvaltning.
- gi en representativ oversikt over Bodøs kulturarv.
- bygge kunnskap og kompetanse om kommunens kulturarv.
- bygge kunnskap og kompetanse om det historisk flerkulturelle Bodø.

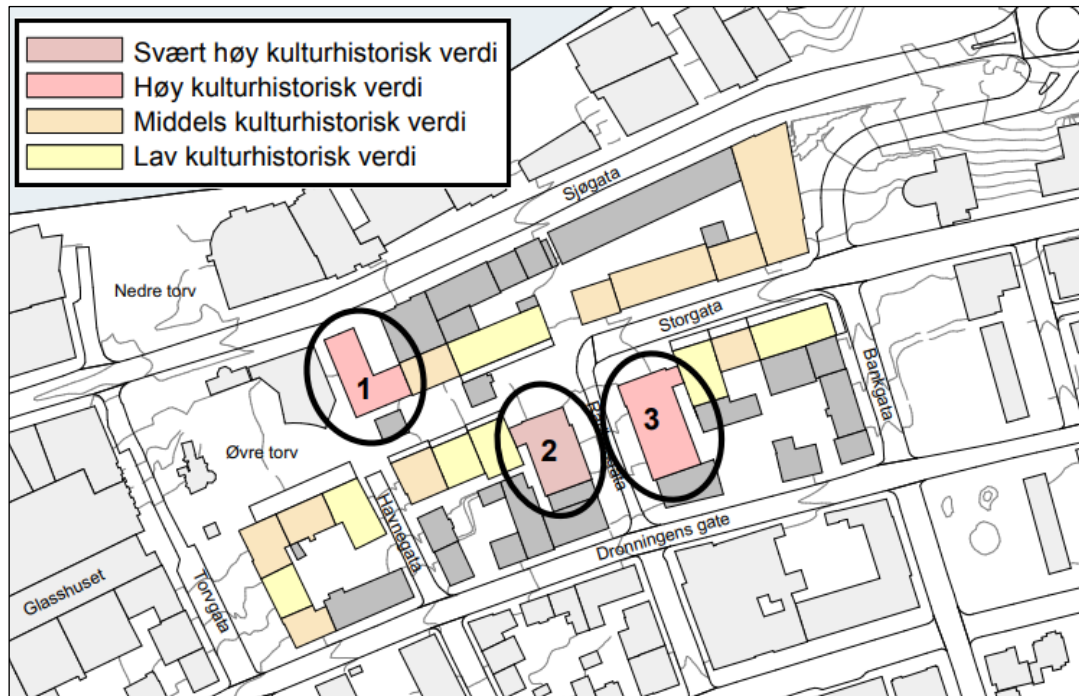
Figur 9. Formål med Bodøs nye kommunedelplan for kulturminner under arbeid (Bodø kommune, 2019: s. 4)

Figur 10. Utdrag fra temaplan kulturminner for Bodø kommune med NB!-området merket i sort (Bodø kommune, 2017)

I de siste ti årene er det spesielt Storgata som er området med mest overlapping mellom kulturmiljøforvaltning og planlegging. Et omfattende eksempel er konseptutviklingen for Storgata utført av LINK arkitekter i 2016. Mulighetsstudien ble utført i samarbeid med Bodø kommune og ser nærmere på fem kvartaler i sentrumsområdet rundt Storgata mellom torvet og Bankgata. Studien tar utgangspunkt i rapporten fra Norconsult fra 2014 og undersøker muligheter for en utbygging og fortetting som ivaretar de kulturhistoriske identitetsverdiene etterkrigstidens byutvikling bidrar med (LINK arkitektur, 2016: s. 3). Det ble gjennomført workshops i mai og september 2016 med tilstedeværende fra flere av kommunens kontor slik som byplan, byggesak, kultur, og næring og utvikling. Til stede var også fylkeskommunen, og representanter fra lokale eiere og næringsliv. Mulighetsstudien analyserer området med

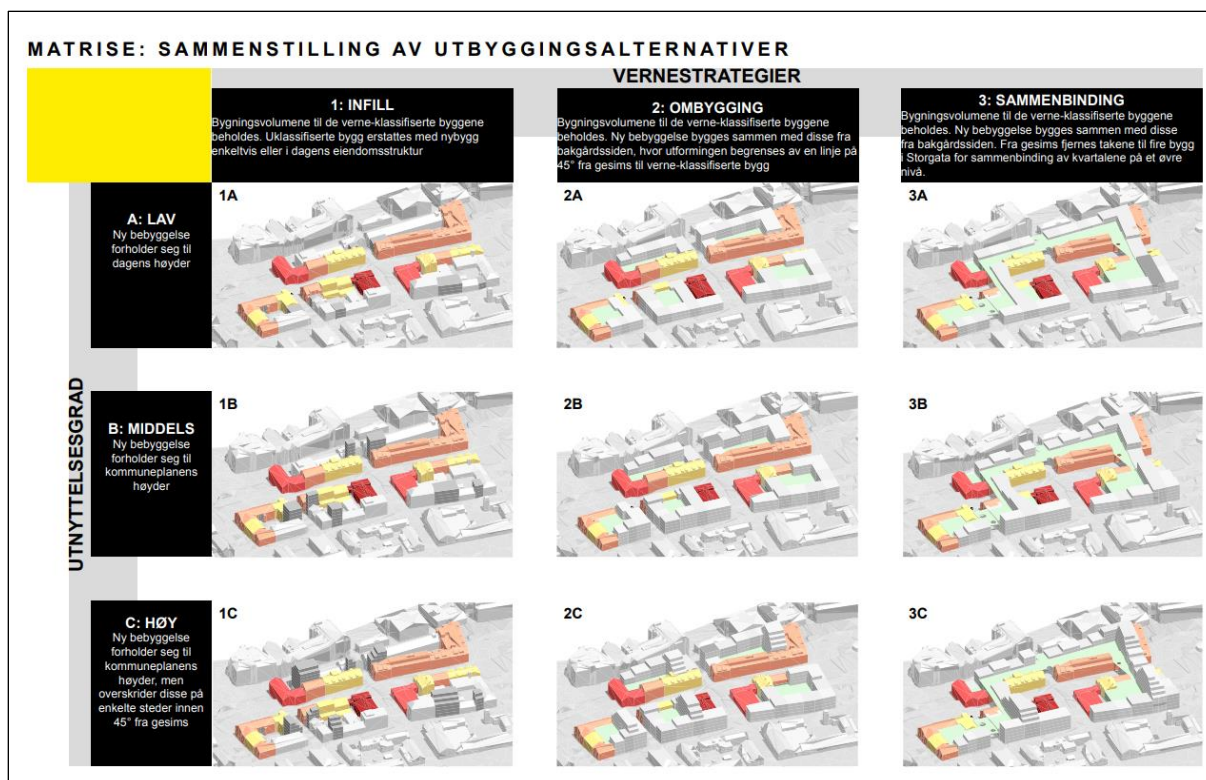
bakgrunn i historie, og utvikling, samt kulturhistorisk og næringsmessig verdi (LINK arkitektur, 2016: s. 20-23, og 32-33).

Figur 11. Mulighetsstudiens verdisetting av kulturmiljøet rundt Storgata (LINK arkitektur, 2016: s. 33)

De både undersøker og verdsetter enkeltbygg, byrom og områder før det gis forskjellige alternativ for hvordan området kan utnyttes. Alternativene legger opp til flere forskjellige løsninger og forskjellige utnyttelsesgrader. Studien fremstår som svært grundig i både prosess og vurdering av muligheter.

Figur 12. Sammenstilling av utbyggingsalternativer for Storgata med variasjoner (LINK arkitekter, 2016. s. 46)

Både rapporten fra Norconsult og mulighetsstudien ble lagt til grunn for Bodø kommunes arbeid med områdereguleringsplan for Storgatakvartalene 9, 10, 17, 18, og 19. Planen ble vedtatt i bystyret den 22.03.18, og ble i likhet med rapporten fra Norconsult og mulighetsstudien til Link arkitekter utarbeidet med bakgrunn i vedtak om undersøkelse og utvikling av Storgata i Kommuneplanens arealdel fra 2014 – 2026 (Bodø, 2018a: s. 6). Reguleringsplanens hensikt er å kombinere vern og utvikling med fokus på den helheten som gir området verneverdi. Planene impliserer både at verneverdiene er blitt sett på som et hinder, og at tidligere forvaltning av kulturminneverdiene har vært mangelfull:

«I stedet for å se på verneverdiene som et hinder for utvikling, kan de bli en styrke for området.»

«Området har en historie og identitet som kan speiles i arkitekturen på en tydeligere måte i fremtiden enn i dag.» (Bodø kommune, 2018b: s. 4)

Planene vil rette på dette, og legge opp til en mer fleksibel bruk av bygningsmassen som fortsatt ivaretar verdiene. Planbestemmelsene legger opp til bevaring av helheten gjennom krav til estetikk og utforming, innføring av hensynssoner med ytterligere bestemmelser, og aktiv bruk av estetikkveilederen i saksbehandlingen ved nye søknader (Bodø kommune,

2018c: s. 2, 7-8). Det var imidlertid forslag fra Høyre og FRP i den politiske debatten om å øke muligheten for å gå bort fra plankravet om helhetlig planlegging for å legge mer til rette for gjennomføring av enkelte prosjekt. Forslaget om tillegg ble ikke vedtatt, men hadde likevel god oppslutning (Bodø kommune, 2018a: s. 1-2). Selv uten dette tillegget er planene, hensynssonen og bestemmelsene noe det kan dispenseres bort fra.

Resultatene av arbeidet og fokuset på kulturmiljøet synes godt i detaljregulering for kvartal 10 -Storgata som er utarbeidet av LPO arkitekter for Storgata utvikling AS. Planbeskrivelsen fra 2021 viser tydelig hvordan man har tatt med verdiene og vurderingene fra tidligere rapporter med i arbeidet. Også på bygg som er vurdert til å ha mindre kulturhistorisk verdi er det vurdert tiltak som bevarer og viderefører historiske element (LPO arkitekter, 2021: s. 51-57). Det er også gjennomført en konsekvensvurdering av hvert av tiltakene på hvert av byggene i kvartalet (LPO arkitekter, 2021: s. 72-74). Vurderingen og arbeidet med kulturmiljøet i planleggingen ser ut til å ha fått en større plass etter hvert. Det er mulig det eksisterende materialet i form av tidligere rapporter og mulighetsstudier som de kan bygge videre på er delaktig i dette.

Et av de nyeste prosjektene som nevnes i alle intervju om Bodø som et godt eksempel på hvordan kulturminneverdier er ivaretatt er ombyggingen av Norrøna hotell. Tilgjengelig dokumentasjon viser at planleggingen la ekstra vekt på at ombyggingen ikke gikk utover uttrykket og de kulturhistoriske verdiene. Planprosessen la opp til løpende dialog og avklaringer underveis i planprosessen med kulturminnefaglige myndigheter i Bodø kommune, Nordland fylkeskommune, og med Byutvikling. Kulturminneverdiene ble særskilt diskutert underveis i prosessen for å forholde seg til gjeldene krav og verdier. Dette sikret en mer kontinuerlig og grundig vurdering av kulturminneverdier. De var en omfattende prosess som tok i betraktning både byggets detaljer og helhet (Norconsult, 2020: s. 10, 23, 76) Det ble imidlertid ikke gjennomført noen informasjonsmøter for allmenheten eller annen form for medvirkning utover obligatoriske minstekrav. Det oppgis at

«Det er vurdert at tiltakets størrelse og natur ikke krever medvirkningsprosesser utover de ordinære høringer etter plan- og bygningsloven». (Norconsult, 2020: s. 15)

4.2 Namsos

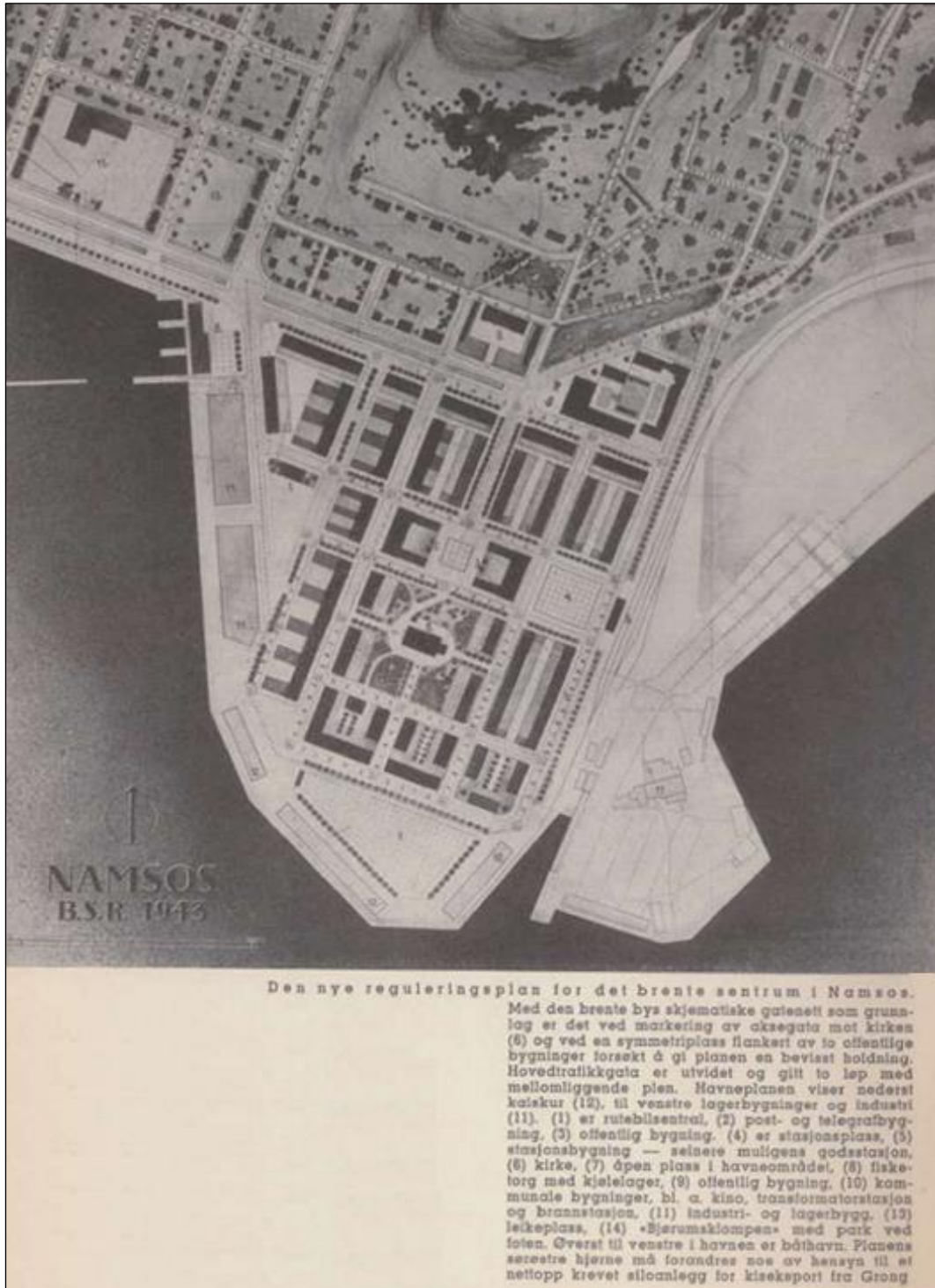
4.2.1 Namsos B.S.R

Namsos by ble vedtatt grunnlagt i 1845 etter initiativ fra distriktets bønder som ville ha et tydeligere administrativt sentrum i Namdalen. Byen ble anlagt på området kjent som Bråholmen og vokste i takt med sagbruks- og trelastindustrien i området. Byen brant i 1872 og 1897 så bebyggelsen fra før krigen var hovedsakelig fra rundt 1900. I likhet med Bodø ble Namsos kraftig ødelagt under krigen og praktisk talt hele Namsos sentrum brant ned i 1940 (Pedersen, 1943c: s. 1-3, 5)

Figur 13. Byplan over Namsos før brannen (Pedersen, 1943c: s. 6)

De opprinnelige gjenreisningsplanene fra B.S.R for Namsos tar utgangspunkt i de tidligere rette gatene, men legger til flere og gjør dem bredere. Kvartalene er konsolidert og orientert for best mulig solforhold. Sverre Pedersen legger opp til en blandet tre- og murbebyggelse som skal «(...)gli lett og naturlig over i hverandre og sammen danne et harmonisk hele»

Figur 14. Ny foreslått reguleringsplan for Namsos. Gatemønsteret er nå enda mer strukturert og bygningsmassene er samlet i større enheter (Pedersen, 1943: s. 7)

Pedersen er inspirert av annen bebyggelse i Trøndelag og anser den blandede bebyggelsen i Trondheim som et godt forbilde (Pedersen, 194c3: s. 8). Planene inkorporerer tydelige fondmotiv som framheves med en kombinasjon av brede rette gater, åpne plasser og begrensinger i byggehøyde på øvrig bebyggelse Omgivelsene, da spesielt havet og byfjellet «*Bjørumsklompen*» er sammen med kirken viktige element som de øvrige omgivelsene er planlagt i relasjon til (Pedersen, 194c3: s. 5-9).

Sverre Pedersen utarbeidet forslaget til reguleringsplan, og arbeidet ble under krigen videreført av stedlig reguleringsarkitekt Claus Hjelte som bearbeidet visse punkter (Pedersen, 194c3: s. 16). Den nye planen fra B.S.R er ikke helt slik byen ser ut i dag, men mange av de grunnleggende prinsippene er de samme.

4.2.2 Fagkompetanse og administrasjon

Avdelingen for kulturminner i fylkeskommunen i Trøndelag består av 28 personer med utdanning innen blant annet historie, arkeologi, kulturminneforvaltning, kunsthistorie, plan- og bygg, bygningshåndverk og arkitektur. Disse er fordelt i tre faggrupper og en gruppe med feltarkeologer. Faggruppene er: *Faggruppe for formidling og utvikling*; *Faggruppe for arkeologi/kulturminner eldre enn 1537*; og *Faggruppe for bygg og anlegg og kulturminner yngre enn 1537*. Sistnevnte faggruppe har fordelt kommunene mellom seg, og Namsos kommune har egen kontaktperson i fylket med ansvar for nyere tids kulturminner, bygningsvern og kulturminnefaglig veiledning. Vedkommende bidrar med faglige vurderinger i vernespørsmål til planer og strategi. I tillegg har fylkeskommunen i Trøndelag også en jurist ansatt i avdelingen for kulturminner som bidrar med rådgivning om etterlevelse av regler innen seksjonens arbeidsområde (Trøndelag fylkeskommune, 2022a).

Avdelingen for kulturminner i Trøndelag fungerer primært på samme måten som i Nordland. De informerer om forvaltning av kulturarven, bedriver veiledning, og fungerer som overordnet kulturminnemyndighet ovenfor kommuner eller private i prosjekt som virker inn på kulturminneinteresser av nasjonal eller regional verdi. Fylkeskommunen har derfor blitt benyttet som faglig rådgiver og kommet med innspill til planprosessen i Namsos.

Namsos kommune oppgir ingen som ansatt direkte i en stilling som tilsier en spesialisering innen kulturminneforvaltning eller lignende på samme måte som Bodø. Gudrun Flatebø som er intervjuet fra Namsos kommune er ansatt som prosjektkoordinator ved kontoret for kultur og inkludering. Hun arbeider i en 50% stilling i kommunen med både med kulturminner, og kunst i offentlig rom. Problemstillinger eller saker relatert til kulturmiljøet vurderes internt og

håndteres av ansatte innen kultur, eller plan og byggesak i henhold til hva som er mest aktuelt. Plan og byggesakskompetanse er til stede, men det kulturminnefaglige er ikke etablert på samme måte. Flatebø oppgir også at mye sendes videre til fylkeskommunen for vurdering siden de ikke har anledning i samme grad selv. Ved større saker igangsatt av kommunen slik som det nåværende planforslaget benyttes også ekstern kompetanse private firma. Det nye planforslaget for Namsos er primært utarbeidet i samarbeid med arkitektfirmaet Trønderplan på oppdrag av kommunen (Namsos kommune, 2022a: s. 1-2).

Anne Cecilie Holm, tidligere medlem i kommunestyret i Namsos, og nåværende politiker i fylkestinget har vært aktivt engasjert med gjenreisningsbyens kulturminneverdier og spesielt samfunnshuset siden 2017. Hun trekker fram hvordan Namsos kommune ikke har den nødvendige spesialkunnskapen, eller et system som bidrar til å løfte spørsmålet om kulturarvens rolle i byutviklingen. Hun oppfatter at dette gjør at problemstillinger eller faglig utvikling relatert til kulturmiljøet sjeldent kommer opp som før det er helt nødvendig.

4.2.3 Kunnskapsgrunnlag, strategi og retningslinjer

Fylkeskommunen har også her en mer overordnet rolle med informasjon om oppbygningen og arbeid innen kulturminnevernet, verdien av kulturarven og hva slags veiledning de kan bidra med. Fylkeskommunens eget materiale og arbeid som går direkte på kulturmiljø er hovedsakelig knyttet til de fredede kulturmiljøene i fylket, Levanger og Sør-Gjæslingan (Trøndelag fylkeskommune, 2022b). Fylket har også en overordnet regional plan for kulturmiljø med tilhørende handlingsprogram. Regionalplanen for 2022- 2030 er et mål- og strategidokument som angår veien fremover og prioriterte verdier og tiltak, men angir lite info om spesifikke kulturmiljø (Trøndelag fylkeskommune, 2021a). Namsos kommune er nevnt i handlingsprogrammet for 2022-2023, men da som deltager i prosjekt urelatert til gjenreisningsbyen (Trøndelag fylkeskommune, 2021b).

I likhet med Bodø forholder de seg i Namsos kommune også til mer overordnede anbefalinger og veiledere fra Riksantikvar og fylkeskommunen. Flatebø nevner hvordan sentrale veileder og register er viktig i hennes arbeid siden det bidrar med en overført autoritet og kompetanse til hennes stilling, og dermed større tyngde bak vurderinger.

Gjenreisningsbyen Namsos B.S.R nevnes først som et verneverdig kulturmiljø i sammenheng med Nord-Trøndelag fylkeskommunes Verneplan for kulturmiljø fra 1995. Her gis en kort beskrivelse av området, historien og kulturmiljøet. Byplanen og gjenreisningsarkitekturen trekkes fram som hovedelement, og som kilde til kunnskap om krigen, byplanhistorie, og bygningshistorie angående arkitektur, stil og estetiske normer. Bygningene beskrives som

autentiske for etterkrigstidens arkitektur med tanke på form, konstruksjon, materialbruk, og opprinnelig miljøsammenheng selv om det er gjort enkelte overfladiske endringer. Det anses som et mål og en utfordring å øke forståelsen av gjenreisningsarkitekturens verdi, og bevare karakteren i byplan og uttrykk (Nord-Trøndelag fylkeskommune, 1995: s. 97-98).

Formingsveilederen for Namsos utarbeidet¹⁷ til bruk i kommunen er antatt å være en respons på statusen som viktig kulturmiljø gitt av verneplanen fra fylket. Veilederens hensikt er å hjelpe å takle utfordringene i håndtering av stedsidentitet og estetiske kvaliteter i utforming og vedlikehold. Bruken av veilederen i planlegging og saksbehandling skulle rendyrke Namsos visuelle egenart (Odd Thorsen Design & Arkitektur, 1997: s. 9). Veilederen er omfattende og fastslår visuell profil, gjennomgår historisk bakgrunn og særegne trekk, og legger fram flere grunnleggende premiss og detaljerte formingskriterier for både helhet og detaljer (Odd Thorsen Design & Arkitektur, 1997). Flatebø oppgir at veilederen stadig legges til grunn ved saksbehandling hos byggesak. Selv om veilederen er noe utdatert, mener hun at den er såpass streng at den teller godt i kulturminnenes favør selv om den kanskje ikke relaterer til dagens situasjon på samme måte som den burde. Øfsti har uttrykt at veilederen dessverre ofte dispenserer bort fra (Øfsti, 2009: s. 29), men totalt sett ville den utgjort et godt grunnlag for videre bevaring av gjenreisningsbyens spesielle karakter om den fikk utgjøre et førende element i byutviklingen.

Kommunen har også egne planer for håndtering av kulturminner. Kommunen fikk utarbeidet¹⁸ en tematisk kommuneplan for kulturminner og kulturmiljø for 2019-2022 med den hensikt å blant annet:

- *Utvikle og heve kompetansen når det gjelder registrering og forvaltning av kulturminner, verneverdier, verdiskaping og å sikre en bærekraftig utvikling.*
- *Sikre en bedre oversikt over kulturminnene i kommunen, både fra eldre og nyere tid.*
- *Finne frem til og gjøre en vurdering av kulturminner som har verneverdi for lokalsamfunnet.* (Namsos kommune, 2019: s. 6)

Planen skulle øke bevissthet om kulturminnene og deres verdier, og fungere som utgangspunkt for videre verdiskaping. Planen ble vedtatt 23.05.19, men er kun en temaplan og ikke underlagt alle reglene i plan- og bygningsloven (Namsos kommune, 2019: s. 7). Planen

---

¹⁷ *Selv utarbeidingen av veilederen ble gjort av Odd Thoresen Design & arkitektur med bygningssjef Sverre Flack som kontaktperson i kommunen*

¹⁸ *Selv utarbeidingen av planen ble gjort av konservator NMF Geir A. Grøtan fra Museet Midt IKS*

er forholdsvis generell, men tar opp gjenreisningsbyen som et eget tema. Det listes opp historie, en del sentrale bygg og verdivurderingen hentet fra Riksantikvarens registrering av området i NB!-registeret. Det gis to anbefalinger i underkapittelet om gjenreisningsbyen. Den første er å sette i gang en med utredning mål om å vedta Namsos sentrum som hensynssone til bevaring. Den andre anbefalingen er egentlig urelatert til gjenreisningsbyen, og er et forslag om å registrere og merke hus i sentrum som overlevde bombingene i 1940 (Namsos kommune, 2019: s. 13-15).

Kommunen lagde i 2022 en ny kulturmiljøplan for den neste femårsperioden. Denne inneholder en tilsvarende gjennomgang av oppbygningen av kulturmiljøforvaltningen, og gjennomgang av viktige kulturminner- og miljø i kommunen. Namsos by er nevnt som eget kulturmiljø med fem undertema. Disse er historien generelt, en beskrivelse av NB!-registeret, en kort redegjørelse for gjenreisningsbyen, beskrivelse av samfunnshusets og dets verdier, samt en ordrett gjengivelse av en tekst om boligområdene i Namsos by fra forrige plan (Namsos kommune, 2022b: s. 21-22).

I tillegg til introduksjonen til forvaltningssystemet og gjennomgangen av kulturminner og kulturmiljø har kulturmiljøplanen en tredje del. Planene inneholder en handlingsdel som beskriver hvordan kommunen skal bidra til forvaltning og formidling av kulturarven. Samfunnshuset og Namsos by er nevnt i listen over prioriterte kulturminner- og miljø, men denne listen er svært generell og inkluderer praktisk talt alle kulturminnene omtalt i planen (Namsos kommune, 2022b: s. 77-79). Handlingsdelen kommer med enkelte generelle forslag som hvordan man i kommuneplanenes arealdel skal håndtere vern. For bevaring av kulturminner- og miljø nevnes flere gode tiltak. De nevner at verneverdige bygg skal bevares og ikke tillates revet, at hensyn skal tas til historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi ved oppussing og endring, viktige strukturelle og estetiske element kan kreves tilbakeført, og tilbygg må underordnes eksisterende bygningsmasse (Namsos kommune, 2022b: s. 80-81).

Ingen av disse forslagene gjelder gjenreisningsbyen spesifikt, men de kan benyttes i den sammenhengen, men språket er også så generelt at det er anledning til å la være om kommunen finner det for godt å ikke prioritere gjenreisningsbyen. Mye av det som nevnes er forslag til bestemmelser til arealformål, og får kun effekt om man faktisk velger å inkludere dem i planprosesser. Om man overser dette, eller verdsetter kulturmiljø eller deler av det på en måte som gjør at de ikke kvalifiserer til beskyttelsen bestemmelsen kan gi har det liten praktisk betydning. Nytteverdien er svært avhengig av at dette plukkes opp, aktivt vurderes, og legges inn i løpet av en planprosess.

Et annet dokument som ble utarbeidet i sammenheng med arbeidet med den nye planen for sentrum er kartleggingen av sentrale bygg og byrom i gjenreisningsbyen Namsos. Det er en registrering av bygg og byrom med særlig arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. Rapporten er utarbeidet basert på innspill fra historielaget, Robert Øfsti, og arkitekt Jon A. Olsen. Her er det kartlagt 15 bygg og tre byrom med tilhørende beskrivelse, kort vurdering av tilstand og verdi, samt eventuelle kommentarer om status eller historie. De fleste byggene er gjenreisningsbygg, men det er også eldre bygg er inkludert (Namsos kommune, 2022c). Kartleggingen er nok en utvidet respons på anbefalingen om å registrere og merke hus i sentrum fra før 1940 som anbefalt i temaplanen for kulturminner fra 2019 (Namsos kommune, 2019: s. 15).

4.2.4 Gjenreisningsbyen i nyere byutvikling

I Namsos er det fokusert på en nærmere gjennomgang av det nyeste planforslaget som er oppe til behandling. Dette er grundigere gjennomgått med tanke på både prosess og hvordan de planlagte tiltakene kommer til påvirke gjenreisningsbyens kulturminneverdier. Namsos har hatt annen utbygging både i og rundt gjenreisningsbyen, og dette omtales kort her. Et av de mest merkbare er leilighetskomplekset «*Sjøsiden*» som er et Arcon AS av mange prosjekt i byen (Rånes, 2016). Dette er en ombygging av en kornsilo beliggende sørøst på Bråholmen, opprinnelig tegnet av arkitekten Arne Sørvig i 1954. Siloen stod tom i fra 1990, men ble i 2004 ombygget til leiligheter (Henriksen, 2007). Siloen var et påkrevd tillegg til Sverre Pedersens opprinnelige planer (Pedersen, 1943a: s. 16). Ønsket om å bevare og gjenbruke den eldre bygningsmassen er god, men prosjektet medførte også et betydelig tillegg på et bygg ut mot vannkanten som allerede brøt betydelig med skalaen i resten av gjenreisningsbyen.

Den gamle kornsiloen på kaia i Namsos er blitt byens nye blikkfang. Der det tidligere var korn, rommer bygget nå 51 leiligheter med byens beste utsikt, hengende utover sjøen.
Foto: ARVE HENRIKSEN

Anlegget på ti etasjer hadde lagerkapasitet for 2000 tonn korn. 50 år senere blir det moderne bygget "Sjøsiden" tatt i bruk. Bygget rommer 30 leiligheter og huser mer enn 100 personer og er den eneste skyskraperen i Namsos.

Figur 15 Bildene illustrerer opplevelsen av "Sjøsiden" sett i kontekst av byen og fra bakkeplan (Hildrum, 2006; Henriksen, 2007)

Det er spesielt på østre side av Bråholmen at det er det gjennomført flere større prosjekt, og det planlegges fortsatt flere. Det nåværende planforslaget inkluderer mesteparten av dette området i øst i tillegg til gjenreisningsbyen. Dagens planforslag er det største enkeltstående prosjekt for byen i nyere tid.

- *Ny sentrumsplan Namsos*

Arbeidet med ny plan for Namsos sentrum har pågått i mange år, og planforslagene har gjennomgått flere endringer siden det første utkastet forelå i begynnelsen av 2018 (Namsos kommune, 2018). Her ble det anerkjent tre kulturminner¹⁹ innenfor planområdet, den vernede Fogdgården, Namsos kirkested og Namsos sentrum BSS med en kort redegjørelse, og overordnede planer for videre håndtering i plan. Konsekvenser for eksisterende bebyggelse skulle beskrives og bygningene i nåværende sentrum var planlagt bevart i sin opprinnelige form, mens eventuelle endringer i arkitektur og fasade skulle behandles ut fra formingsveilederen (Namsos kommune, 2018: s. 11, 15-16). Utkastet til plan mottok innspill

¹⁹ Omtalt som dette til tross for at B.S.R-området teknisk sett skal omtales som kulturmiljø

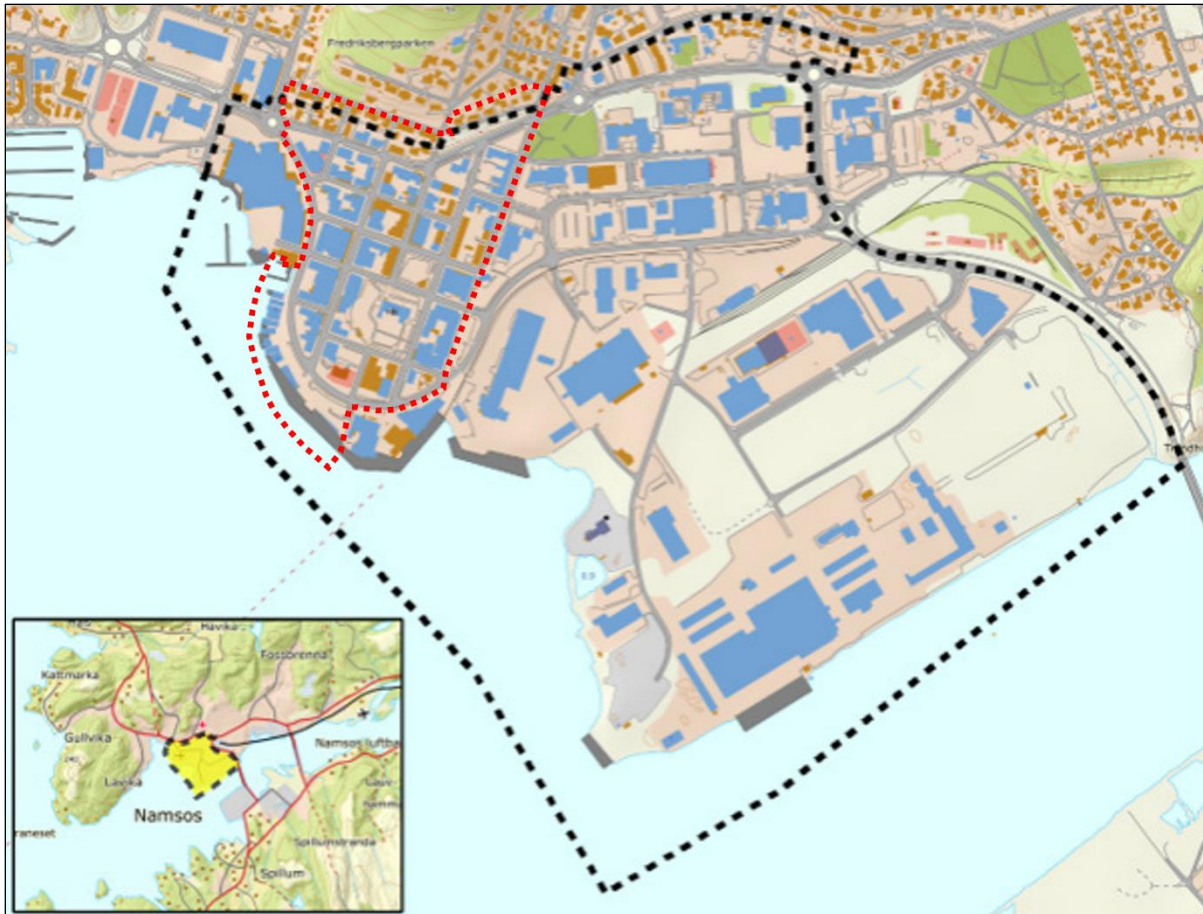
fra fylkeskommunen om at store deler av Namsos sentrum er bevaringsverdig gjenreisingsbebyggelse og at forholdet til kulturminner, kulturmiljø, landskap og estetisk utforming burde avklares så tidlig som mulig i planprosessen (Namsos kommune, 2018: s. 24). Fylkeskommunen kritiserer forslaget for å ta for lite hensyn til verneinteressene i Namsos sentrum og gjenreisningsbyen, og for at det er lite spesifisert hvordan verdier skal ivaretas (Trøndelag fylkeskommune, 2018: s. 4)

I påfølgende utkast til reguleringsplan datert 27.04.2020 (Namsos kommune, 2020) er planene til håndtering av kulturminner noe mer utdypet. Gjennomgangen av kulturminnene i beskrivelsen av planområdet er kun en direkte gjengivelse av vurderingen fra NB!-registeret, men i kapittel 3, er det tatt utgangspunkt i kulturminneplanen fra 2019 og forslaget om hensynssone H570 innføres. Hensynssonen skal sette bestemmelser for et område tilsvarende det registrert i NB!-registeret og bidra til å forsterke identiteten til Namsos by ved å legge vekt på gatestrukturer, gaterom, siktakser og bebyggelse. Dette inkluderer å forby rivning av bygg før 1962²⁰ Muligheten til å vike fra bestemmelsene nevnes imidlertid flere ganger og har den noe vage forutsetningen at endringer eller rivning kan gjøres om det foreligger sterke samfunnsmessige hensyn. Hva dette innebærer er ikke videre definert. Flere bygg er også allerede planlagt fjernet og det er tilsynelatende planlagt en form for delvis vern med fokus på fasade, men hva dette medfører er ikke mulig å se siden avsnittet ikke er fullført (Namsos kommune, 2020: s. 70-71).

Det nyeste forslaget til ny sentrumsplan ble vedtatt av kommunestyret i Namsos den 25.05.2023. Denne områdereguleringen erstattet da 23 andre planer som tidligere gjaldt for området, inkludert den forrige planen for Namsos sentrum fra 1967 (Namsos kommune, 2023b: s. 1-11).

---

²⁰ Ferdigstillelsen av samfunnshuset som regnes som siste del i gjenoppbygningen i Namsos

Figur 16. Kartet illustrerer NB!-områdets utstrekning (i rødt) i relasjon til planområdet (i svart)(Namsos kommune, 2022a: s.6)

Planbeskrivelsen og bestemmelsene som ligger til grunn for dette vedtaket utgjør nå det endelige grunnlaget for kulturmiljøforvaltningen og arealplanleggingen i Namsos i årene framover. Områdebeskrivelsen er den samme som i forrige planutkast, men beskrivelsen av virkningen av planforslaget går mer i detalj angående den nye hensynsonen til bevaring kulturmiljø. I tillegg til generelle bestemmelser som tidligere er nevnt om å forsterke identitet, og bevare siktakser og bebyggelse innføres det en todelt skala med ulikt bygningsvern som deler alle byggene opp i enten bygninger med *generelt vern*, eller *bygninger uten vern*.

Bygninger uten vern er alle bygg etter 1962, og Carl Gulbrandsons gate 15A/B og Havnegata 14. Disse to er ansett å bryte med gjenreisningsarkitekturen på grunn av forskjeller i volum, fasade og takvinkel, og er derfor også definert som bygninger uten vern (Namsos kommune, 2022a: 79-80).

Kategorien bygninger med generelt vern er igjen delt inn i to klasser. Den ene er gruppen er bygg fra før 1962 som er underlagt forbudet mot rivning og hvor all type bygningsarbeid etter pbl. § 20-1 er søknadspliktig. Det tillates fortsatt at bygninger utbygges, utbedres, moderniseres eller bygges om, men kun dersom «*dette ikke vesentlig reduserer bygningens verneverdi og dersom bygningens volum, høyde, takform, materialbruk og estetiske uttrykk bygger på gjenreisningsarkitekturen og helheten innad i kvartalet og tilstøtende kvartaler*»

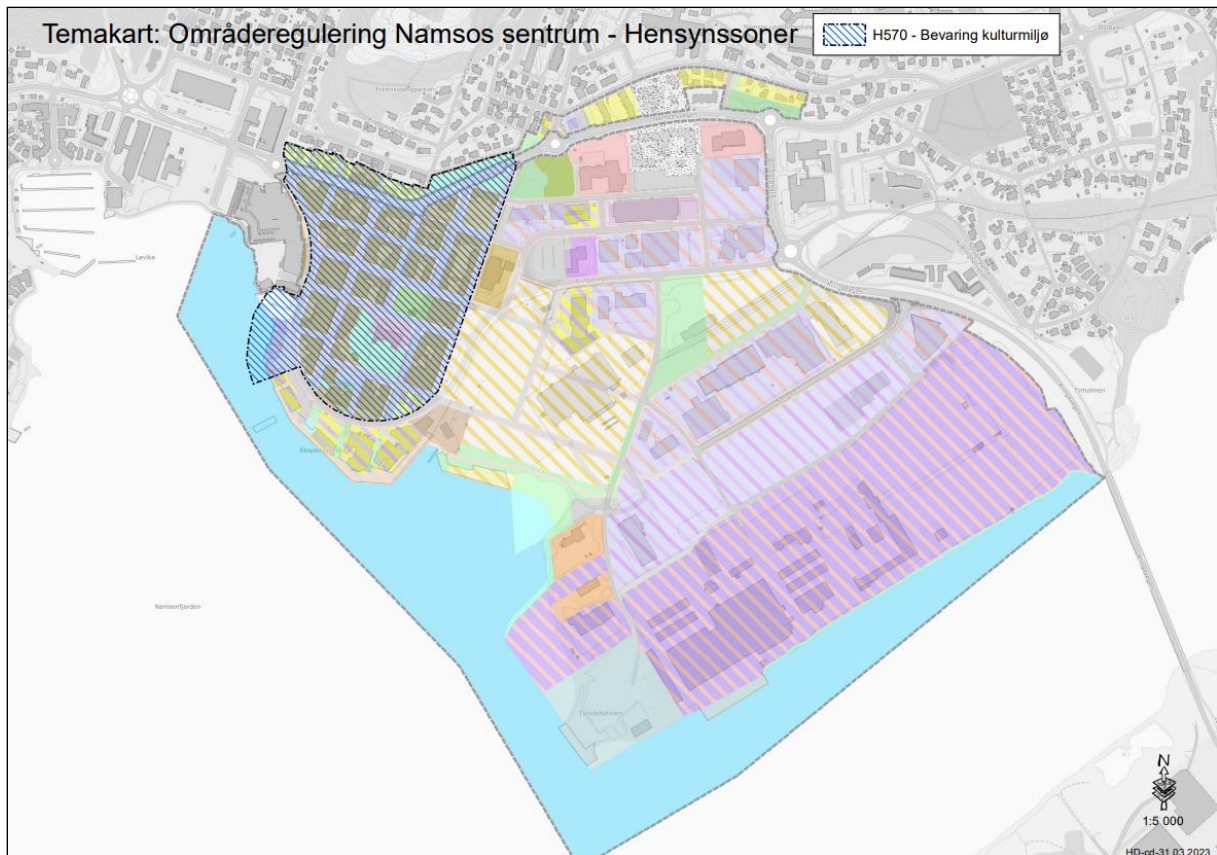
(Namsos kommune, 2022a: s. 80). Det settes flere spesifikke krav til tilpasning til stedets karakter, og om dokumentasjon på hvordan kulturmiljøet ivaretas ved nye tiltak (Namsos kommune, 2023c: 23-24). Den andre gruppen bygg er «*bygg, kulturminner, mm. som skal bevares*». Disse byggene er fortsatt underlagt de samme kravene, og rivningsforbudet, men i tillegg skal byggesøknaden alltid forelegges regional kulturminnemyndighet (Namsos kommune, 2022a: s. 78).

Flatebø oppgir at hun fikk inn denne bestemmelsen for å skape større tydelighet i planen for saksbehandlere på byggesak som hovedsakelig er de som må forholde seg til forslåtte endringer i gjenreisningsbyen. Flere av disse byggene er heller ikke gjenreisningsbygg, men den del av rekken med sjøpakkhus fra tredje kvartal av 1800-tallet (Namsos kommune, 2022a: s. 12) som sees nede i sørvest på kartet.

Figur 105. Bygninger hvor byggesøknad alltid forelegges regional kulturminnemyndighet

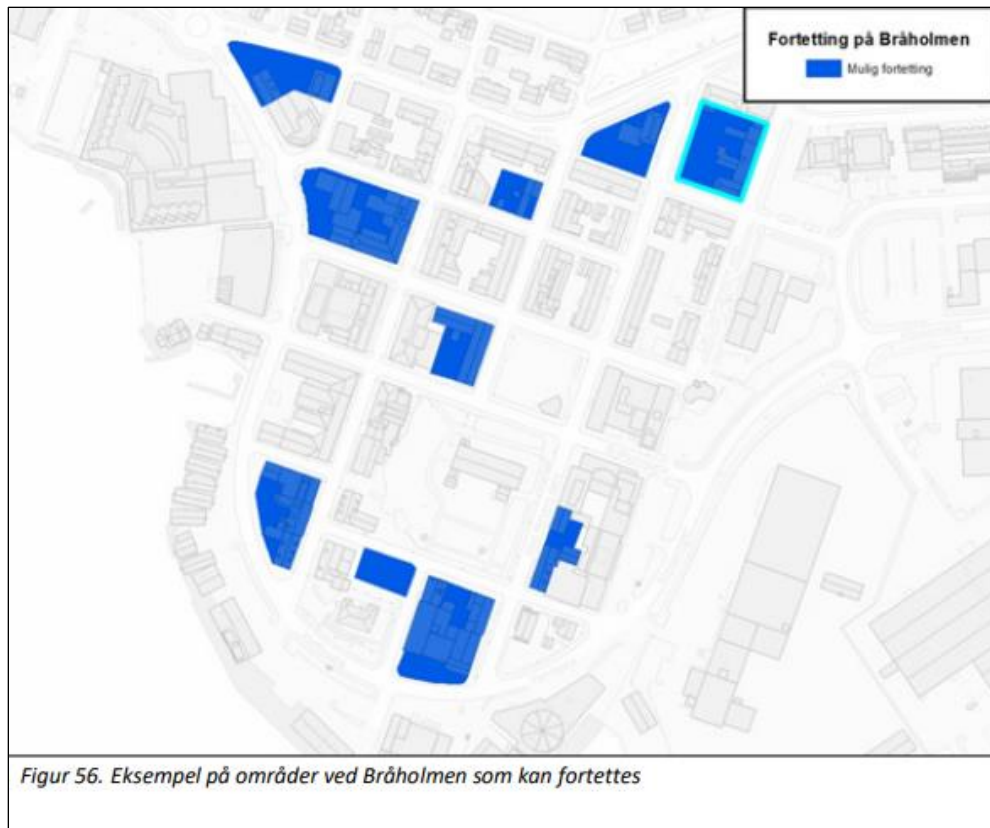
Figur 17. Oversikt over "bygg, kulturminner, mm. som skal bevares" (Namsos kommune, 2022a: s. 79)

Figur 18. Kartet angir hensynssonen H570 i mørkeblått skravert område øverst til venstre i tillegg til øvrige formål (Namsos kommune, 2023d)

I beskrivelsen fra saksframlegget generelt nevnes gjenreisningsbyen eller relaterte tema flere ganger, og dette oppsummerer hovedpunktene om kulturmiljøforvaltning i planen:

- *Hovedgrepet i planen er å utvide bykjernen/kvadraturen mot øst for å forsterke og forlenge den urbane delen av bykjernen. Dette knytter gjenreisningsbyen sammen med østre byområde, uten vesentlige endringer av eksisterende bygningsmasse og infrastruktur.*
- *(..) Den eksisterende bebyggelsen kan transformeres og endres, men må forholde seg til eksisterende materialbruk på Bråholmen. Ved utstrakt bruk av konstruksjoner, kledninger og overflater i tre kan det skapes en moderne arkitektur som vil være særegen for regionbyen og sagbruksbyen Namsos.*
- *For gjenreisningsbyen på Bråholmen konkluderes det med at området kan tåle noe fortetting og oppgradering, og her velger en å legge Odd Thorsen og Reiulf Ramstads formingsveileder fra 1997 til grunn ved blant annet arkitektoniske og planmessige løsninger (Namsos kommune, 2023b: s. 13-14)*

Figur 19. Områder med planlagt mulig fortetting i Namsos sentrum (Namsos kommune, 2022a: s. 42)

Behandlingen av planforslaget og de forskjellige virkningene er naturlig nok omtalt og diskutert i media, men kun i begrenset omfang. Mediasdiskursen er som regel begrenset til det rent informative om planlagte bygg (Sandmo, M. I., 2022). Det er lite som tilsier at planforslagets virkninger for kulturmiljøet er gjenstand for større diksjon eller debatt blant allmenheten. I Namsos er det hovedsakelig omstendighetene rundt samfunnshuset som ble bygget i 1962 og anses som slutten på gjenreisningen som er den byutviklingssaken relatert til gjenreisningsbyen som har fått mest oppmerksomhet de siste årene. Debatten mellom grupper slik som fortidsminneforeningen og Namsos historielag som kjemper for bevaring og utbyggere, i tillegg til representanter fra kommunen på begge sider har pågått 2017(Rånes, 2017).

Huset ble blant annet innstilt revet av kommunedirektøren i 2021 med bakgrunn i en levetidsvurdering fra Norconsult, rapport fra Arcon AS om pælene under bygget, og en miljø- og klimaberegning for riving, nybygg og renovering av Asplan Viak (Rånes, 2021a). Disse slo ikke fast at bygget burde rives, men restaurering og transformasjon ville medføre en del kostnader. Kommunestyret vedtok på et punkt at bygget skulle saneres (Sandmo, M. I., 2021), men dette ble kritisert på bakgrunn av miljø og kulturhistoriske hensyn (Cappelen, 2021)

og vurderingene som var tatt ble ansett å ikke være tilstrekkelige (Rånes, 2021b). Vedtaket om sanering fremstår noe selvmotsigende. Kommunen vedtok sanering av samfunnshuset, mens arbeidet med ny reguleringsplan hvor huset ville blitt inkludert i vernebestemmelsen fortsatt var under arbeid. Sweco begynte i mai 2023 en ny omfattende tilstandsvurdering av bygget som grunnlag for videre behandling av saken (Årseth, 2023). Rapporten forelå den 12.06.2023 og betongvegger under bakkenivå ble ansett å være i god stand, men det ble også avdekket rustangrep på noen av pelene bygget står på. Rapporten har ikke tatt stilling til kostnader, verneverdi eller andre forhold om hvordan samfunnshuset skal forvaltes og debatten er dermed fortsatt åpen (Rånes, 2023)

Flatebø nevner saken med samfunnshuset som en utfordring i kommunen som gjør det vanskelig å skulle forholde seg til gjenreisningsbyens kulturminneverdier, og til gårdeiere og folk ellers angående dem. Siden kommunen har vedtatt «*kronen*» på gjenreisningen revet er det vanskelig å gå foran med et godt eksempel for vern ellers av etterkrigstidens arkitektur.

De mest kritiske innspillene til planen som helhet har primært kommet fra fylkeskommunen. saksfremlegget inkluderer innspillene med kommentar etter 2. gangs behandling. Ett slik innspill er en underretning fra Trøndelag fylkeskommune om at de har varslet Riksantikvaren om at de mener vedtak er i strid med faglige tilrådninger. Fylkeskommunen voterte i møte den 28.03.2023 over en innstilling om å fremme innsigelse til sentrumsplanen for Namsos. De mente at hensynssonen for bevaring kulturmiljø ikke hadde bestemmelser som tilstrekkelig sikret vern av nasjonalt verneverdig bebyggelse. Det ble fremmet og vedtatt et alternativt forslag til den originale innstillingen som var strengere formulert.

«Gjenreisningsbyen Namsos har høye kulturhistoriske kvaliteter og nasjonale kulturmiljøverdier. Fylkesutvalget som regional kulturmiljømyndighet gir faglig råd om å få på plass en bestemmelse som sikrer vern av nasjonalt verneverdig bebyggelse i hensynssone «bevaring kulturmiljø».» (Trøndelag fylkeskommune, 2023)

Fylkeskommunen forsøkte å få Riksantikvaren til å overta områdeplanen på grunn av denne påpekte mangelen. Etter sin vurdering av punkt 8.3. i planbestemmelsene og hvordan det ivaretar de nasjonale verdiene kom Riksantikvaren fram til at de mente bestemmelsen er *god nok og tilstrekkelig*²¹. Dette utgjør dermed kulturmiljøforvaltningens endelige uttalelse i saken (Namsos kommune, 2023b: s. 21; Namsos kommune, 2020b).

---

²¹ Ordene er uthevet siden disse er hentet direkte fra riksantikvaren spesifikke og samlede vurdering av saken

4.3 Intervjuresultater

Intervjuene er gjort av personer med forskjellig bakgrunn i forskjellige stillinger på forskjellige steder, og intervju spørsmålene er lagt opp litt forskjellige avhengig av bakgrunn. Det forekommer naturlig nok en del variasjon i svarene, men også mye gjentakelser. Det er derfor mest hensiktsmessig å presentere hovedresultatene fra undertemaene intervjuene har felles. Oppsummering av hvert spørsmål, eller hvert intervju er unødig omfattende og uten noen spesiell merverdi. En tematisk oppsummering gir et ryddigere overordnet bilde av resultatene fra intervjuene. Nærmere utdyping og referanser til aktuelle intervjuobjekt gjøres der det er relevant i analysen.

Temaene intervjuguidene er bygd rundt er *oppfattede kulturminneverdier; kompetanse og kunnskapsgrunnlag; medvirkning og bevisstgjøring; samarbeid og tverrfaglighet; praktiske utfordringer og løsninger; lovverk og politikk; og gjenreisningsbyens status.*

- *Oppfattede kulturminneverdier*

Intervjuobjektene har flere oppfatninger av gjenreisningsbyens kulturminneverdier. Oppfatningene varierer noe, men er gjennomgående positive. Et element som går igjen er symbolverdien. Byenes særpreg og historiene arkitekturen formidler trekkes fram som en kilde til identitet og tilhørighet. Arkitekturen har en egen verdi, men er også en kilde til kunnskap som kommuniserer en historie om samfunnsforhold fra sin samtid.

Flere nevner hvordan deres positive holdninger til gjenreisningsbyen er noe som har vokst fram etter hvert som de har lært mer om denne historien. Det trekkes fram som noe verdifullt som bør bevares siden det meste man har fra tiden før er borte. Dette gjør det enda viktigere å bevare det man fortsatt har, spesielt siden mye av denne kulturarven er truet. Flere er engstelige for hvordan kulturminneverdiene risikerer å forsvinne. Gjenreisningsbyene er ekstra sårbare siden deres verdier er sterkt knyttet til deres autentisitet i utforming og materiale, og hvordan de fungerer som et helhetlig miljø koblet til landskapet.

Byggene og videre bruk nevnes som viktige i tiden framfor i et bærekraftperspektiv. Gjenbruk og transformasjon av eldre bygningsmasse bidrar positivt til det grønne skiftet siden det å bygge nytt er forurensende. Bygningsmassen i gjenreisningsbyene har allerede gjort opp for den forurensingen byggingen av dem forårsaket gjennom mange års bruk.

- *Kompetanse og kunnskapsgrunnlag*

Når det gjelder tilgjengelig kompetanse og kunnskap er det ofte ønske om mer. Flere nevner forskjellige veiledere fra sentralt hold, slik som Riksantikvarens bystrategi som gode verktøy, men skulle gjerne hatt enda flere. Jevnlige oppdatering nevnes som et annet behov angående kunnskapsgrunnlaget, både angående veiledere og retningslinjer, men også mer lokalt. Mer grundige situasjonsspesifikke vurderinger er nødvendige til hvert prosjekt og område for å ha oppdatert kunnskap om lokale forhold og endringsprosesser. Det oppfattes generelt som et problem å benytte seg jevnlig av eldre materiale. Flere understreker viktigheten av et godt kunnskapsgrunnlag, men påpeker også at det er opp til de som arbeider med kulturmiljøene å holde seg oppdatert på endringer innen feltet for å sikre at de har tilstrekkelig kompetanse.

Hvilken kompetanse som finnes hvert sted varierer noe, og man skulle gjerne hatt enda flere med direkte ekspertise innen kulturminneforvaltning. Det nevnes at det spesielt i mindre kommuner mangler mer spesifikk kompetanse. De fleste har plankompetanse tilgjengelig, men færre har kulturminnekompetanse. Intern kunnskapsdeling trekkes fram som en viktig metode som hjelper på dette.

Det gis uttrykk for at det vil være en fordel med en mer samlet front i arbeidet med bevaring i gjenreisningsbyene. Gjenopprettelse av senteret for gjenreisningsbyer nevnes som et alternativ som ville bidratt til å løse behovet for enda større kompetansesamling. Dette ville igjen gjort det mulig å få mer kunnskap ut til folk ellers. Alle påpeker hvordan det å få informasjon ut til folk er avgjørende for mer engasjement omkring gjenreisningsbyens verdier.

- *Medvirkning og bevisstgjøring*

Graden av medvirkning og variasjonen i metoder er ganske liten. I fylkeskommunene er dette ikke noe som utføres i noen nevneverdig grad. Kommunene har heller ingen spesielle planer eller programmer for dette, men gjennomfører det som en standard del av planprosessen. Informasjonsmøter og høringer er det som nevnes mest, men disse oppgis flere ganger å ha redusert nytteverdi. Årsakene er at det er få som møter eller uttaler seg, og er som regel de samme gruppene eller personene hver gang.

Selv om medvirkning og inkludering av allmenheten i planleggingen er beskjedent så ser de fleste verdien av det. Eksempler på verdien av medvirkning og folkelig engasjement er hvordan grupper og foreninger gjennomfører aksjoner for å beskytte bygg mot rivning. Det

oppfattes generelt som at vernearbeidet styrkes og får mer tyngde i planprosesser ved å ha flere folk involvert. Folkets kunnskap om lokale forhold, identitetsverdier og historie er også verdier medvirkning bringer inn i prosessen.

Bevisstgjøring om historien og betydningen av kulturmiljøet nevnes stadig som et grep som skaper mer engasjement for vern. De fleste ytrer derfor et ønske om å være mer proaktive og til stede der folk er. De håper å oppfordre folk til å være mer aktive ved å være mer synlige så de interesserte vet hvor de skal henvende seg. Metoder som nevnes er flere åpne møter, og tilstedeværelse på arrangement som byvandring og foredrag. I ett tilfelle ble det også uttrykt at det er behov for å få mer synlighet og engasjement digitalt gjennom blant annet sosiale medier. Det er imidlertid ikke bare folket flere ønsker å bevisstgjøre. De kommuneansatte nevner flere ganger hvordan det også er viktig å bedrive politikeropplæring og sørge for at også de folkevalgte er klar over at kulturhistoriske hensyn må vurderes.

- *Samarbeid og tverrfaglighet*

I likhet med medvirkning og samarbeid med folket er det også enighet om at samarbeid på tvers av sektorer med andre fagpersoner er en fordel. Ulempen er at dette ikke alltid er lagt opp til så godt som det burde. Mye er avhengig av eget engasjement og initiativ. Flere uttrykker at samarbeid er enklest om den administrative oppbygningen legger opp til det, men også fysisk nærhet og en kultur som legger opp til jevnlig kontakt på et mindre formelt nivå trekkes fram som positivt. Samarbeidet med andre faggrupper følger hovedsakelig det administrative fordelingen legger opp til og tillater. Mange skulle gjerne hatt enda bedre samkjøring for å sikre en mer utbredt forståelse innen samfunnsplanleggingen av hva kulturmiljøforvaltning er og innebærer.

Samarbeid på tvers av helt andre faggrupper enn plan, arkitektur eller kulturminneforvaltning nevnes ikke. I det tilfellet hvor en relasjon til andre faggrupper nevnes er det relatert til hvordan kulturmiljøforvaltningen ofte settes sammen med den mer generelle kulturavdelingen. Denne koblingen oppfattes som mindre relevant siden det dreier seg om grupper som jobber med teater og kunst, og oppfattes som en annen type kulturarbeider.

Intervjuene kommer også inn på samarbeid med folk utenfor organisasjonene de jobber i. Byantikvarnettverk, fylkeskommunen og Riksantikvaren nevnes alle av de i kommunene som nyttige samarbeidspartnere og ressurser. I tillegg er de i planstillinger opptatte av å være tidlig og tydelig til stede med utbyggere for å gi veiledning i prosessen så snart som mulig, og dermed unngå misforståelser. Tidlig tilstedeværelse anses å forhindre at utbyggere bruker for

mye ressurser på feil løsninger og at dette forbruket igjen benyttes som argument for å få godkjenning eller dispensasjoner.

- *Praktiske utfordringer og løsninger*

Rent spesifikt varierer de praktiske problemene med de forskjellige prosjektene eller tiltakene. Men på et overordnet nivå faller de fleste av utfordringene som nevnes inn under de samme kategoriene.

En av disse er nåværende standard. Mye av bygningsmassen er preget av manglende vedlikehold, og standarden er ikke i henhold til moderne krav eller ønsker om utforming, tilgjengelighet, eller tekniske løsninger. Dette gjør byggene mindre brukbare og mindre attraktive. For å møte krav om fortetting må man endre byggene eller bygge innenfor veronesoner. Både endringen av eksisterende historiske bygg og tilpasning av nye er komplisert å få til på en måte som ikke går utover kulturminneverdiene.

Alle er enige om at dette er en medvirkende årsake til at gjenreisningsbyene og etterkrigstiden arkitektur har fått en lav status. Mange opplever at folk er negative innstilt på grunn stil og tilstand. Flere tar opp hvor vanskelig det er å finne en god balansegang mellom vern av kulturarven og behovet for modernisering. Det påpekes at det vernet som finnes også bidrar til å skremme folk fra å forsøke å ta byggene i aktiv bruk siden tiltak kan være vanskeligere eller dyrere enn vanlig. De aller fleste nevner mer kommunikasjon med folk for å informere om mulighetene de faktisk som en løsning. Det sikrer at flere tør å ta tak i problemene og ta byggene mer i bruk. Noen nevner også at det ville vært fordelaktig med økonomiske støtteordninger som oppfordrer til mer vedlikehold.

En annen av de mest nevnte løsningene på hvordan tillate utbygging og samtidig bedrive god kulturmiljøforvaltning er å se an helheten. Nye bygg må innordne seg med miljøet som helhet og bidra til å løfte fram særpreget. Passende skala, volum og stil tas fram som nøkkelbegrep man bør forholde seg til, og som må stemme for at verdiene og enheten i kulturmiljøet skal opprettholdes selv ved fortetting.

- *Lovverk og politikk*

Den generelle oppfattelsen som går igjen er viss misnøye med handlingsrommet man har som fagperson til å opprettholde det vernet kulturmiljøet eller elementer i det eventuelt har.

Hensynssoner oppgis å fungere til en viss grad når de først er på plass, men siden mye er avhengig av politiske svingninger og beslutninger er det ingen garanti for at det virker i det lange løp. En grunn til at flere ikke opplever lovverket som godt nok er at vern med hensynssone etter plan- og bygningsloven kan gås bort fra gjennom dispensasjon. Man opplever plan- og bygningsloven som en «ja-lov» som i større grad legger opp til å tillate utbygging enn å verne kulturmiljø.

Representantene fra fylkeskommunen er imidlertid mer positivt innstilt til spørsmålene om dette temaet. Dette kan ha sammenheng med at de befinner seg ett nivå opp i forvaltningshierarkiet og dermed forholder seg til en annen del av lovverket hvor de har mer juridisk slagkraft. Fylkeskommunen har delegert myndighet fra Riksantikvaren og forholder seg derfor til mest til kulturminneloven som har en sterkere og mer overordnet virkning når det kommer til vern og fredning.

De ansatte i kommunen ønsker seg endringer i lovverket som gir dem bedre verktøy til å få gjennom og opprettholde vernebestemmelser. Det nåværende lovverket oppfattes å ha liten rettskraftig virkning. De understreker at det er viktig at man utarbeider overordnede planer og at disse følges framfor at de endres eller dispenseres vekk fra om den politiske opinionen tilser det.

- *Gjenreisningsbyens status*

Holdningen er ganske entydige på at situasjonen ikke er optimal, men at det kunne vært verre. Gjenreisningsbyene har i stor grad vært neglisjert som kulturmiljø, men man er innstilt på å fortsette å forsvare dem til tross for flere problemer i systemet og folks holdninger. Det er likevel en optimisme til stede som virker å henge sammen med at man ser grep og muligheter som kan gjennomføres og som ser ut til å virke. Flere har sett en positiv utvikling hvor stadig flere for øynene opp for etterkrigstiden arkitektur, men alle de spurte opplever fortsatt blandede holdninger. Alle er klare over hvilket press som ligger på områdene som må møte nye behov og standardkrav. De fleste planlegger å fortsette arbeidet med å opprettholde kulturminneverdiene så godt de kan innenfor det nåværende systemet, og håpe at bevisstheten sprer seg slik at bevaring av kulturmiljø, etter hvert politisk, prioriteres mer enn økonomisk vinning.

4.4 Sammenstilling

4.4.1 Fagmiljø og kunnskapsgrunnlag

Kulturmiljøforvaltningen i Bodø bærer preg av å være et felt som har vært i en mer konstant utvikling enn situasjonen i Namsos. Dette kommer av et større press og behov for utbygging, noe som er naturlig siden Bodø by har fem ganger så mange innbygger som Namsos by (Statistisk sentralbyrå, 2022b). Bodø innehar også en mer sentral rolle i sin region enn det Namsos har. Dette gir mer næringsutvikling, og større tilflytning og ansamling av offentlige institusjoner. I Bodø må de forholde seg til problemstillinger knyttet til utbygging i eller rundt gjenreisningsbyen på mer jevnlig basis. Forskjellene mellom de to stedene er derfor forståelige og gir et bilde av hvordan forvaltningen arter seg under forskjellige omstendigheter.

De større forholdene, og mer omfattende utviklingen i Bodø har ledet til et større apparat og mer omfattende spesialisering i Bodø. Egne ansatte med spesifikke ansvarsområder tillater en større fordypning på sitt område. Dette gir anledning til å fokusere på kulturmiljøforvaltningen og effektene utbygging har på kulturmiljøet på en annen måte. Dette gir utslag i en tydeligere tilstedeværelse av kulturminnerådgivere og arkitekter eller planleggere med kompetanse innenfor området, og et mer oppdatert kunnskapsgrunnlag.

Mellom 1997 og 2019 er det ingen spesielle spor av noe fokus på kulturmiljøforvaltning i Namsos. Kommunen har likevel via andre leverandører i nyere tid anskaffet en del spesialisert kunnskap om de deler av gjenreisningsbyen som opptar befolkningen. Samfunnshuset i Namsos er gjenstand for både en aktiv debatt, og flere undersøkelser og rapporter. Dette ser man mindre av i andre tilfeller hvor prosjektene angår områder eller bygg som befolkningen ellers ikke har samme grad av bevissthet, kunnskap eller engasjement omkring.

4.4.2 Gjenreisningsbyens status

Bodø har hatt en utvikling hvor det er tatt en del valg man i ettertid ikke ville anbefalt og dette har påvirket gjenreisningsbyens miljø. Dette ble ikke verdsatt slik det burde, men det er nå en økende bevissthet om at det må tas hensyn til. Det er ikke alltid denne bevisstheten faktisk får resultater og mye avhenger av tilstedeværelsen og kompetansen til et fåtall i kommunen som har det som sitt ansvarsområde. Flere oppfatter at lovverket og systemet ikke helt har tatt igjen samfunnsutviklingen eller faglige anbefalinger og prioriteringer. Dette legger hindringer i veien for anbefalt eller ønsket praksis sette fra kulturmiljøforvaltningens perspektiv.

Med den økende bevisstheten omkring gjenreisningsbyen som kulturmiljø har det riktignok blitt noe som i større grad vurderes og arbeides med i arealplanleggingen. Namsos mer i en oppstartsfase med å forholde seg til gjenreisningsbyens verdier i byutviklingen. Det er fortsatt noe som i stor grad gjøres sekundært i relasjon til at det skal gjennomføres større tiltak, men det har fått en større synlighet. Flatebø uttrykker at det ville vært en fordel med arbeid mer spesifikt rettet mot hvordan gjenreisningsbyen skal brukes i destinasjons- og byutviklingen. At bevisstheten har økt til en viss grad og det er blitt en mer tydelig del i planer har ført til at det nå er et mer vanlig element å forholde seg til i planleggingen siden disse verdiene både er informert om, og i en viss grad prioritert.

5. Analyse – Svakheter

Kapittelet tar utgangspunkt i data fra dokumentanalyse og intervjuer om tidligere håndtering av prosjekt i gjenreisningsbyene, og nåværende praksis og holdninger. Dette analyseres og benyttes til å definere oppfattede svakheter i dagen tilnærming. I tillegg legges D.I.V.E-analysen til grunn for en vurdering av planforslaget for Namsos som undersøker hvilke svakheter denne planen har når det gjelder ivaretagelse av de kulturhistoriske verdiene. Denne analysen av datamaterialet utgjør grunnlag for videre diskusjon av mulige løsninger.

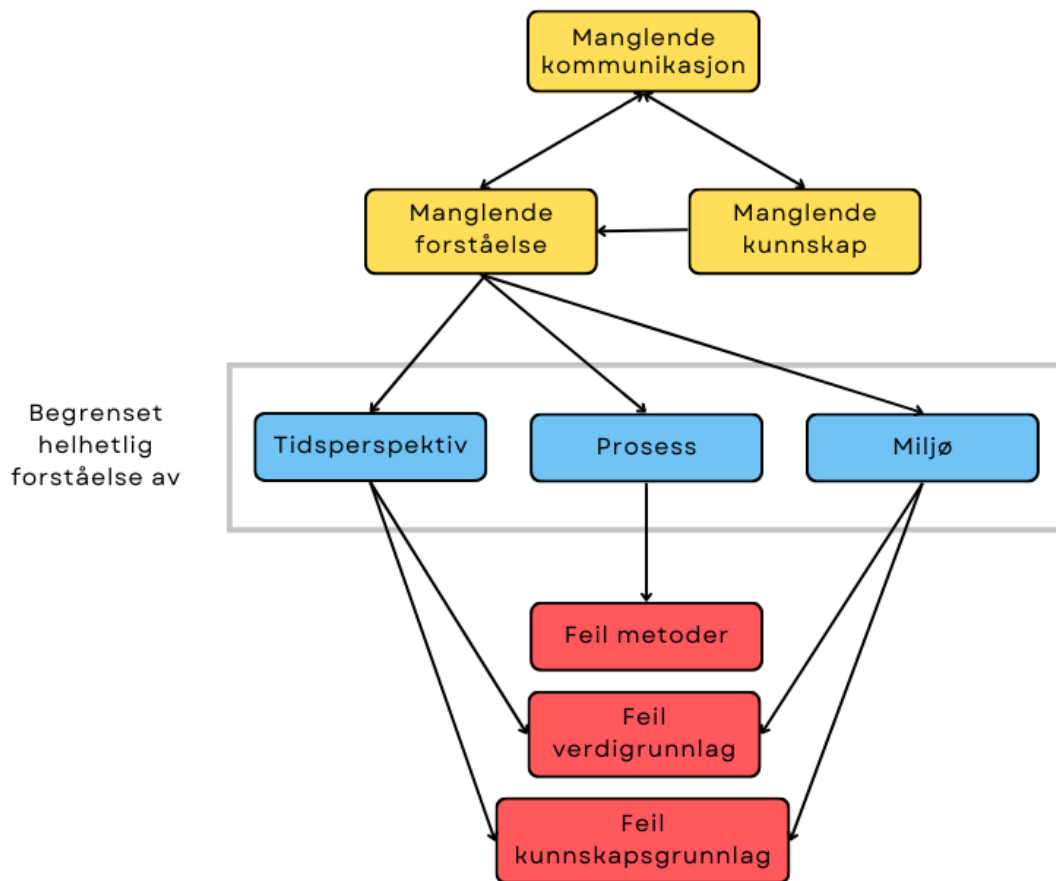
5.1 Grunnleggende mangler

Det finnes flere svakheter i forvaltningen av kulturhistoriske verdier i gjenreisningsbyen. De fleste av disse svakhetene er et resultat av forskjellige kombinasjoner av manglende forståelse og manglende kunnskap. Dette kan tilsynelatende være samme sak, men det er forskjeller på de to som gir forskjellige utslag.

Manglende forståelse handler om at involverte parter ikke er i stand til å forstå verdiene av gjenreisningsbyens kulturmiljø. Dette resulterer i at det enten ikke prioriteres, eller at man ikke får til å bevare verdiene man skal beskytte på korrekt måte. Et eksempel på det første er å godkjenne rivning eller skadelige endringer fordi kulturminneverdiene ikke vektlegges i konkurranse med andre hensyn. Et eksempel på det andre er at de løsningen man velger ikke er gode eller relevante nok til å tjene det formålet de var tiltenkt.

En tredje mangel som både forsterker og forsterkes av manglene på kunnskap og forståelse er mangelen på kommunikasjon. Det meste av forståelsen og kunnskapen, eller i alle fall kompetansen til å anskaffe den finnes, men dette har liten betydning om den ikke deles, og er tilgjengelig der den trengs.

Samspillet mellom disse grunnleggende manglene minsker den helhetlige tilnærmingen og forståelsen av kulturmiljøet. Oppfatningen av hvordan kulturminneverdiene kan forvaltes og ivaretas ved utbygging blir da begrenset. Denne reduserte forståelsen av hva helhet i forvaltningen og arealplanleggingen innebærer som leder til problemer når planer lages og settes ut i live. Denne sammenhengen illustreres i figuren under.

Figur 20. Mangelshierarki for kulturmiljøforvaltning i planleggingen. Egen modell

Kapittelet videre tar utgangspunkt i dette *mangelshierarkiet*. Hierarkiet skal ikke forstås som en altomfattende guide for alle situasjoner. Elementene kan henge sammen på andre måter, og påvirke hverandre gjensidig på tvers av nivåer, men det fungerer som en forenklet oversikt over de sentrale hovedelementene i oppgaven. Det viser hvordan de grunnleggende manglene leder til negative holdninger og begrenset forståelse av hva utbygging i gjenreisningsbyene innebærer. Dette leder igjen til de rent praktiske problemene som belyses gjennom intervjuene, dokumentene, og analysen ellers.

5.2 Helhet i forvaltningen

Helhetstenkning er i kulturmiljøforvaltningsreformen trukket fram som en sentral del av veien videre mot en mer bærekraftig forvaltning (Meld. St. 16(2019-2020): s. 7). Problemet er at manglene i den nåværende forvaltningen hindrer en tilstrekkelig helhetlig tilnærming. Uten helhet i alle ledd oppstår det problemer når gjenreisningsbyens verdier håndteres i planleggingen av nye prosjekter. De fleste av problemene er resultat av en begrenset helhetsforståelsen som igjen er forårsaket av en kombinasjon av de *grunnleggende*

*manglene*²². Det er her definert tre typer helhetsforståelse som er nødvendig for en mest mulig komplett planlegging i kulturmiljø. Virkningene og eksempler på disse gjennomgås også mer detaljert, men her følger en kort gjennomgang:

- *Helhet i prosess*

Proessen hvor kulturmiljøet og planlagte prosjekt arbeides med må være mest mulig kontinuerlig, sammenhengende og tverrfaglig. Fremgangsmåten må være faglig, prosessuelt, og verdimeslig mangfoldig, og med en gjennomgående åpenhet som sikrer at alle er innforstått med hver enkelt gruppes målsetning, verdi-, og kunnskapsgrunnlag.

Om det mangler helhet i prosess vil dette medføre en mangel på mangfold. Risikoen er at forskjellige grupper eller fagområder og deres meninger og bidrag utelates, eller ikke inkluderes på riktig måte.

- *Helhet i tid*

Tidsaspektet ved bevaring av et kulturmiljø må forstås som mer enhetlig og kontinuerlig. Bevaring er ikke noe som gjøres én gang, og så er ferdig. Det er nødvendig å vurdere langtidsvirkninger av tiltak, og legge til rette for systemer og løsninger som danner grunnlag for mer aktiv og langsiktig, bruk og bevaring.

Når det mangler helhet i tid, vil virkningshorisonten av forvaltningen og tiltak være begrenset. Dette leder til mer kortsiktige og begrensede løsninger hvor man kun oppnår et minstemål av beskyttelse fra snarlig ødeleggelse, og ikke får lagt til rette for at verdiene faktisk aktiveres.

- *Helhet i miljø*

Forståelsen av kulturmiljø må i størst mulig grad være systemisk for å legge opp til synergieffekter. For å oppnå samspill internt må miljøet må forstås som en enhet, og ikke som en gruppe av enheter. Det som påvirker en del, påvirker helheten, og helheten er igjen utsatt for påvirkning fra eksterne faktorer.

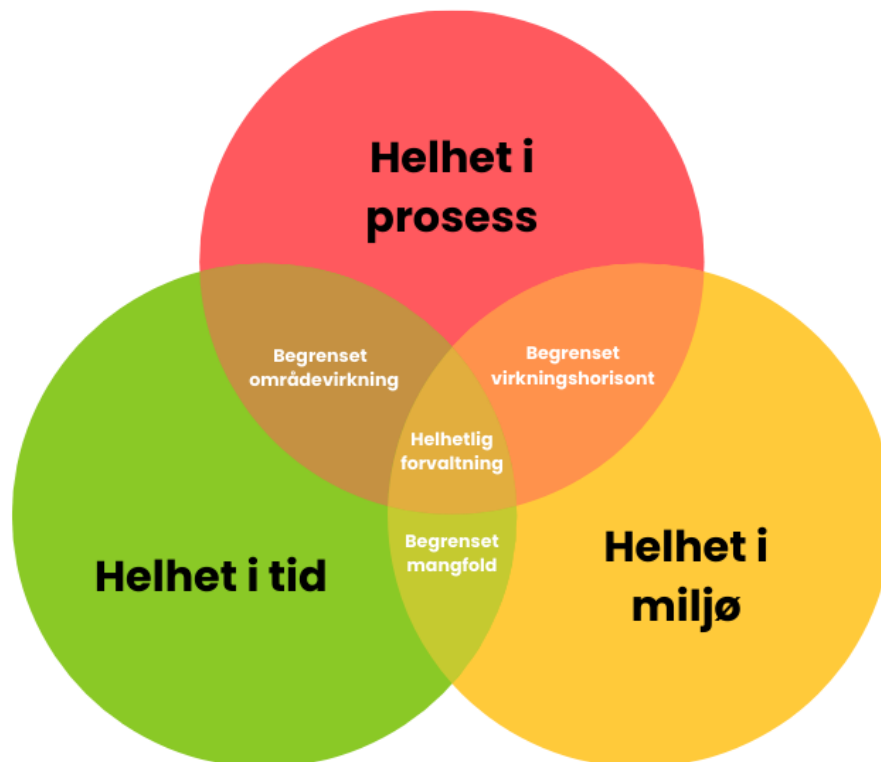
Uten helhet i miljø vil kulturminneverdiene i mye større grad være utsatt for indirekte skadevirkninger fra interne og eksterne faktorer. Om miljøet ikke forstås tilstrekkelig internt som en helhet risikeres det at enkeltelementer fjernes, og at dette får betydning for helheten.

---

²² *Egen modell og oppdeling*

På samme måte vil også denne helheten kunne påvirkes av faktorer utenfor miljøet som bidrar til negative konsekvenser.

Hver av disse aspektene må igjen sees på som en del av den større helheten, og alle må derfor være til stede for å oppnå en mest mulig helhetlig forvaltning. Modellen under illustrerer hvordan fraværet av en av disse forståelsene av helhet fortsatt vil medføre mangler, selv når de andre aspektene er til stede.

Figur 21. Modellen angir mangler som oppstår ved sviktende helhet av forskjellige aspekter. Egen modell

5.3 Metodiske feil

Dette delkapittelet angår problemene som kan oppstå i arbeidet med bevaring av kulturminneverdier i gjenreisningsbyen om fremgangsmetodene ikke er helhetlige nok. Det gjelder metodene for å definere verdier, og hvordan disse beskyttes. Når denne prosessen ikke er så helhetlig som mulig, leder dette gjerne til to typer problemer.

Den første er feil som er rent prosessuelle, og problemet er hvordan selve prosessen er lagt opp. Den andre typen er delvis prosessuell og delvis praktisk. Det dreier seg om situasjoner hvor de prosessuelle problemene er delvis løst, men hvor det oppstår mangler i utførelsen. Problemene går noe over i hverandre, men årsak og virkning illustreres best ved å presentere dem separat.

5.3.1 Prosessuelle feil

De prosessuelle feilene er tilfellene hvor prosessen fram mot en løsning er mangelfull. Dette er prosesser hvor kulturmiljøet ikke vurderes, eller tilfeller hvor metoder og løsninger er for begrensede. Årsaken til denne typen feil i planleggingsprosessen er mangel på tilstrekkelig bredde i planleggingen. Forståelsene av kontekst og utfordringene man møter, samt innspillene til løsninger har ikke det ønskelige mangfoldet. Slike feil er eksempler på hvordan forskjellige problemer forekommer på tvers av nivåer og grenser i mangelshierarkiet. Metodene i planleggingen preges av manglende forståelse og kunnskap slik at videre arbeid får feil kunnskapsgrunnlag.

- *Begrenset tverrfaglighet*

Det er problem om prosessen preges av lav tverrfaglighet. Når beslutninger tas uten at andre faggrupper eller interessenter er tilstrekkelig involvert kan viktige perspektiver og avgjørende kunnskap overses. Mangel på variert ekspertise og erfaring gir ensidig fokus, og beslutninger tar ikke hensyn til kulturminneverdiene. Uten helhet i prosessen gjennom tverrfaglighet tar ikke løsninger høyde for den komplekse sammenhengen mellom arkitektur, kulturminneverdier, og ny utvikling. *Silotenkning*, altså sektortenkning hvor hver avdeling eller gruppe tenker, prioriterer og jobber på sin egen måte bør unngås (Helmikstøl, 2019). Oppdeling på tvers av fagfelt medfører uklarhet, dårlig kommunikasjon og manglende felles målstyring.

Eksempler

I Bodø oppga de ansatte i kommunen at de opplevde å ha god kontakt og samarbeid med hverandre på tvers av kontorene for henholdsvis Kultur, og Byutvikling/Plan. De oppga også

avdelingen for kulturminner i Nordland fylkeskommune som en god samarbeidspartner. De anså tverrfagligheten som nødvendig for å bygge på hverandres kunnskaper og formidle den videre ut i prosjektene. Omvendt antas det at mangel på tilstedeværelsen av variert ekspertise fra forskjellige spesialiserte faggrupper fører til mangler.

At Namsos er en mindre by, medfører mindre ressurser og et mindre administrativt forvaltningsapparat. De i kommunen som arbeider innenfor områder som angår kulturminner har dette som en del av et mer overordnet ansvar. Det er ikke anledning til å fokusere like mye på spesialområder som kulturmiljøforvaltning. Dette bekreftes i planforslaget som nevner behov for ekstern kompetanse for mer omfattende vurdering innenfor fagfeltet gjenreisningsbyen (Namsos kommune, 2022a: s. 81). Ekstern spesialkompetanse brukes til å styrke behandlingen av kulturminneverdiene. Fylkeskommunen og ekspert på gjenreisningsarkitektur Robert Øfsti har vært konsultert, men det er ikke snakk om en kontinuerlig tilstedeværelse. Holm mener mangelen på faglig variert tyngde, og liten grad av fokus og samkjøring når det gjelder forvaltning av kulturmiljøet hindrer at temaet diskuteres før det er for sent.

Når mye av arbeidet må tas av andre settes det gjerne ut til innleide planleggere i arkitektfirmaer som ikke heller nødvendigvis innehar spesiell kompetanse innen kulturmiljøforvaltning. Dette begrenser både tverrfagligheten i planprosessen og kommunens involvering. Det oppstår usikkerhet om alle faggrupper eller lokale interesser blir forstått eller representert tilstrekkelig når ansvaret med inkludering delegeres videre.

Gunn Hege Lande hos Trøndelag fylkeskommune tar opp en relatert problemstilling som byr på utfordringer, og dette er kulturminneforvaltningens administrative tilhørighet. Faggruppen som arbeider med kulturmiljøforvaltning regnes ofte som en del av kulturenheten, både på grunn av navnet og siden de forvalter kulturhistorien. De må likevel regelmessig forholde seg til spørsmål som angår plan. Silotenkning og manglende inkludering er ekstra skadelig i arbeidet med kulturminneverdier i arealplanleggingen siden feltet både forholder seg til kultur og det fysiske miljøet, men ofte bare er sortert sammen med et av feltene administrativt. Uten forståelse for verdien av, og tilgang på andre faggruppers innspill kan viktige aspekt overses.

- Medvirkning og lokal forankring

Den kanskje viktigste interessenten i byutviklingsprosjekt er de lokale innbyggerne, personene som skal leve med det og bruke det endelige resultatet. Plan- og bygningsloven stiller i utgangspunktet ganske strenge regler for innbyggermedvirkning i byplanleggingen.

Dette er inkludert allerede i formålsparagrafen §1-1 som sier at «*Planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter*» (Plan- og bygningsloven, 2008. § 1). Dette utdypes videre i kapittel 5 om medvirkning i planleggingen. §5-1 fastsetter visse plikter og krav for kommuner og andre som fremmer planforslag.

Enhver som fremmer planforslag, skal legge til rette for medvirkning. Kommunen skal påse at dette er oppfylt i planprosesser som utføres av andre offentlige organer eller private.

Kommunen har et særlig ansvar for å sikre aktiv medvirkning fra grupper som krever spesiell tilrettelegging, herunder barn og unge. Grupper og interesser som ikke er i stand til å delta direkte, skal sikres gode muligheter for medvirkning på annen måte. (Plan- og bygningsloven, 2008. § 5)

Medvirkning er en sentral del av planprosessen og nødvendig for å sikre demokratiske verdier, og fremme variasjon og mangfold. Kommunal og moderniseringsdepartementets veileder om medvirkning i planleggingen fra 2014 oppgir at medvirkning er nødvendig for å oppnå følgende mål:

- *Sikre gode løsninger som tar hensyn til alles behov*
- *Legge til rette for at alle berørte og interesserte aktører kan komme til orde*
- *Fremme kreativitet og engasjement, og være en arena for demokratisk deltakelse i lokalsamfunn*
- *Fremskaffe et godt beslutningsgrunnlag* (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014)

Medvirkning tilfører en demokratisk merverdi til samfunnsutviklingen. Dialogen som skapes gir bedre forståelse for befolkningens behov og ønsker, hvilke verdier som må ivaretas og konsekvensene av vedtak. Representanter fra involverte faggrupper, planleggere og politikere blir bedre informert, og får et bredere beslutningsgrunnlag.

Det er imidlertid flere utfordringer knyttet til det å sikre medvirkning, da spesielt relatert til hvordan man oppnår tilstrekkelig bredde og representativitet. I prinsippet er deltagelsesarenaene åpne for alle, med det finnes flere barrierer og skjevheter som gjør at ikke alle har samme anledning til å uttale seg likevel. Det er gjerne allerede ressurssterke personer eller grupper som tar del i medvirkningsprosessene, og dette gir en selvforsterkende skjevhet. (Klausen, et.al, 2013: s. 98-99). At den mer allmenne folkelige deltagelsen er lav er

problematisk. Til og med i prosesser hvor dette er arbeidet spesifikt med er det ikke sikkert det oppnås noen spesiell grad av medvirkning. I sammenheng med mulighetsstudien arrangerte LINK arkitektur også et folkemøte den 26.05.2016 hvor det kun møtte opp tre andre personer i tillegg til Byplan og arkitektene fra LINK (Bodø kommune, 2018b: s. 8).

Kulturminneforvaltning er en spesialinteresse som ikke alle nødvendigvis ser hensikten med eller forstår hvordan skal utføres. Dette gir utfordringer i medvirkningsprosessen. Innspill kommer som regel kun fra grupper eller personer direkte berørt eller allerede interessert. Deltagende er igjen ofte fokusert på enkeltsaker og begrenset i sin variasjon. Det er et problem i håndteringen av kulturmiljø i planleggingen at prosessen ikke legger opp til at kulturmiljøet, verdien av det, og av effekten utbygging diskuteres nærmere med flere grupper. Medvirkningen må generelt få inn grupper som normalt ikke uttaler seg, men også få folk til å uttale seg om saker de normalt ikke ville engasjert seg med, slik som kulturmiljøet.

Disse problemene gjelder ikke kun arbeidet med kulturminneverdier og kulturmiljø. De fleste områder i planleggingen vil påvirkes negativt på samme måte uten god medvirkning. Kulturminneverdier er imidlertid i de fleste tilfeller ikke-fornybare og veldig stedsspesifikke (Meld. St. 36 (2012-2012): s. 5-7). Dette gjør dem ekstra sårbare og komplekse å forholde seg til. Det er derfor enda viktigere at medvirkningsprosessen tar høyde for dette.

Eksempler

Spørsmålet om medvirkning er direkte tatt opp gjennom intervjuene. Svarene peker i samme retning og indikerer at medvirkning gjøres, men ikke i noen større eller mer variert grad enn det som er standard og møter minstekravene i lovverket. De vanligste formene for medvirkning er å legge ut planer på høring, arrangere informasjonsmøter, eller avholde workshop. Dette sikrer at en viss grad av informasjon om nye prosjekt kommer ut til folk og anledning til å uttale seg, men det er fortsatt begrenset til enkelte punkt i planleggingen.

Gjennomgangen av dokumenter som angår innspill til planer lagt ut på høring tilsier også dette. De fleste innspillene er generelle, basert på en grunnleggende forståelse av planenes betydning og konsekvens, og deres implementering eller virkning videre i planprosessen er ikke alltid lett å se. Dokumentasjonen fra Namsos viser denne begrensningen når den lister innkommende merknader etter varsel om oppstart i planbeskrivelsen. Med unntak av innspill fra offentlige institusjoner eller bedrifter er det fire innspill fra private personer, og de berører kun kulturmiljøet indirekte gjennom foreslåtte tiltak. Dette er riktignok kun innspill etter at første utkast er lagt ut til høring, men kommunens sammenstilling av innkomne innspill i

planprosessen som helhet tilsier at tilnærmingen forblir tilsvarende generell. Innspillene fra åpent møte som ble avholdt i Namsos 26.02.2019 som angår kulturmiljøet og kulturminneverdier mer direkte framstår fortsatt generelle:

- *Positiv til å rive hus. For så vidt ganske åpen for å rive gammel og utdatert bygningsmasse*
- *Siktlinjer mot vann*
- *Samfunnshuset endre til kulturskole. Stor sal beholdes (Namsos kommune, u.å: s. 3,5,9)*

Medvirkningsprosessen framstår svært generell og ustrukturert. Det gir et visst rom for mangfold, men det bidrar i mindre grad til en mer helhetlig og bærekraftig forvaltning av mer spesielle element i byutviklingen. Innspill fra folkemøter og spørreundersøkelser framstår kun som generelle innspill av ønsker om forskjellige tilbud (Namsos kommune, u.å).

Medvirkningen er derfor kun noe som skjer innledningsvis og folk involveres i liten grad i prosessen videre.

I tillegg til medvirkning i regi av kommunen arrangeres det i Namsos flere møter av foreninger som fortidsminneforeningen og historielaget som har interesse for gjenreisningsbyens kulturmiljø. Disse har jevnlig engasjert seg i saken med samfunnshuset (Fortidsminneforeningen, u.å; Bevar samfunnshuset i Namsos, 2023). Dette bringer temaet om kulturmiljø fram, men innbyggeres engasjement er ofte begrenset til enkeltsaker, framfor helheten av miljøet. I Namsos er engasjementet hovedsakelig sentrert rundt samfunnshuset. Dette begrenser diskursen noe og dermed graden av medvirkning på planprosessen som helhet. Holm utdyper hvordan det meste av arbeid med medvirkning og inkludering av kulturmiljøet som tema i byutviklingsprosessen i Namsos er et resultat av initiativ fra befolkningen selv, og andre organisasjoner og lag som ikke er tilknyttet kommuneadministrasjonen.

Basert på beskrivelser av situasjonen i Bodø framstår medvirkningsprosessen som ganske lik. Forslag legges ut på høring, og det arrangeres workshop og folkemøter, men det er begrenset i hvilken grad dette gjentas etter hvert som situasjonen utvikler seg. Prosessen er også generell og kulturmiljøet og dets verdier er kun en av flere saker. Det er noe som diskuteres som noe som blir påvirket eller som et hinder, men det er da i relasjon til andre tiltak framfor å være hovedtema eller mål i seg selv.

- *Begrenset mangfold*

Selv om de åpenbare faggruppene er presentert i planleggingen er det fortsatt rom for flere perspektiv, erfaringer og metoder. Medvirkning og innspill fra innbygger og andre grupper, organisasjoner eller foreninger er allerede trukket fram som nødvendige element å inkludere, men det kan også være behov for andre profesjoner. Planlegging i kulturmiljø må ikke nødvendigvis bare utføres av planleggere, arkitekter og kulturminneforvaltere.

Eksempler

Ingen av de intervjuede trekker fram andre faggrupper som eventuelt er en del av planleggingsprosessen. Alle involverte er enten arkitekter, planleggere, kulturminnerådgivere, og politikere eller lignende. Andre faggrupper eller profesjoner ser ikke ut til å være representert i noen betydningsfull kapasitet. Selv om utdanninger innenfor kulturminneforvaltning og arealplanlegging, og profesjonene i seg selv i stor grad er tverrfaglige dekker de ikke over alt. Andre faggrupper som på forskjellige måter kan bidra til å løse de forskjellige utfordringene er ikke til stede. Dette fører også til at prosessen ikke har det mangfoldet av potensielle løsninger og metoder til stede som den med fordel kunne hatt.

- *På kulturmiljøets premiss*

En bærekraftig forvaltning vil innebære at kulturmiljøene forstås og behandles på dets egne premisser. Dette må gjelde både ved valg av hvilke objekt, elementer og kulturminneverdier man vil bevare, og i valget av hvilke metoder som benyttes. Andre hensyn slik som tekniske eller økonomiske kan gis prioritet over bevaring av kulturmiljøet når det skal fattes beslutninger, men de bør ikke ligge til grunn for kartlegging og vurdering av kulturminneverdiene. En tilnærming til kulturmiljøforvaltning som tar utgangspunkt i noe annet enn bevaring av et steds kulturminneverdier leder til en forutinntatt skjevhet. Holm beskriver hvordan man i Namsos sjeldent fokuserer på muligheten til å ta utgangspunkt i det man har og forbedre det i byutviklingen. Det å bygge nytt fremstår som den foretrukne løsningen. Om man har en slik tankegang i planleggingsprosessen forskyves kulturminneverdiene nedover på prioriteringslisten. At andre hensyns gis forrang allerede i arbeidet som leder opp til vedtak setter unødvendige rammer for kulturmiljøforvaltningen og hvilke muligheter som vurderes i planleggingen.

Eksempler

I mye av dokumentasjonen fra Namsos fremstår det som at deler av kunnskapsgrunnlaget og planprosessen er utarbeidet med noe annet enn bevaring av kulturmiljøet i tankene. Deler av NB!-området er nesten allerede fra starten av prioritert fjernet og ombygd. Kommunens

oversikt «*Sentrale bygg og byrom i gjenreisningsbyen Namsos*» (Namsos kommune, 2022c<9 har allerede en innsnevring av kulturmiljøet som utelater Verftsgata 28, 30, 32, 34, 38 og 40 fra verneområdet. At det planlagte området for bevaring av kulturmiljø i Namsos er gjort mindre og utelater bygg allerede i et slikt dokument tilsier at prosessen med å kartlegge kulturminneverdiene har lagt andre hensyn til grunn.

Dette valget er gjort på bakgrunn av kommunens ønske om å «å øke sentrumsområdets attraktivitet gjennom å binde bedre sammen Namsos sentrum langs sjøfronten og å øke utnyttelsesgraden i dette området» (Namsos kommune, 2022a: s. 77). Dette er et valg og prioritering kommunen har anledning til å gjøre, men rekkefølgen det er gjort i framstår omvendt. Planforslaget referer til kartleggingen av bygg og byrom som en kilde i planarbeidet, men denne kartleggingen og det som beskrives i den tar allerede utgangspunkt i planforslaget. Grunnlaget man skal fatte beslutninger ut fra er altså allerede påvirket av planforslaget og ønsket om utbygging. Det er en tendens til det samme i den nyeste kulturmiljøplanen hvor planforslaget allerede er omtalt, og det nevnes at grensen i havneområdet er justert (Namsos kommune, 2022b: s. 21).

Slike dokument burde fungere som en oversikt over alle elementene av kulturmiljøet med tilhørende verdivurderinger. I dette tilfellet er en verdivurdering allerede gjort, og deler av NB!-området og flere bygg er allerede bortprioritert og ikke omtalt. Selv om verdien av disse byggene er ansett som lav og de er planlagt fjernet eller endret bør de fortsatt ikke sorteres ut av prosessen på dette stadiet. Dette valget gir et begrenset kunnskapsgrunnlag for prosessen videre.

5.3.2 Lost in translation

I motsetning til manglene omtalt under *prosessuelle feil*, som primært er eksempler på mangel på bredde, er problemene omtalt her eksempler på mangel på dybde. Prosessen med å gjennomføre et prosjekt i et kulturmiljø som gjenreisningsbyene bør inkludere flere grupper og fagdisipliner. Standarden er at kulturminneforvaltere vurderer verdier, arkitekter tegner, og politikere avgjør til slutt. Selv når flere grupper involveres og bidrar til prosessen er det fortsatt en fare for at dybden og den opprinnelige meningen fra hver faggruppe går tapt når det formidles eller brukes videre.

Det kan være flere forskjellige årsaker til hvorfor et slikt *dybdetap* skjer. De to hovedårsakene kan oppsummeres som manglende kompetanse i hvordan materialet bør benyttes eller forstås i praksis, og manglende prioritering av verdiene som bør bevares. Disse to kan gi veldig like

utslag siden begge resulterer i løsninger som egentlig ikke bidrar til bevaring selv om det tilsynelatende er meningen. Begge problemene medfører også at det kan oppstå problemer selv med gode bestemmelser gjennom hensynsoner. Disse bestemmelsene får liten effekt om de ikke brukes når de skal, eller på riktig måte. Eksempler presenteres samlet siden det er vanskelig å si om det gjort på grunn av manglende kompetanse i å sette teori ut praksis, eller om det er gjort med intensjon.

- *Verdivurderinger i praksis*

Dybdetap forekommer er når man ikke vet hvordan informasjonen man har skal tas i bruk. Selv om andre grupper er en del av prosessen, og man har tilgang materialet fra disse gruppene er det ikke sikkert dette benyttes på riktig måte. Dette kan komme av manglende teoretisk forståelse av materialet man har tilgjengelig, eller manglende kunnskap om hvordan kulturminneverdiene praktisk sett bør opprettholdes. Dette er et annet eksempel på problemer silotenkning medfører i praksis. Noe av forståelsen går tapt når kunnskapsgrunnlaget skal brukes av neste avdeling. Silotenking begrenser hvilke grupper som deltar, men også nytteverdien av informasjonen man har.

Et godt kunnskapsgrunnlag er ikke tilstrekkelig om det ikke benyttes på riktig måte. Metodene og løsningene feiler da i å ivareta kulturmiljøet på riktig måte. Det oppstår et gap mellom verdiene man skal bevare, og hva den faktiske løsningen bevarer. Å følge anbefalinger fra verdivurderinger uten å direkte forstå dem gir en begrenset effekt.

- *Løsning for løsningens skyld*

Problemet oppstår på tilsvarende måte om det ikke foreligger vilje til bevaring utover at det er et krav fra andre myndigheter eller loven. Dette gir også løsninger hvor hensikten er borte. Det «problemet» bevaring utgjør løses bare fordi det måtte løses, og da bare godt nok til at det møter nødvendige minstekrav. Kun det mest grunnleggende blir tatt hensyn til siden målet ikke er å oppnå en god forvaltning av kulturminneverdier, målet er få andre planlagte tiltak i prosjektet godkjent til tross for påvirkningen de har. Slik forvaltning for syns skyld gir kun en helt grunnleggende ivaretagelse av kulturminneverdier i planleggingen.

Eksempler

Et eksempel aktuelt i gjenreisningsbyene er hvordan man forholder seg til siktlinjer. Rette kvartalstrukturerer, siktlinjer og bruk av fondmotiv er fellestrekk i gjenreisningsbyene. De er definerende og viktige element i kulturmiljøet og derfor høyt verdsatt. Problemet oppstår når

videre planleggingsarbeid forsøker å ta utgangspunkt i denne vurderingen for å bevare siktlinjenes kulturminneverdier.

Håndteringen i planforslaget for Namsos sentrum har visse mangler på dette punket. Illustrasjoner og utkast i planforslaget representerer ikke nødvendigvis løsningen og resultatet til slutt, men de gir en indikasjon på hva som er planlagt og hvordan kulturminneverdiene er forsøkt opprettholdt. Den kulturhistoriske verddivurderingen sier at siktlinjene er viktige og planen mener å bevare dette gjennom å opprettholde og fortsette rette gateløp.

Figur 47. Illustrasjon med eksempel på mulig utforming av sjøfronten (Jonark).

Figur 48. Illustrasjon med eksempel på mulig utforming av sjøfronten (Jonark).

Figur 22. Planforslagets illustrasjon av planlagt gjenbygging av Sjøfronten (Namsos kommune, 2022a: s. 37)

I Namsos er området ut mot havet tenkt fortettet og utbygd. Dette er området flere av siktlinjene er orientert mot, med havet og fjellene på utsiden som fondmotivene. Det er spesielt at dette også er det området det er tenkt å bygge høyere og tettere. Ett område er tenkt beholdt åpent gjennom gjenetablering av det såkalte «Kapteinhølet», et område for bading ved havnen. Øvrige områder er tenkt gjenbygd med bygg opp til fem meter høyere enn bebyggelsen innenfor (Namsos kommune, 2022a: s. 40-42).

Det er fare for at det som er igjen av opplevelsen av fondmotivene hindres ytterligere av beplantning og andre mindre strukturer mellom byggene. Dette flytter rommet man kan oppleve den utsikten som byen i original plan retter seg mot. Fra å være noe som sees gjennom gatene, er det blitt noe som oppleves på den tenkte promenaden

Figur 23. Innsnevring og strukturer mellom byggene flytter opplevelsen av havet utover og vekk fra byen (Namsos kommune, 2022a: s. 66)

på utsiden av de nye byggene. Planen hevder også at løsningene

«(...) vil innsnevre siktelinje for de aktuelle gatene slik at det oppnås ytterligere innramming. Med god arkitektonisk utforming vil dette kunne bidra til forsterking av siktelinjene og positive visuelle inntrykk.» (Namsos kommune, 2022a: s. 40).

Om siktlinjer og utsikt er en viktig verdi vil alle valg som bidrar til innsnevring være noe som blokkerer, og dermed senker kulturminneverdien, uavhengig av hvor rett gaten fortsatt er. De nye høyere byggene i enden bidrar til å sette arkitektoniske skylapper som begrenser opplevelsen av havet og fjellene for alle som befinner seg inne i byen. Det løser kun det helt grunnleggende problemet, men hensikten med å bevare siktlinjene er borte.

Det viser en manglende forståelse for rommelige forhold og hva det er som faktisk bør bevares. Det ligger en intensjon og hensikt bak siktlinjene. De leder et sted og er et rom for opplevelse som formidler andre verdier. Tilnærmingen tar ikke høyde for at siktlinjer er mer

enn bare streker på et kart. Det tilbyr en tilsynelatende løsning, men bidrar ikke egentlig til det som egentlig skal oppnås. Litt tatt ut av kontekst er det som å si at det er viktig å holde et hus varmt, og at det å sette fyr på det er en løsning. Det løser det umiddelbare problemet, men ser borti fra både den opprinnelige intensjonen og helheten.

Figur 24. Illustrasjon av virkningen av "arkitektoniske skylapper" forårsaket av høyere bygg i forlengelse av gateløpet. Områdene innenfor de røde strekene vil forsvinne. I realiteten vil virkningen være enda større på grunn av dybden på nybyggene og eventuelle hindringer mellom byggene. Egen illustrasjon

Holm trekker også fram hvordan et nytt tillegg til planforslaget, det såkalte fellesprosjektet også truer med å motvirke den planlagte forlengelsen av kvartalsstrukturen. Forslaget til fellesprosjektet kom i løpet av 2022 og er en plan om et felles med fylkeskommunen²³ om å samlokalisere opplærings- og kulturbygg i Namsos sentrum. Dette innebærer å at Olav Duun videregående skole kombineres med kommunens kultur- og integreringstjenester i et 25 500 m² på det som er kjent som Nexans-tomta rett ved siden av gjenreisningsbyen. Prosjektet er allerede vedtatt (Namsos kommune, 2022d), men det skal først være konkurranse for utforming av bygget i løpet av 2023. Forslagene til mulig konseptet indikerer at det ikke blir noen opprettholdelse av kvartalsstrukturen i nevneverdig grad (Namsos kommune, 2022e: s.

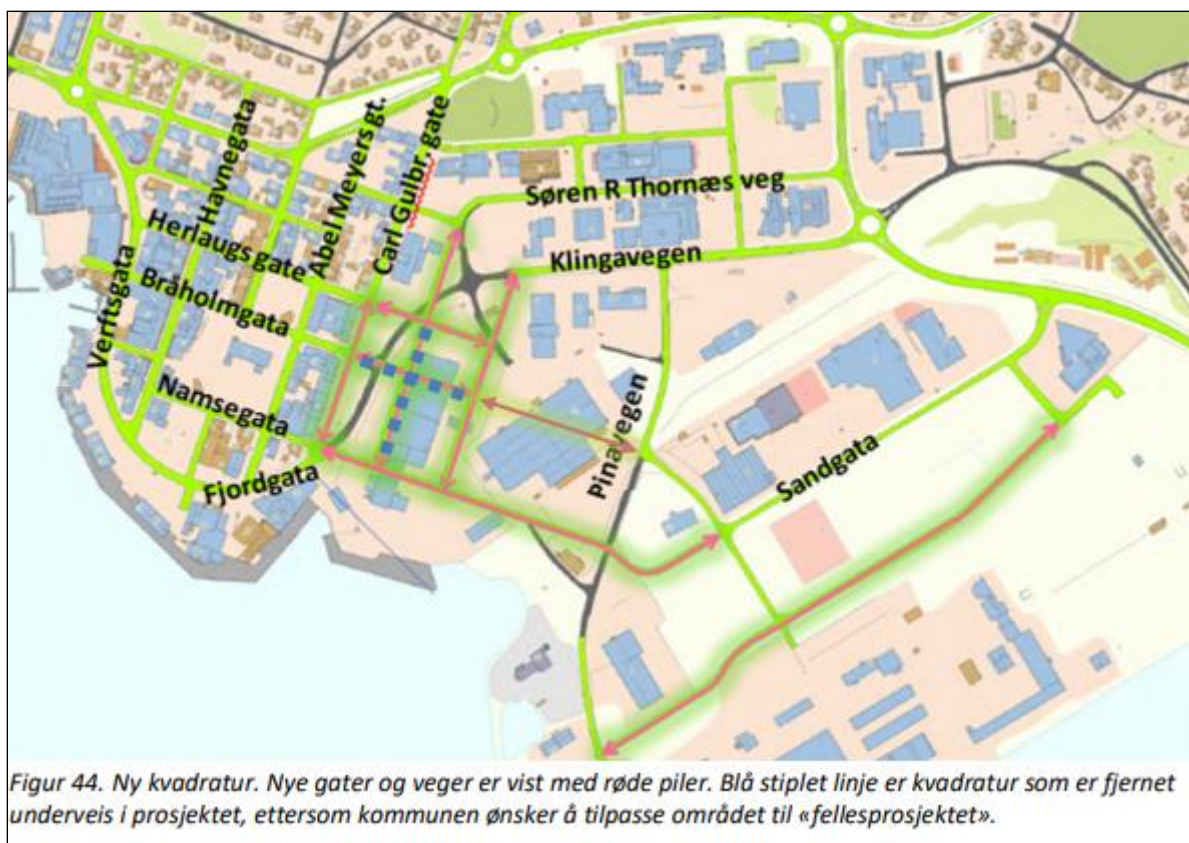
²³ I relasjon til deres rolle som ansvarlig for videregående opplæring ikke som kulturminnemyndighet

7). Det er også planlagt tillatt å bygge over det vanlige kotenivået i området over vei og gate for å skape forbindelser mellom bygg (Namsos kommune, 2022a: s. 43). Videreføringen av den historiske byplanen og sikt risikerer å reduseres til et minstemål for syns skyld. Det ser ut til at viljen til å opprettholde de planer som var gjort angående bevaring av byplanen forsvinner i møtet med andre større muligheter (Namsos kommune, 2022a: s. 35)

Figur 25. Fra kommunens presentasjon av fellesprosjektet. Gjenreisningsbyen sees i øvre del av bildet, og all videreføring av kvartalsstrukturen er borte (Namsos kommune, 2022e: s. 7)

Figur 26. Illustrasjon av hvordan den opprinnelige planlagte kvadraturen er fjernet til fordel for fellesprosjektet underveis i prosessen. Dette er nå den vedtatte planen. (Namsos kommune, 2022a: s. 37)

Flere av de eldre planforslagene for prosjekter i Bodø omtaler ikke hensynene til kulturmiljøet i noen betraktelig grad. De inneholder som regel bare en standard del om at det er sett på og vurdert, men at man ikke har funnet noe å forholde seg til. Et eksempel er planbeskrivelsen for detaljregulering av Storgata 39-45 i Bodø sentrum av LPO arkitekter i 2018. De fant i sin vurdering at det ikke var registrert noen kulturminner eller verdifulle kulturmiljø innenfor planområdet og planla rivning av bebyggelsen i sin helhet (LPO arkitekter, 2018: s. 15).

Fylkeskommunen påpekte at bygningsrekken i syd har status som «område som skal reguleres til hensynssone bevaring» og at det bør legges vekt på estetiske hensyn ved utforming av ny bebyggelse. Fylkeskommunens innspill er bare gjengitt direkte og det foreligger ingen ytterligere vurdering kulturmiljøet. Planbestemmelsene nevner kun at rette myndighet varsles om det automatisk fredede kulturminner oppdages under arbeidet (LPO arkitekter, 2018: s. 38). Dette området ligger ikke innenfor det nåværende kulturmiljøet registrert av Riksantikvaren, men fortsatt i nær nok tilknytning til å påvirke området. Det ble likevel ikke vurdert nærmere siden den eksisterende løsningen var tilstrekkelig i henhold til minimumskravene.

Selv om bevisstheten om kulturmiljøet har økt får det ikke den samme behandlingen som enkeltkulturminner som er gitt mer spesifikt vern. Detaljreguleringen for vestre del av Kvartal 25 i Bodø sentrum fra 2020 har en vurdering av påvirkning på kulturminner, men da kun av hvordan en tidligere vernet bunker fra andre verdenskrig påvirkes (Gnist arkitekter AS, 2020: s. 24-25). Vernet på denne bunkeren ble også søkt hevet (Gnist arkitekter, u.å).

Fylkeskommunen uttalte seg negativt til de planlagte byggehøydene ut mot Kongens gate, noe som nok er i respons til det øvrige kulturmiljøet rundt. Dette er oppgitt tatt til etterretning, men uten øvrige vurderinger eller begrunnelser relatert til kulturmiljøet (Gnist arkitekter AS, 2020: s. 9). At dette ikke kommer igjennom kan komme av begrensinger i dybden i tilgjengelig materiale, men det er også mulig at det er gjort utelukkende som svar på fylkeskommunens innspill og ikke av direkte hensyn til kulturmiljøet.

5.3.3 Lite oppdatert kunnskapsgrunnlag

Dette problemet er nært beslektet med flere som er diskutert tidligere, hvor mangler i prosessen gir sviktende kunnskapsgrunnlag eller forståelse. At kunnskapsgrunnlaget ikke oppdateres tilstrekkelig, men likevel benyttes jevnlig er en mangel som ble tydelig i gjennomgangen av materialet, og gjennomgås derfor spesifikt.

Manglende oppdatering leder til gjenbruk av formuleringer, verdivurderinger og løsninger. Disse stemmer ikke nødvendigvis overens med dagens behov eller situasjon. Det er ikke nødvendig at rapportene man benytter også skal ha antikvarisk verdi. Mye kan være endret i tilstand og omgivelser siden rapportene ble lagd, og kulturminneverdiene påvirkes over tid. Kulturminneverdiene er ofte under langt større press i dag enn de var for rundt 30 år siden. En type tiltak som ble godkjent uten større problemer da, er potensielt dråpen som får begeret til å renne over om det gjennomføres nå.

Eksempler

Et eksempel som viser hvordan man kontinuerlig har gjenbrukt eldre formuleringer og vurderinger i sitt arbeid er bruken av verneplanen for Nord-Trøndelag fra 1995. Beskrivelsen og verdivurderingen av gjenreisningsbyen Namsos fra 1995 legges stadig til grunn når man arbeider med nye prosjekt i Namsos. Den brukes som en sentral del av kunnskapsgrunnlaget for konsekvensutredning i den nye planen som nå er vedtatt (Namsos kommune, 2022a: s. 76). At denne informasjonen brukes uendret og uten hensyn til de endringen som har skjedd i løpet av nesten tre tiår må anses som uheldig. Denne verneplanen beskriver en annen grad av helhetlig autenticitet enn det som fortsatt finnes i dag.

Dette sees også i planforslaget for Namsos sentrum i punktet hvor det argumenteres for den tidligere nevnte utelatelsen av Verftsgata 28, 30, 32, 34, 38 og 40 fra den planlagte hensynsonen. Dette gjøres i tråd med kommunens ønske om større utnyttelse av området som anses som mer samfunnsmessig verdifullt enn bevaring av NB!-området. Argumentasjonen som brukes for å støtte denne vurderingen er at det er i tråd med formingsveilederen fra 1997 (Namsos kommune, 2022a: s. 77-78). Formingsveilederen er riktignok mer direkte i sine anbefalinger og spesifikt knyttet til de verdier og forhold som forekommer i Namsos, men dette er ikke nødvendigvis en fordel 25 år senere. At rådene og anbefalingene som gis i denne veilederen er såpass spesifikke gir en falsk sikkerhet. De virker faste og tydelige, men det gir mindre rom eller oppfattet behov for å tolke dem ut ifra dagens kontekst.

Planbeskrivelsen fra Namsos inneholder en seksjon som angår saksbehandling i framtidige byggesaker at det er en intensjon om å revidere formingsveilederen parallelt med eller i etterkant av planprosessen. Denne nye veilederen er da ment å fungere som et verktøy for kommunens saksbehandlere i byggesaker innenfor hensynssonen (Namsos kommune, 2022a: s. 81). I prinsippet er det en god ide å revidere formingsveilederen, men valget om å gjøre det parallelt eller etter, fører til at den ikke kan brukes i det som er det største utbyggingsprosjektet i byen siden gjenreisningen. Dette er enda et eksempel på en omvendt tilnærming til kunnskapsgrunnlaget hvor planprosessen og ønsker i prosjektet er førende for kunnskapsgrunnlaget og ikke omvendt.

5.4 Betydning og innvirkning av miljø

Analysen har til nå hovedsakelig angått mer håndfaste mangler i prosessen ofte knyttet til manglende kunnskap. En annen måte den nåværende planleggingen i gjenreisningsbyene er begrenset i sin forståelse av helhet, er i holdningene, og den overordnede tankegang om hva en helhetlig tilnærming bør bestå av. Det er disse som diskuteres i de to neste delkapitlene om forståelse av miljø og tidsperspektiv.

I planleggingen er det som regel bare selve kulturmiljøet og elementer i det man forholder seg til. Det er ønskelig med en mest mulig helhetlig tilnærming til planlegging i kulturmiljø, men forståelsen av hva dette kan inkludere er begrenset. Denne snevrere forståelsen av miljø og hva som påvirker det gir mindre helhetlig forståelse og arealplanlegging. Tankegangen er fortsatt sentrert rundt den eldre forståelsen av kulturminner som enkeltobjekter man forholder seg til en og en. Forvaltningen av kulturmiljø bærer derfor ofte preg av å være forvaltning av flere kulturminner samtidig, men hver for seg, og ikke av et samlet kulturmiljø. Overordnede

problemstillinger oversees, og planleggingen fokuserer mer på enkeltobjekter i miljøet uten å ta høyde for hva som påvirker miljøet som helhet.

5.4.1 Fragmenterte miljø

Det er et problem om miljøet ikke anses som en enhet hvor hver del kan endre helhetsopplevelsen. Enkelttiltak som opprinnelig direkte kun angår et bygg eller byrom har ringvirkninger som påvirker hele miljøet. Gjenreisningsbyene har en konsekvent stil, og er planlagt samlet slik at de forskjellige elementene spiller på hverandre. Dette gjør dem ekstra sårbare for endringer i miljøet siden fjerning eller endring av ett bygg eller bystrukturen innebærer tap av viktig kontekst. Hensikten med den opprinnelige utformingen og byplanene forsvinner om det ikke tas hensyn til samspillet mellom byggene og byrommene. Om gjenreisningsbyene ikke forstås som et felles kulturmiljø og mer enn summen av hver enkelt del blir vernet av miljøet begrenset. Det er da kun delene i seg selv og ikke betydningen for helheten som vurderes og planlegges ut i fra.

Om nybygg eller transformasjon i gjenreisningsbyen utføres på en måte som bryter sterkt med omkringliggende arkitektur er det en tilnærming som bærer preg av kontrastprinsippet som tidligere ble benyttet i kulturmiljøforvaltningen. Det gikk ut på at nye bygg og byutvikling skulle gjenspeile sin samtid i større grad og skille seg tydelig fra eldre bebyggelse. Dette er nå gått bort fra av

Riksantikvaren (Riksantikvaren, 2021a: s. 4-5). Det ser imidlertid ut

Anbefalinger fra Riksantikvarens bystrategi 2021

- Bystrukturen i historiske kulturmiljøer bør bevares, da de er en viktig del av byenes historie. Med bystruktur menes for eksempel bebyggelsesmønster, kvartalsinndeling, gateløp, smug, allmenninger, tomteinndelinger, torg, grønnskulpturer, parker, sjø- og havneområder.
- I helhetlige og homogene kulturmiljøer av nasjonal og regional interesse bør kulturmiljøene behandles som én helhet hvor nye tiltak innordner seg eksisterende bebyggelse og viderefører kulturmiljøets historiske egenart og særpreg.
- Nye tiltak bør gjennomføres med respekt for kulturhistoriske bygninger, bygningsmiljøer, gater og byrom, og bidra til å ivareta og videreføre det kulturhistoriske særpreg.
- I enhetlige/homogene kulturmiljøer bør kontrasterende utforming og uttrykk unngås.
- Verneverdige bygninger og originale bygningsdeler er viktige elementer i et helhetlig bygnings- og gatemiljø og bør søkes bevart. Ved nødvendig fornyelse bør nye bygningselementer tilpasses strøkets eller den enkelte bygningens historiske karakter.

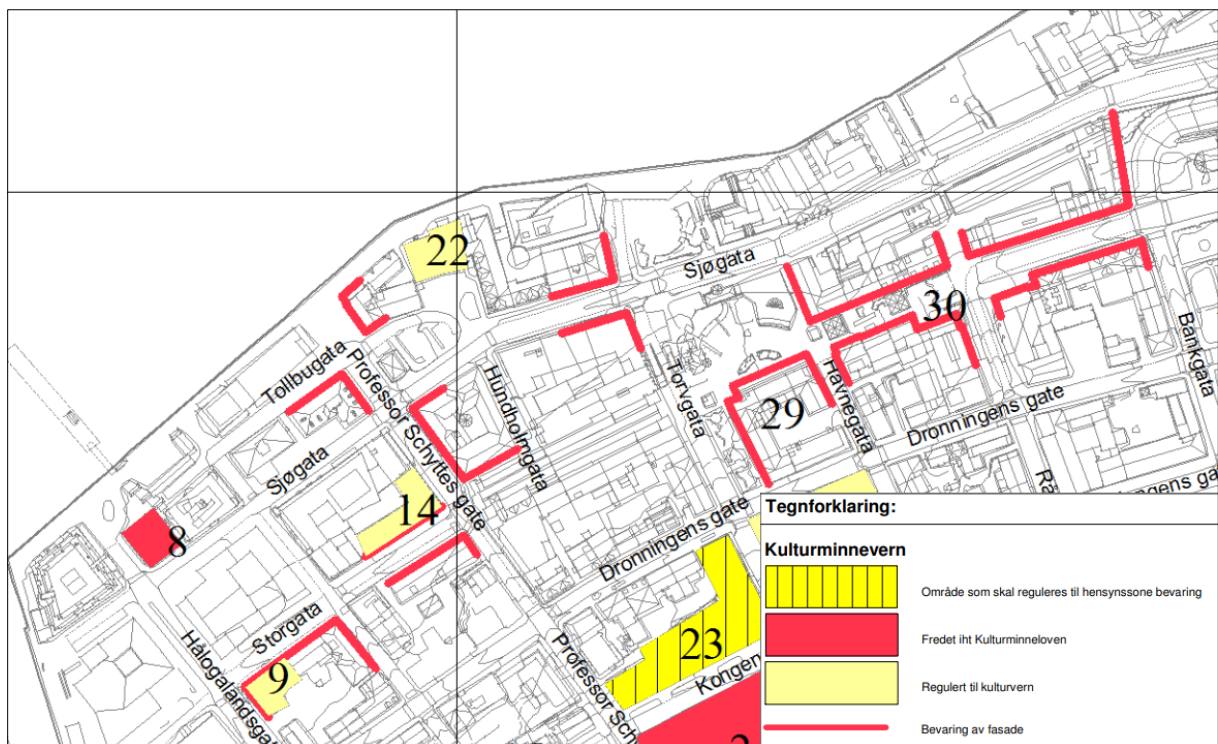
Figur 27. anbefalinger for å sikre at mangfold og kulturhistorisk særpreg videreføres ved nye tiltak (Riksantikvaren, 2021a: s. 29)

til at dette likevel er en tankegang som henger igjen. Det er ikke lenger et mål om brudd med fortiden og det er nå lagt opp til mer åpen og mangfoldig tilnærming til bevaring og byutvikling i Riksantikvarens nyeste bystrategi fra 2021. Denne strategien har et eget delmål om at «Byenes mangfold og kulturhistoriske særpreg er bevart og videreført ved nye tiltak» (Riksantikvaren, 2021a: s. 28-29). Opptil flere av anbefalingene på veien til dette delmålet går direkte på hvordan helheten av homogene kulturmiljø bør ivaretas gjennom tilpasning av nye tiltak²⁴.

Om disse anbefalingene overses medfører det alvorlige problemer for miljøet som helhet i det lengre løp. Videre brukes konseptet med fasadevern som et overordnet eksempel på hvordan manglende helhetstenking angående miljø leder til mangler i praksis.

Eksempler

Både planene for hensynssonen i Namsos, og oversikten over bygg med forskjellige typer vern fra Bodø kommunes sentrumsplan for kulturminner viser at det ofte gjennomføres fasadevern. Intervjuene bekrefter dette som en vanlig form for vern for å ta vare på uttrykket og autentisiteten i gjenreisningsbyens kulturmiljø. Dette er i utgangspunktet et greit grep for å sikre visse verdier, men det er en overflattisk tilnærming til vern av et kulturmiljø som helhet.

Figur 28. Oversikt over fasadevern i Bodø B.S.R. Området i nordøst har en mer helhetlig bruk av fasadevern, mens det er mer fragmentert vestover.

²⁴ Se faktaboks

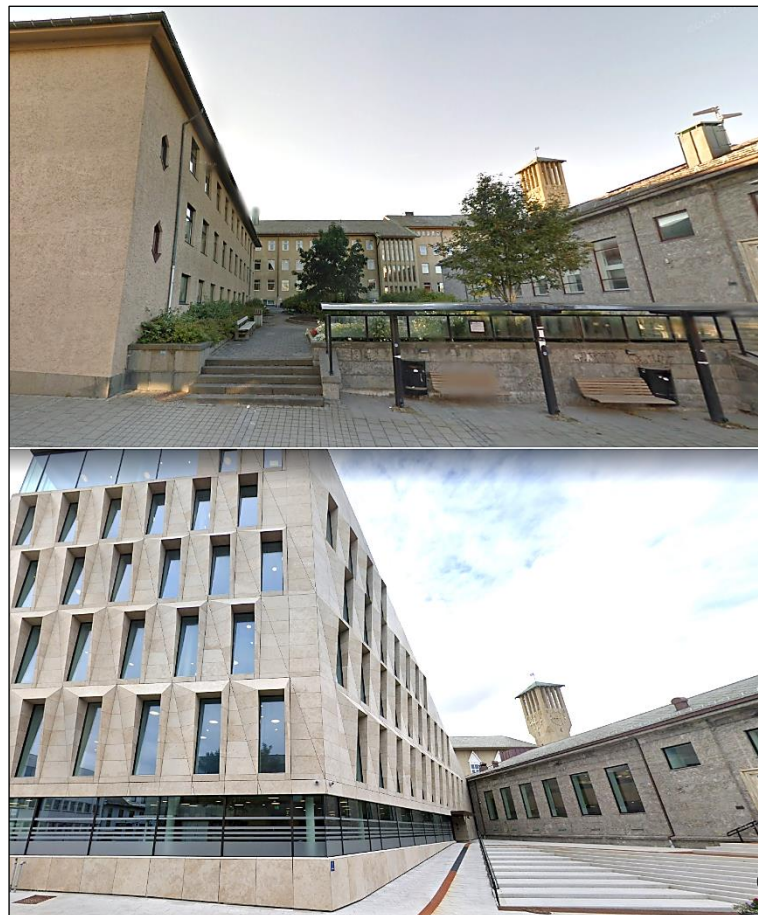

Enkeltstående fasadevern har flere svakheter som kulturmiljøforvaltning. Fasadevern og tilhørende krav om utforming på enkeltbygg er kulturminneforvaltning, men ikke kulturmiljøforvaltning. Det må benyttes som et mer omfattende verktøy for hele områder. Om slikt vern skal bevare miljøet må det utføres i større omfang som også verner relasjonene mellom bygg og byrom. Effekten av fasadevern i et kulturmiljø øker jo mer omfattende det er sien dette bevarer helheten. Det bør også brukes i sammenheng med krav om utforming på nyere bygg slik at disse spiller på lag. Om enkelte bygg har fasadevern uten at nybygg i området må forholde seg til dette minsker det også verdien av vernet siden konteksten de verneverdige byggene står i endres.

Det samme kan gjelde om det ikke tas hensyn til det åpne rommet rundt byggene som også gir gjenreisningsbyene sin karakter. Øfsti illustrerer poenget og faren med for intensiv fortetting som ikke tar hensyn til luften og rommet som er viktige som sosiale arenaer og en opplevelse i seg selv (Cullen, 1995: s. 128). Han trekker parallellen til hagebyer som Sverre Pedersen var inspirert av (Devold, 2021: s. 12) og spør hva en hageby ville vært om man bygde igjen alle hagene? Det er i prinsippet bare åpent rom, men det er fortsatt også et definerende aspekt av helheten. Fasadevern og fokus på kun bygninger i seg selv kan ikke beskytte tomrom.

Det nye Bodø er blitt kritisert for å ikke ta utgangspunkt i gjenreisningsarkitekturen til tross for at det ligger mitt i sentrum.

Det nye bygget ble omtalt å skulle ha en «samtale» med gjenreisningsbyen i arkitektkonkurransen, men arkitektjournalisten Ronny Spaans omtaler det som en misforstått idé av hva urbanitet er, og et eksempel på kontantprinsippet (Olsen, 2014). Rådhuset er opprinnelig tegnet av Blakstad og Munthe-Kaas og

Figur 29. Bodø rådhus i 2012 og 2022 (Google maps, 2012; Google maps.2022)

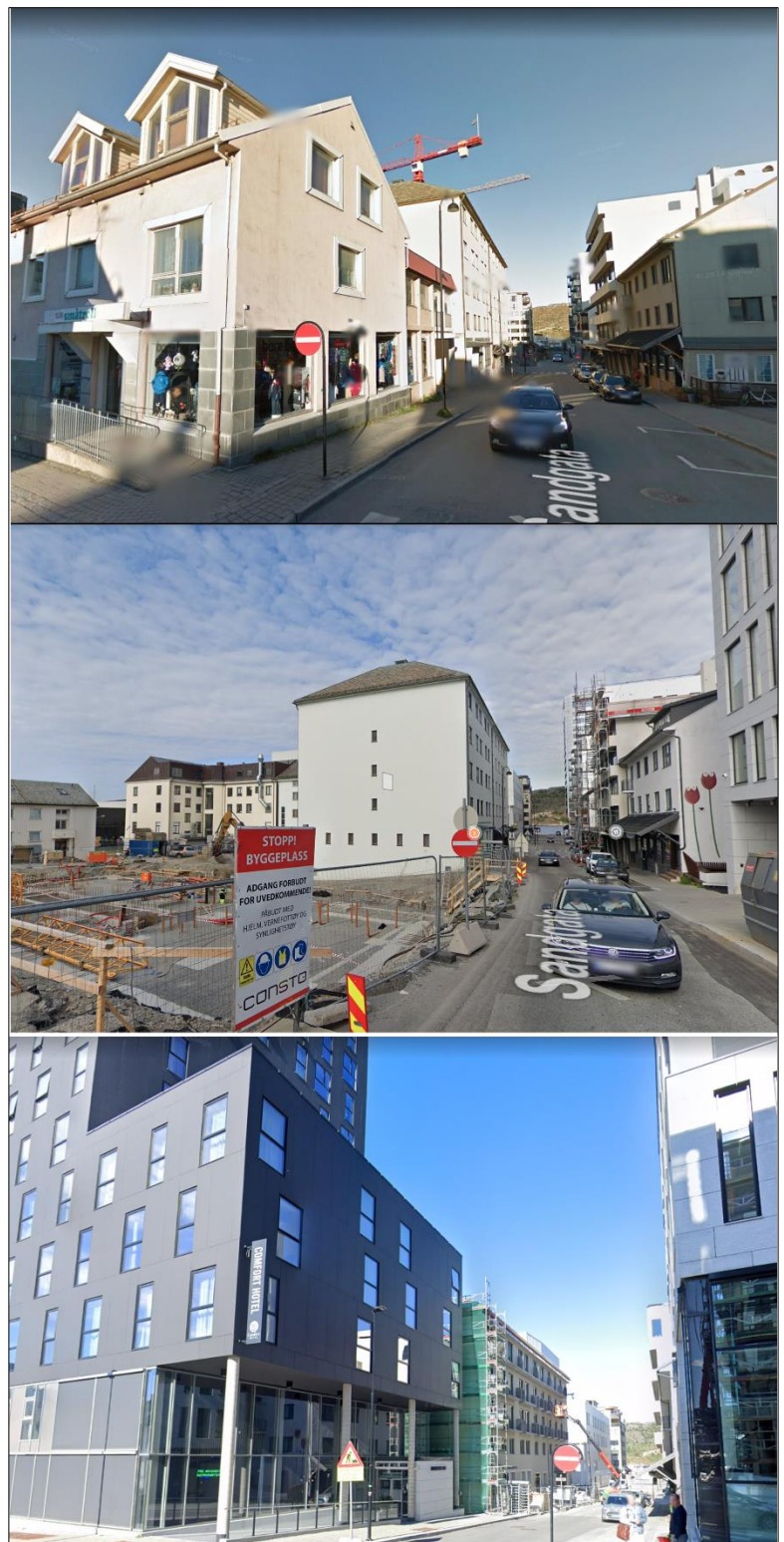
oppført i 1959 ved siden av bankbygget fra 1945, og med et bibliotektilbygg i sammenfallende stil fra 1967 (Bodø kommune, 2022a). Biblioteket ble revet og det nye bygget ble bygget over dette og store deler av plassen som hadde vært mellom de gamle fløyene. Da Bodø kommune og Bodø næringsforum skulle dele ut arkitekturprisen for kommunen for første gang i fikk rådhuset delt førsteplass med blant annet bakgrunn i å være et godt eksempel på ombygging fordi det ble valgt kledd i en naturstein som skulle stemme overens med fasadene på den gjenværende bygningsmassen (Bodø kommune, 2022a). Hvordan det stemmer overens med tanke på skala, form, stil for øvrig, og bevaring av rommet rundt byggene er ikke nevnt. Utbyggingen understreker kompleksiteten i det å fortette og samtidig tilpasse seg historiske omgivelser, og gir et bilde av i hvilken grad tiltak som anses som tilstrekkelig.

Intervjuobjektene i kommunen i Bodø trakk, som tidligere nevnt, fram ombyggingen av Norrøna hotell til et leilighetskompleks som en god løsning. Her la en hensynssone til bevaring kulturmiljø restriksjoner på hva som kunne gjøres med fasaden og bygningenes volum, samt at hovedform og møneretning ikke kunne endres (Bodø kommune, 2022b: s. 7-8). Fra kommunen oppgis dette som en svært god prosess hvor man var i jevnlig kontakt med utbyggere og hvor kulturminneverdiene og virkning av tiltak ble vurdert jevnlig underveis. Resultatet er også godt med en reetablering av balkonger som det både var historisk belegg for og som bidro til å gjøre bygget mer attraktivt for kjøpere (Bodø kommune, 2022: s. 3-4). At fasaden er bevart og det historiske uttrykket sikret var et positivt resultat av denne prosessen som viste at gjenreisningsbyens uttrykk kan ivaretas selv når byggets bruk endres.

Problemet er når bevaringen og det gode arbeidet drukner i omgivelsene som ikke er ivaretatt på samme måte. Om fasadevern ikke benyttes over et større område og det ikke settes krav til nybygg som spiller videre på fasadevernet til nærliggende bygg forsvinner noe av hensikten. Fasadevernet slik det er gjennomført på Norrøna fungerte fint om man betrakter prosjektet som en isolert enhet, men ikke om man ser på det i sammenhengen med byggene rundt. Fasadevern er utilstrekkelig som virkemiddel om det ikke ivaretar kontekst i en større målestokk med tanke på innbyrdes relasjon og estetisk sammenheng. I Bodø er mulighetsstudiene og konseptutviklingen til Link arkitekter fra 2016 et godt eksempel på hvordan man i byutviklingen bør vurdere områder som helhet (LINK arkitektur, 2016: s. 24, 32). Norrøna Hotell ligger utenfor det prioriterte Storgata-området og har ikke hatt fordelene av en tilsvarende vurdering.

5.4.2 Kulturmiljøets miljø

Dette kan anses som en videreføring av fasadevernets problem om vernet er begrenset til kun deler av gjenreisningsbyen. Noe av nytteverdien av fasadevernet forsvinner om ikke også andre bygg innenfor gjenreisningsbyen tar de samme hensynene. Dette problemet kan utvides til

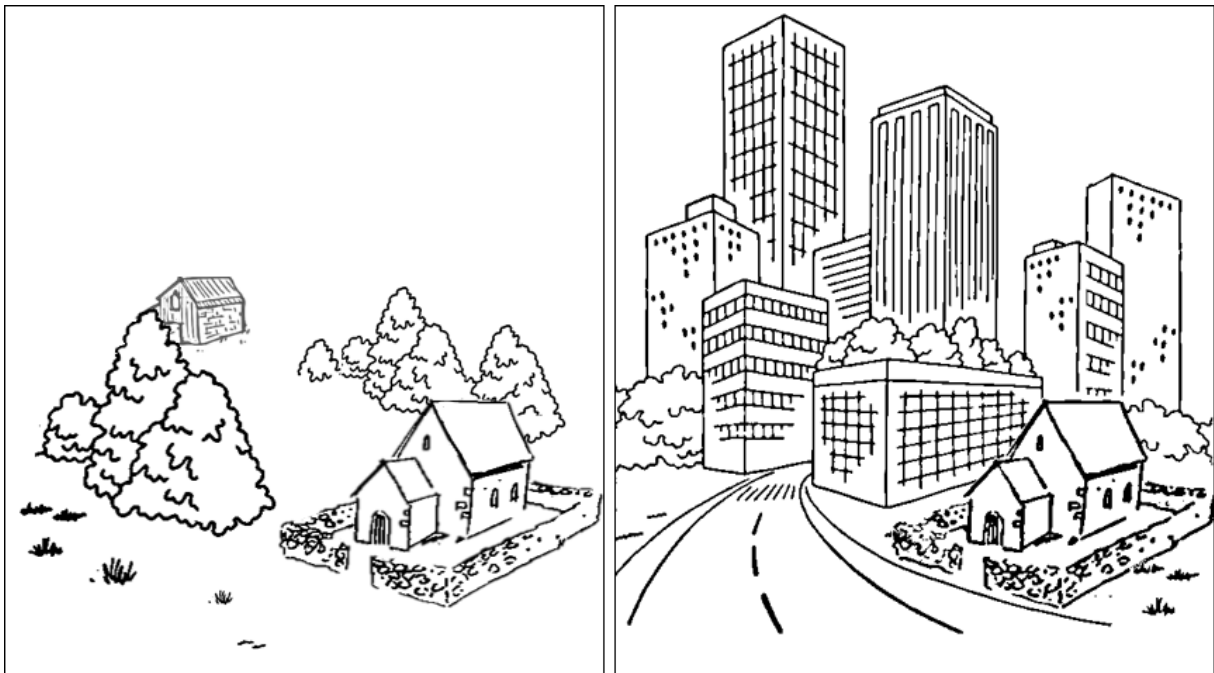

Figur 30. Norrøna hotell kan sees i tilnærmet samme posisjon. Selv om dette byggets uttrykk er ivaretatt, er dets kontekst drastisk endret. Bildene er fra henholdsvis 2012, 2019, og 2022 (Google maps, 2012; Google maps, 2019; Google maps, 2022b)

kulturmiljøet som helhet, og hvordan det påvirkes av faktorer utenfor kulturmiljøet.

Gjenreisningsbyen er et helhetlig kulturmiljø som er utformet for å henge sammen med omgivelsene. Når disse omgivelsene endres, gjør også opplevelsen av gjenreisningsbyen det. Det er problemet med bruk av kontrastprinsippet igjen, bare løftet opp på et høyere nivå. Nye store bygg eller endringer rett utenfor et kulturmiljø vil fortsatt virke inn på det selv om det ikke direkte er en del av området.

Figur 31. Illustrasjon av betydningen av området rundt et kulturminne og kulturmiljø. Konteksten er nødvendig for forståelsen og opplevelsen av kulturminner og miljø som helhet (Aluna1. 2020; Stavanger kommune, 2023)

Gjenreisningsbyen risikerer å bli kapslet inn av nye, kontrasterende, og større bygg. Dette har flere negative konsekvenser. Det endrer opplevelsen av hele kulturmiljøet med dets kontekst i omgivelsene, og tilhørighet til landskapet. Uten sammenheng mellom de forskjellige delene skapes kunstige skiller som leder til at gjenreisningsbyen i større grad framstår som en isolert og glemt del av byen. Om ikke utviklingen av byen inkluderer og eller tilpasser seg kulturmiljøet i både i form og funksjon vil det ta noe ut av kulturmiljøet. Øfsti nevner blant annet hvordan store kjøpesentre i utkanten av Steinkjer både er i fysisk kontrast til gjenreisningsbyen, men også trekker aktiviteten og næringspotensialet bort (Øfsti, 2009: s. 29).

Eksempler

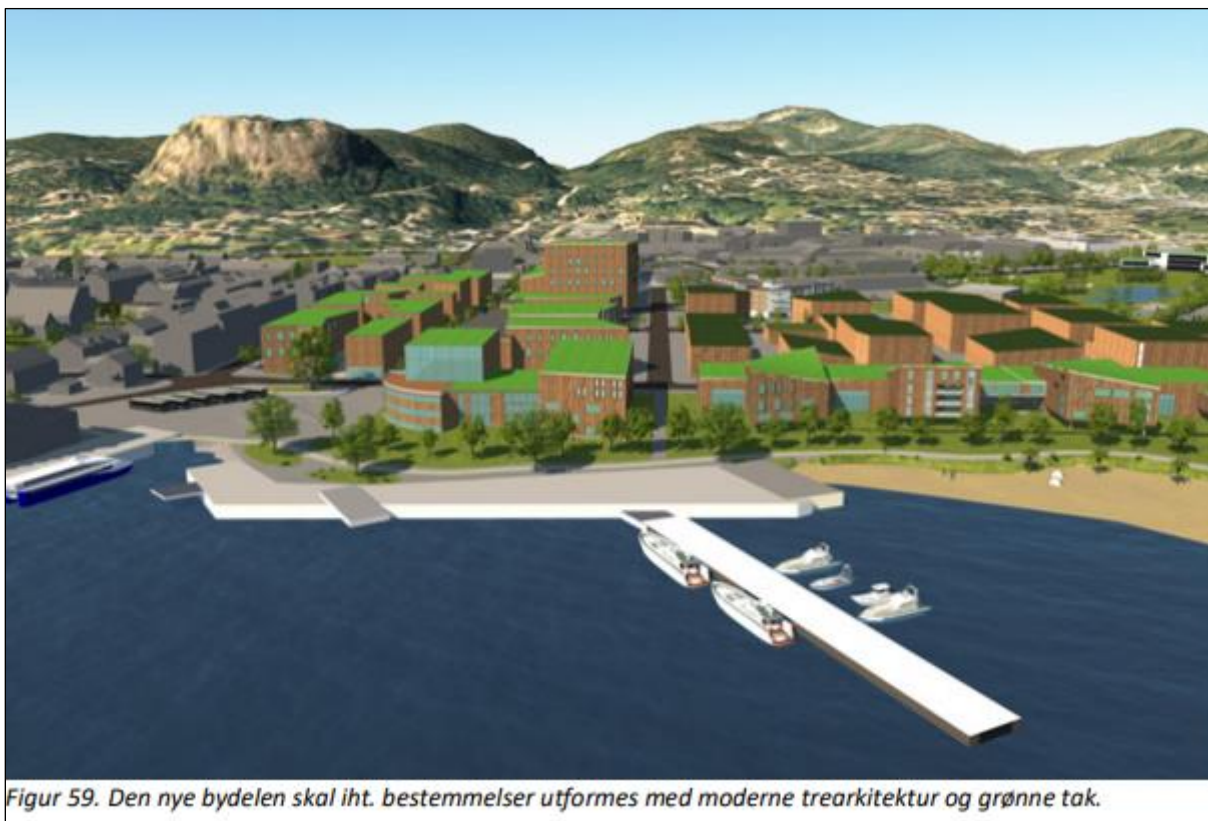
Bodø er et tydelig eksempel på hvordan en slik innkapsling av gjenreisningsbyen foregår. Selv om det finnes en hensynsone til bevaring av kulturmiljø er det tatt lite hensyn til påvirkningen av utbyggingen på utsiden av kulturmiljøet og byen har spist seg inn på

verneområdet. Store byggeprosjekt både i og rundt sentrum av Bodø truer med å stenge av denne delen av byen fra landskapet rundt. Ofte er det også snakk om bygg i en mer typisk gjenreisningsstil som fjernes til fordel for bygg som er i en helt annen skala og utforming enn den gamle delen av sentrum. Hvordan de forskjellige delene av byen stilistisk kommuniserer med hverandre blir stadig mer fraværende. Dette er en utvikling som kan skje gradvis, men det kan også gå svært raskt. I Bodø har det skjedd store endringer i bare de siste ti årene.

Figur 32. Bildene er av samme gatekryss med ti års forskjell 2012-2022. Grensen til NB!-området går langs nærmeste tverrgate og det sees over på byggene som ligger helt opptil gjenreisningsbyen og som har erstattet bygg i gjenreisningsstil (Google maps, 2010; Google maps, 2022c)

Planforslaget for Namsos har trekk av den samme innkapslingen. Gjenreisningsbyen utgjør kun en mindre del av det totale planområdet. Det som er planlagt av utbygging utenfor tilsvarer i prinsippet en dobling av det urbane sentrumet i Namsos sentrum. Med den planlagte skalaen av ny utbygging er det uunngåelig at opplevelsen av «gamlebyen» påvirkes. Illustrasjonene fra planforslaget gir igjen en pekepinn på hvordan det er tenkt å utforme denne nye bydelen som skal skjøtes på den gamle. Forslaget er forsøkt forankret i Namsos tømmerhistorie og bærekraft gjennom trearkitektur og grønne tak (Namsos, 2022a: s. 43-44). Det er imidlertid en stor kontrast til arkitekturen i NB!-området, og det forsøker ikke å bygge videre på noen av kulturminneverdiene i gjenreisningsbyen.

Figur 59. Den nye bydelen skal iht. bestemmelser utformes med moderne trearkitektur og grønne tak.

Figur 33. Bildet illustrerer hvordan planforslaget i prinsippet skjøter en helt ny by på Namsos sentrum (Namsos kommune, 2022a: s. 44)

Denne mangelen på helhet og begrensede tolkningen av hva et miljø er ikke bare begrenset til kommuner eller reguleringsplaner og vedtak fattet etter plan- og bygningsloven. Versjoner av problemet eksisterer også høyere opp i forvaltningshierarkiet og vedtak fattet etter kulml. § 20 om kulturmiljøfredning. Disse vedtakene og innholdet i dem er i seg selv sterke siden dette utgjør en fredning, fremfor kun vern (Riksantikvaren, 2023f). Fredningsbestemmelsen er spesifikke og vanskelige å dispensere bort fra. Det er fylkeskommunen, ikke den enkelte

kommunen som er kulturmiljømyndigheten som fatter vedtak i disse sakene. Selve arbeidet med fredningen av kulturmiljø gjøres av Riksantikvaren og vedtas av Kongen i statsråd. Dette er en lang prosess som legger til grunn inngående undersøkelser og vurderinger fra eksperter på mange fagfelt. Det er til nå kun fredet 13 kulturmiljø i Norge og det siste var Henningsvær som ble fredet i 2022 (Riksantikvaren, 2022b). Men til og med her fremstår tolkningen av hva som utgjør et kulturmiljø, og hva som påvirker det som begrenset på måter som medfører risiko for å miste eller overse verdier i kulturmiljøet som helhet

Figur 34. Kartoversikt over kulturmiljøfredningen av Henningsvær

Fredningen er som vist på kartet ikke gjort jevnt over området, men fragmentert i forskjellige deler med frynsete grenser der de vikler seg rundt noen bygg, men utelater andre. Områder med hjeller er inkludert, og det indikerer at fokus også har vært på enkelte andre element som bidrar til kulturmiljøet og dets historie som helhet, men det er fortsatt oppdelt og bygningssentrert.

Både sammenhengen med landskapet, sikring av uteområder, sikring av annen grønnstruktur, og forståelsen av kulturmiljøet er alle formål med fredningen (Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke, 2022) som ville ha bedre ivaretatt om forståelsen av hva som utgjorde kulturmiljøet var enda større.

5.4.3 Lovverk og den politiske dimensjonen

Lovverket som benyttes til vern i gjenreisningsbyene er ikke lagt opp med en større forståelse av miljøet som viktig. Det er derimot flere deler som heller legger opp til å fragmentere miljøet. Siden gjenreisningsbyene ikke er fredet etter kulturminneloven er pbl loven med størst relevans, og det er kommunen som administrativt behandler byggesaker. Selv om riksantikvar og fylkeskommune uttaler seg, og har en viss innvirkning på håndteringen av etterkrigstidens kulturmiljø er det kommunen som har mest direkte kontakt med utbyggere. Dette tilfører en ny dimensjon som kompliserer forholdet siden diskusjonen flyttes over fra

Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke

§ 1. Formål

(...)

Fredningen skal sikre helheten og de historiske, funksjonelle og visuelle sammenhengene i området.

Fredningen skal herunder bidra til å:

- a. bevare sammenhengen mellom byggverkene, anleggene og konstruksjonene og landskapet de ligger i
- b. sikre at uteområdene bevares slik at den funksjonelle og visuelle sammenhengen i kulturmiljøet opprettholdes
- c. sikre at de kulturhistoriske verdiene i byggverkene og anleggenes eksteriør, konstruksjoner, kaier, gateløp og plasser, havnebasseng, hjeller, park og annen grønnstruktur videreføres
- d. sikre at byggverk, anlegg og strukturer fra ulike perioder bevares og at opprinnelige elementer og senere tilføyelser bevares dersom disse vurderes å ha en verdi som representant for den historiske utviklingen
- e. Formidle forståelse for kulturmiljøet og de ulike tidsepoker det representerer.

Figur 35. Fredningsformål (Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke, 2022)

det faglige til det politiske. Kommunen fatter en beslutning med mulig innvirkning på kommunens økonomi, tilbud, og framtidige utvikling. Hvordan dette påvirker folks politiske holdninger er viktige for personer i folkevalgte posisjoner som skal følge opp sine velgeres ønsker. Disse ønskene er ikke alltid at kulturminneverdiene prioriteres, og økonomiske hensyn kan få forrang.

Plan- og bygningsloven legger ikke spesifikt opp til bare bevaring. Lovens formål er å (...) *fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner*» (Plan- og bygningsloven, 2008. § 1). Bevaring av kulturmiljø er ikke nødvendigvis en prioritert del av dette. Om det anses fordelaktig er det anledning til å prioritere andre hensyn og man kan også fravike eksisterende vernebestemmelser med bakgrunn i pbl. §19-2:

Kommunen kan gi varig eller midlertidig dispensasjon fra bestemmelser fastsatt i eller i medhold av denne lov. Det kan settes vilkår for dispensasjonen.

Dispensasjon kan ikke gis dersom hensynene bak bestemmelsen det dispenseres fra, hensynene i lovens formålsbestemmelse eller nasjonale eller regionale interesser, blir vesentlig tilsidesatt. Fordelene ved å gi dispensasjon skal være klart større enn ulempene (Plan- og bygningsloven, 2008. § 19).

Paragrafen gir kommunen anledning til å gå bort fra vernebestemmelser satt etter plan- og bygningsloven Det finnes begrensinger, og regionale og statlig myndigheter skal få uttale seg jf. Pbl. 29-1, men loven er generelt lagt opp slik at tiltak skal kunne få gjennomslag. Plan- og bygningsloven er en lov som fokuserer på hva som skal til for å få godkjent og gjort noe. Den setter visse krav, men formålet er å tillate og tilrettelegge for gjennomføring nye byggeprosjekt. Om fagfolk innen kulturmiljøforvaltningen ønsker å forby tiltak er dette vanskelig. Element uten beskyttelse etter kulturminneloven, og kun ansett som verneverdig, eller beskyttet av tidligere vedtak i plan- og bygningsloven kan lettere dispenseres bort fra. Godkjennelsen av en slik dispensasjon er politisk betinget og andre hensyn spiller da inn. Kulturminneforvaltere eller andre har lite håndfast i lovverket som kan brukes til å tvinge gjennom fortsatt vern. Loven som beskytter kulturmiljøet, er også loven som brukes til å gå bort fra beskyttelsen og tillate endring eller rivning.

Det finnes anledning for fylkeskommunen til å klage inn vedtak fra kommunen angående tiltak i kulturmiljø av nasjonal interesse om det direkte berører deres saksområder. Dette avgjøres da hos den aktuelle statsforvalteren. Fylkeskommunen kan også velge å sende plansaker videre til Riksantikvaren om de ikke ønsker å klage selv (Riksantikvaren, 2015: s.

11). Det er imidlertid ingen garanti for at Riksantikvaren faktisk går videre med saken (Namsos kommune, 2023b: s. 21), og prosessene kan bli langtekkelig siden det ofte er sterke lokale krefter som vil ha vedtak gjennom, og siden NB!-områder ikke alltid har noen form for vern (Hoel, 2023; Rødsmoen, 2023)

Eksempel

I mange tilfeller, slik som i Namsos er det kommunen som er tiltakshaver. Om kulturminneverdiene ikke er førsteprioriteten i utgangspunktet er det lett for kommunen å tillate at kulturmiljøet ikke prioriteres. Hva som vektlegges i behandlingen er i stor grad avhengig av politikere som har mange andre hensyn de skal ta stilling til. Det har allerede oppstått reaksjoner på byutviklingen i Bodø på dette punktet (Olaussen, 2022). Det ble arrangert en paneldebatt 20.10.22 om forholdet mellom utbyggere og folkevalgte. Her uttaler Spaans at all utviklingen i byen styres av politikere og at det er et problem at de innvilger for mange dispensasjoner og dermed ikke forholder seg til mer langsiktige planer laget av fagfolk. Spesielt utbyggingen etter 2008 hvor det ble gitt tillatelse til fire «*signalbygg*» i en helt annen skala enn omgivelsene (Oldertrøen, 2022). Ett av disse byggene er Bodø 360 som er kritisert av Arkitekturopprøret for å være et «*nitrist og skalaløst brudd med tidligere helhet*» (Finstad, 2022).

Også i tilfeller hvor det er lagt opp til at det skal tas spesielt hensyn til enkelte kulturminner er dette en problemstilling som dukker opp. Øfsti nevner i en artikkel at Namsos var tidlig ute med sin formingsveileder, men at den ofte dispenserer fra (Øfsti, 2009: s. 28). Holm trekker fram mangelen på politisk vilje som et element som har bidratt til at gjenreisningsbyens kulturminneverdier ikke er blitt bevart og heller sett bort i fra når byggesaker vurderes. Den nye planen for Namsos har en del gode element, men dette må holdes i hevd og omsettes til god forvaltning i praksis. Tillegget om at alle saker angående bygg i gruppen «*bygg, kulturminner, mm. som skal bevares*» fra hensynsonen i Namsos skal forelegges fylkeskommunen spesifiserer aldri hvordan fylkeskommunens vurdering skal vektas (Namsos kommune, 2022a: s. 78-79). I realiteten er det ikke er noen forskjell fra tidligere hvor fylkeskommunen kunne komme med innsigelser med bakgrunn av registreringen i NB!-registeret. Bestemmelsen tilrettelegger for bedre prosedyrer for varsling av fylkeskommunen om slike prosjekt, og vil bidra til at saken vurderes nærmere fra et kulturminnefaglig perspektiv på forhånd, men vernet er i praksis lite endret.

Uten kunnskap om kulturmiljø og vilje til å bruke og prioritere det i kommunen vil nytteverdien av vernevedtak og senere bruk være begrenset. Arealplanlegger i Namsos kommune, Lars Anders Myklebust omtaler fylkeskommunens misnøye med hvordan bestemmelsene for hensynsonen ivaretar nasjonale verdier (Namsos kommune, 2023b: s. 21). I korrespondanse angående prosjektet og vedtaket av den nye sentrumsplanen nevner han hvordan bestemmelsen ble diskutert, men at de²⁵ fikk gjennomslag. Prioriteten var på forslaget slik det forelå, og ikke på de endringer foreslått av fylkeskommunen.

5.5 Kortsiktige tidsperspektiv

En annen mer holdningsrelatert utfordring er knyttet til tidsperspektivet på vern og kulturarv i planleggingen. Holdningene til tidsaspektet får virkninger for hva som anses som kulturarv, hva som prioriteres, og hvordan det håndteres. Et langsiktig perspektiv vil være det mest bærekraftige, men for å innta dette perspektivet kreves en utvidet forståelse av hva kulturarv og forvaltningen av den er, og kan være. Det er behov for en helhetlig oppfatning av hvordan konseptet kulturarv utvikler seg over tid, og langtidsvirkningene av våre handlinger, eller mangel på handling. Uten et langsiktig perspektiv er det fare for at viktige verdier ikke beskyttes før det er for sent, eller at vernet ikke bidrar til det som er dets faktiske hensikt, å beskytte kulturminneverdiene og miljøet for fremtiden (Riksantikvaren, 2021b: s. 12-13).

5.5.1 Framtidens kulturarv

Etterkrigstidens kulturmiljø har en vanskeligere posisjon enn mange andre kulturmiljø og omtales ofte som grå eller kjedelig (Lundemo, 2018). Dette var ikke slik de opprinnelig var planlagt eller sett på i sin umiddelbare samtid. De var tenkt på som storslåtte, men i liten målestokk, og skulle ha en nøktern og saklig arkitektur som ga rom til mennesker (Øfsti, 2009: s. 28).

Nå framstår det som at gjenreisningsbyene ikke alltid de samme de samme positive følelsene knyttet til seg. De mangler den alderen og nostalgien vi knytter til eldre kulturmiljø. Som nevnt er de ikke gamle nok til å anses som historiske og kvalifisere til fredning, men heller ikke er nye nok til å tilfredsstillende moderne krav. Arbeidet med å tilpasse dem til moderne standarder er utfordrende og de risikerer derfor rivning eller alvorlig ombygging (Pileberg, 2022).

Gjennom intervjuene nevnes temaet om både egne og befolkningens generelle holdning til kulturminneverdiene i gjenreisningsbyens kulturmiljø flere ganger. Intervjuobjektene er

---

²⁵ Dvs. kommunen

generelt positive til gjenreisningsbyene og deres kulturminneverdier, men gitt deres bakgrunn og posisjoner var det å forvente. De intervjuede oppgir at de ser blandede følelser hvor folk med såkalt «riv-skiten-mentalitet» som vil ha det gamle bort og erstattet av nye bygg, står i opposisjon til de mer innstilt på bevaring. Debatten kan bli fastlåst og i mellomtiden forfaller bygg og kulturmiljø ytterligere(Wergeland, 2019: s. 113). De omtales som spesielt problematisk når disse motsetningene også sementerer seg oppover i det politiske systemet. Denne motviljen knyttet til forskjellige aspekter av etterkrigstidens arkitektur og deres verdi i dag debatteres fortsatt sterkt(Langdalen, Pinochet & Szacka, 2018; Grindrod, 2018

Slik tankegang henger sammen med et mindre langsiktig perspektiv på hva kulturarv egentlig er. Kulturarv handler ikke bare om hvilke verdier vi har nå, men også hvilke minner, identiteter, og verdier vi fører videre (Smith, 2006: s. 82). Gjennom planlegging bidrar man til å avgjøre hvilke fysiske manifestasjoner av fortiden som tas med videre og hva som blir framtidens kulturarv. Planleggingen må ta høyde for dette og sikre at verdier som ikke umiddelbart er åpenbare eller populære nå, fortsatt ivaretas for det potensialet de har i fremtiden.

Eksempler

Lande fra fylkeskommunen i Trøndelag nevner at gjenreisningsarkitekturen synes å ha lav status, og at mange opplever den som lite imponerende, stygg og fargeløs. Hun kobler dette problemet sammen med at folk ikke har kunnskapen og forståelsen om hva det er, hva det symboliserer og hva det kan bli. Dette byr på en vanskelig situasjon etter hvert som utbyggingspresset øker, spesielt om kulturmiljøets verdier ikke prioriteres. Om denne formen for kulturmiljø ikke anses som verneverdig nå, er det fare for at vi mister verdier som skulle vært bevart fordi vi ikke tok vare på dem i tide. Flatebø nevner også den negative innstillingen flere har til gjenreisningsbyen og kobler dette på manglende vedlikehold som har gjort byen gråere enn det den var. Hun mener også at gjenreisningsbyen ikke har den koblingen til andre verdenskrig i folks sinn som den burde. Kulturminner og miljø mer direkte relatert til andre verdenskrig tenkes ofte på med stolthet, og fascinasjon, men dette er ikke overført til hvordan fol tenker om gjenreisningsbyen til tross for at det er en umiddelbar sammenheng.

Øfsti kommer også inn på dette problemet, men har en positiv innstilling til utviklingen framover. Han omtaler hvordan jugendstilen som i dag anses som vakker og er populær også hadde en lignende periode hvor den ble negativt ansett(Semb, 2012). På samme måte mener han at det nå er et paradigmeskifte på gang hvor gjenreisningsarkitekturen ses på med blidere øyne. Generasjonen som levde før krigen og hadde minner knyttet til det forsvinner, og

definisjonsmakten flytter seg. Han mener at skiftet i holdning er noe som kommer med den yngre generasjonen, og at det gjerne trengs tre generasjoner før noe blir kulturarv. Det gir mening at de som deltok i gjenoppbygningen, og de som vokste opp i det da det var nytt og så det som en del av sine vanlige omgivelser har andre holdninger til det enn folk i dag. Den tidsmessige distansen som nå har begynt å bygge seg opp gjør det enklere å se på det som en del av historien, og i kontrast til det som nå bygges.

5.5.2 Eftervirkninger av manglende tidsperspektiv i dag

Dette kan delvis sees som et utvidet eksempel på forrige problem. Her illustreres også hvordan holdninger forårsaket av begrensinger i forståelsen av kulturarv og dens skiftende betydning over tid, er en utfordring. Denne gjennomgangen er imidlertid mer praktisk rettet mot problemer som forekommer i planleggingen i dag.

Flere av problemene er ettervirkninger av tidligere forvaltning. Denne arven trekkes ved flere anledninger fram i intervjuene som en utfordring i dag. Kulturminneverdiene har i flere tilfeller ikke blitt ivaretatt på den måten vi etter dagens standarder ville foretrukket. Dette har skapt problemer som forplantet seg, og skaper utfordringer i dag. Bjørklund framhever en slik lang linje i forvaltningen som en av utfordringene han støter på i sitt arbeid med kulturmiljøet i gjenreisningsbyen. At det tidligere er tiltatt løsninger og prosjekt som ikke er i tråd med de holdningen man i har i dag, har skapt en forventning om at det fortsatt er greit. Om tidligere forvaltning ikke har vektlagt gjenreisningsbyens kulturminneverdier fortsetter dette å påvirke folks holdninger. Slike arvede holdninger og arvet forvaltning er vanskelige å gjøre noe med uten omfattende holdnings- og bevisstgjøringsarbeid.

De dårlige løsningene som allerede er tillatt, og det som allerede er revet et det vanskelig å gjøre noe med selv om det nå har negative virkninger på miljøet og opplevelsen av gjenreisningsbyen. En lignende oppfatning uttrykkes også Kaasen Engen, som beskriver at gjenreisningsarkitekturen er blitt noe utydelig i sentrum på grunn av forstyrrelser fra andre senere bygg og tiltak. Dette har påvirket både byggene og konteksten de står i og gjør det vanskelig for mange å se det som et samlet miljø. Om gjenreisningsbyen ikke oppleves som et klart fenomen er det også vanskelig å skape interesse og forståelse for den.

Eksempler

Havnegata 14 i Namsos som ikke tar del i beskyttelsen fra den nye hensynsonen er et eksempel. Bygget ble påbygd ca. 1980, men var opprinnelig er to etasjers bygg med saltak og fasader i mineralittpuss i en gultonet farge. Det opprinnelige bygget ville fått samme

beskyttelse som den øvrige bebyggelsen fra før 1962, men de nyere endringene gjør at det nå ble spesifikt unntatt bestemmelsen om rivningsforbud (Namsos, 2022a: s. 79-80). Dårlig kulturmiljøforvaltning og planlegging resulterte i at bygget nå ikke anses å ha en verneverdi som en del av gjenreisningsbyen, og dermed utelates fra alt vern og det er åpent for rivning.

Det finnes flere eksempler på slike onde sirkler i andre områder med eldre bygningsmasse. Når et område oppleves som utdatert, og ikke prioriterer eksisterende bygningsmasse fordi man ikke ser verdien, skaper dette problemer. Det dannes en nedadgående spiral hvor beboere ikke vedlikeholder fordi de tenker det skal rives, området blir da verre, og flere opplever det igjen som utdatert, ønsker at det skal rives og ikke ser poenget med videre vedlikehold. Både Bryggen i Bergen og Bakklandet i Trondheim er eksempler på slike steder som man på i 1950-, 60- og 70-årene vurderte å rive og erstatte med henholdsvis moderne forretningsbygg og motorvei (Opheim, 2022; Thalberg & Andersen, 2019). Dette er områder som i dag oppfattes som sentrale historiske områder og høyt verdsatte turistattraksjoner, men til tross for mulighetene historiske bygningsmiljø beviselig har er det fortsatt en problemstilling som stadig er aktuell.

Skjebnen til trehusmiljøet Grensen fra 1860- årene i Trondheim var i lang tid usikker (Opheim, 2022). Området var i fare for sanering i sammenheng med NTNUs campusutvidelse, men deler av trehusmiljøet og gatestrukturen i Grensen er nå sikret med en hensynssone bevaring. Det er imidlertid fortsatt bare deler av området som er inkludert i ny plan og hensynssone (Trondheim kommune, 2023: s.18-19, 21)

Det er en klar parallell til gjenreisningsbyer som er i en lignende situasjon når det gjelder holdningene til rivning, modernisering, og vedlikehold. Gjenreisningsbyene har også ulempen at de er enda yngre og mangler den samme opplevde aldersverdien. Når for eksempel Grensen, med gode grunner til bevaring (Bye & Håpnes, 2019), fortsatt støter på denne typen utfordringer og holdninger er det ikke rart at gjenreisningsbyene har lignende problemer. De er både yngre, og bygd i en mer kontroversiell type stil. Både de fysiske resultatene, men også de holdningen og oppfatningen fra tidligere forvaltning og politikk fortsetter å ha innvirkning på hvordan folk forholder seg til kulturmiljøet i dag.

5.5.3 Manglende insentiver til fortsatt vern

Et annet problem som hindrer mer bærekraftig forvaltning, er at det kan virke skremmende å eie eller gjøre noe med et bygg i et slikt kulturmiljø, og det er lite i planleggingen eller kulturmiljøforvaltningen som spesifikt adresserer dette. For å bevare kulturminneverdiene på

lengre sikt holder det ikke med bestemmelser som bare stopper rivning eller legger føringer på utforming og estetikk. Vern er bare et skritt på veien til en planlegging og forvaltning hvor kulturhistorisk verdier ivaretas. Aktiv bruk er en vei til videre vern som sikrer vedlikehold og gir byggene større nytteverdi. Det er en forskjell på å verne, og å legge til rette for videre vern. For å illustrere forskjellen på dette innfører jeg begrepsparet *restriktive* og *aktiverende virkemiddel*.

Restriktive virkemiddel er grep eller virkemiddel som begrenser hva som kan gjøres med et aktuelt kulturminne- eller miljø. Dette kan være fredning, hensynssoner eller andre former for beskyttelse gjennom lov, forskrift eller retningslinjer som forbyr inngrep eller tiltak som ødelegger, eller på andre måter negativt endrer et verneverdig objekt eller miljø.

Aktiverende virkemiddel er virkemiddel, løsninger eller systemer som sørger for en fortsatt utvikling i håndteringen av et kulturminne -eller miljø. Dette er grep som medfører videre bruk, vedlikehold, og en mer kontinuerlig formidling og aktivering av verdier og ressurser.

Det er viktig å se forskjellen slik at man kan sikre at begge to er til stede. Innføring av vern med påbud om bevaring av visse bygg, element eller estetiske uttrykk er begrensende tiltak som kun sikrer det minste man kan kreve, altså kulturminneverdiens fortsatte eksistens gjennom beskyttelse fra ødeleggelse. Det sikrer ikke en tilstrekkelig grad av aktivering med rom for framtidig vedlikehold, utvikling og bruk. Man bør i planleggingen legge opp til at framtidig håndtering bidrar til at kulturminneverdiene økes framfor at det stagnerer. Dette innebærer at det opprettes systemer og løsninger som skaper et handlingsrom for utvikling som går utover det man får gjennom å pålegge restriksjoner.

Restriktive virkemiddel er nødvendige og gir et kulturmiljø en grunnleggende beskyttelse. Opprettelse av hensynssoner basert på oppdaterte vurderinger av kulturmiljøets verdier som gir tydelige bestemmelser for bevaring av definerende trekk og elementer utgjør et viktig fundament arbeidet med å beskytte kulturminneverdier i gjenreisningsbyer. De sikrer at disse verdiene er anerkjent, og gir kulturminneforvaltere et håndfast verktøy de kan ta i bruk om verdiene trues av .

Eksempler

Bjørklund nevner at folk blir skremt bort fra både å forsøke seg på vedlikehold og transformasjon som en ironisk konsekvens av vern. Mange kjenner ikke til hva forskjellige typer vern betyr, og hva som er lov eller anbefalt. Restriksjoner og potensielt fordyrende krav til materialer og utførelse gjør at mange kvier seg for å skulle gjøre noe og heller lar det sakte

forfalle (Huseierne, 2011). Man havner i den paradoksale situasjonen at vern i det lange løp bidrar til å skade kulturmiljøet. Folk verner seg til ruin gjennom sakte forfall. Problemet er at det mangler informasjon og insentiver til å involvere seg, og ønske å bevare kulturminneverdiene. Mange tror heller ikke denne «nye» delen av kulturarven kvalifiserer for en del av de ordningene som faktisk finnes.²⁶

Vern gjennom en hensynssone er en «enkel» løsning å innføre for å oppfylle krav om at kulturminneverdiene beskyttes, men i områder i utvikling, og i bygg man ønsker skal tas i bruk skaper dette problemer på lengre sikt. Innføring av kun vern, uten å samtidig opprette tilhørende løsninger som legger til rette for vedlikehold og utvikling adresserer bare et aspekt av problemet. Bygninger, miljøet og deres særegne aspekter bevares, men det legges ikke opp til at dette er noe som fortsetter som en dynamisk prosess i sammenheng med videre utvikling. Lande omtaler dette som en misforstått versjon av vern hvor folk tror det er et godt grep, men i realiteten ikke legger opp til å gjøre det levende.

Et lignende problem kan sees i responsen Riksantikvaren fikk fra flere kommuner i sammenheng med KULA-registeret som skal kartlegge og synliggjøre kulturlandskap av nasjonal interesse (Riksantikvaren, 2023g). Flere kommuner har gått ut og sagt de ikke ønsker å bli inkludert i dette registeret. De frykter at dette er enda et restriktivt virkemiddel som «fryser fast» områder i kommunen, og gjør det vanskelig med videre utvikling. KULA-registeret er ikke en verneplan, men er som NB!-registeret og den nye oversikten over kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse ment som et verktøy og kunnskapsdatabase i forvaltningen. Likevel er bare potensialet for at en registrering i KULA-registeret kan gi grunnlag for en innsigelse nok til at kommuner unngår det (Nyhus, Sæle & Grov, 2023). Hvis det ikke framstår som at virkemidlene har en mer håndfast positiv virkning i framtiden anses de som restriktive. Da forsvinner nytteverdien som verktøy for framtidig planlegging og kulturmiljøforvaltning.

---

²⁶ Basert på egen observasjon som rådgiver i Kulturminnefondet og henvendelser fra publikum som ikke trodde deres nyere bygg også kunne kvalifisere til midler fra denne støtteordningen

6. Diskusjon – Løsningsforslag

Dette kapittelet besvarer den overordnede problemstillingen om hvordan planlegging kan bidra til å ivareta kulturhistoriske verdier i gjenreisningsbyer, og det tredje underliggende forskningsspørsmålet om hvordan planleggere kan bidra til dette. Selv om det er forskjeller på de to spørsmålene, er det mest hensiktsmessig å presentere dette samlet. Dette er fordi forklaringen på hvordan planlegging kan ivareta kulturhistoriske verdier naturlig nok involverer planleggere.

6.1 Planleggerens rolle

Planlegging forstås som prosessen med å koble kunnskap praksis. Det er mange fremgangsmetoder og teoretiske grunnlag som kan legges til grunn for planleggingen (Connell, 2010: s. 269-272). Oppgaven her tar ikke utgangspunkt i én spesifikk metode eller forståelse av planlegging. Den tar utgangspunkt i målet fra problemstillingen om å bidra til å ivareta kulturhistoriske verdier gjennom planlegging, og setter planleggeren i roller hvor dette kan oppnås. Målet er et sett med anbefalinger, metoder og mulige løsninger som kan benyttes av planleggere uavhengig av hvilken del av prosessen, eller hvilken «side» de er på. Så lenge målet er å bidra til en mer helhetlig forvaltning av kulturminner gjennom planleggingsprosessen vil problemstillingene og alternativene presentert her være aktuelle å undersøke. Disse kan deretter tilpasses den enkelte situasjonen avhengig av planleggingsprosessens omstendigheter (Connell, 2010: s. 270-272)

6.2 Metodisk vinkling

Oppgaven har et mer overordnet metodisk fokus og det er lagt mindre vekt på direkte løsninger på de faktiske arkitektoniske, estetiske, eller arealbaserte problemstillingene som er avdekket. Disse problemene benyttes på en generalisert måte som eksempler på underliggende utfordringer. Dette er gjort fordi denne typen utfordringer kan være veldig spesifikke og varierer fra sted til sted, og bygg til bygg. Det er mer hensiktsmessig å se på typen problem, og hvilket underliggende problem det representerer. Dette gir oppgaven en større grad av nytteverdi siden den kan benyttes i flere situasjoner.

Det gjennomgås hvordan de påpekte overordnede svakhetene kan løses, og deretter hvordan planleggere kan bidra til disse løsningene. Dette betyr ikke at det ikke finnes andre løsninger. I mange tilfeller ville endringer i oppbygningen av lovverk, byråkrati, beslutningsprosesser eller kommuneadministrasjon også bidratt med lignende løsninger på de samme problemene.

Forskningsspørsmålene vektlegger imidlertid hvordan man kan håndtere problemstillinger relatert til ivaretagelse av kulturminneverdier fra et planleggerperspektiv.

Anbefalingene baserer seg på vurdering av problemene og mulige løsninger på dem, men også på hva de intervjuede fagpersonene allerede opplever som effektive virkemiddel i sitt arbeid. Det gis ikke spesifikke svar på hvert problem eller utfordring separat siden flere har sammenfallende løsninger eller løses gjennom å takle tidligere problem i mangelshierarkiet, men flere av løsningsforslagene bygger på hverandre

6.3 Løsningsforslag

6.3.1 Holdningsskapende og bevisstgjørende arbeid

Disse forslagene tar utgangspunkt i en forståelse av en planlegger som en formidler og lærer som arbeider utadrettet med spredning av kunnskap om både plan og kulturmiljø.

- Bakgrunn

Mye av årsakene til at det oppstår problemer ved utbygging i gjenreisningsbyer er holdningen folk har til dem. Negative innstillinger kommer av både misnøye med arkitekturen og stilen, og fra problem med å se det som kulturarv. Mangel på forståelse av det som kulturarv og mangel på forståelse av de verdiene de har medfører en begrenset interesse for deltagelse i planarbeid og ønske om vern.

Intervjuobjektene nevner i flere tilfeller hvor viktig det er at folk er bevisste på verdien, kunnskapspotensialet, og historien gjenreisningsbyen har og symboliserer. Med kunnskap om historien og bevissthet om hva det har betydd for byen og dens identitet blir det også lettere å forstå. Med forståelsen kommer en økt evne til å verdsette etterkrigstidens kulturarv som det symbolet den er. Gjenreisningsbyene er på grunn av sin vanskelige situasjon, fanget mellom gammelt og nytt, i ekstra stort behov av at folk er klar over deres verdi. Om folk blir klar over verdien er de mer innstilt til å engasjere seg (Klausen, et.al, 2013: s. 115-116) og kulturminneverdiene vil få mer tyngde når de settes på agendaen i utbyggingssaker.

- Tiltak og planleggers rolle

Planleggere har en viktig rolle som formidlere og i arbeidet med å bevisstgjøre både befolkning, og deltagere i prosjekt om verdien av det fysiske miljøet man arbeider med. Gjennom å være effektive formidlere kan planleggere øke forståelsen og bevisstheten om kulturarvens betydning, slik at den får en sterkere posisjon i planleggingen av fremtidige utviklingsprosjekter. Ved å synliggjøre og kommunisere verdien av kulturarven på en måte

som engasjerer og appellerer til folk allerede tidlig i prosessen legges grunnen for senere medvirkning.

En bedre forvaltning av kulturminneverdier i planleggingen bør starte med å sikre en bevissthet om at kulturarv ikke bare er noe fra fortiden, men at den også er relevant og betydningsfull i dagens samfunn. En av de viktigste oppgavene for planleggere som formidlere er å synliggjøre og kommunisere verdien av kulturarven på en måte som engasjerer og appellerer til folk. Dette kan gjøres ved å bruke ulike formidlingsmetoder og kommunikasjonsverktøy for å formidle historier, fakta og betydningen av kulturarv på en tilgjengelig og engasjerende måte.

Planleggere kan belyse hvordan kulturarven kan berike livene våre, bidra til identitet, gi kunnskap om historie og skape unike og attraktive steder å bo og besøke. Ved å sette kulturarven i en moderne kontekst bidrar planleggere til å skape en forståelse av at den er en ressurs som bør bevares og tas hensyn til i planprosesser. Gjennom sin rolle som formidlere og lærere bidrar planleggere til å skape en økt verdsettelse av kulturarven, bedre forståelse for dens betydning, og dens forvaltning i systemet. Ved å bruke effektive formidlingsmetoder, involvere lokalbefolkningen, øke tilgjengeligheten av informasjon og samarbeide med relevante aktører, kan planleggere være med på å styrke kulturarvens posisjon og sikre at den blir ivaretatt og integrert i fremtidige utviklingsprosjekter. Skilting, framheving av spesielle trekk, guideing, byvandring, og utgivelse av informasjonsmateriell er noen alternativer.

6.3.2 Legge til rette for mer mangfoldige prosesser

Disse forslagene tar utgangspunkt i en forståelse av en planlegger som en tilrettelegger for økt kommunikasjon som arbeider med å sikre representativitet, informasjonsflyt på tvers av grupper, og bred medvirkning.

- Bakgrunn

Resultatene fra undersøkelsene, og analysene viser at graden av medvirkning og tverrfaglighet er begrenset på flere forskjellige måter.

Det er et krav om medvirkning i planprosessene og det gjøres, men ikke i den skalaen der burde. Det er få folk som deltar, som regel de samme folkene som deltar, og dette gjøres kun punktvis gjennom prosessen. Medvirkningsprosessen burde være mer spesifikt rettet inn mot områder som bør diskuteres nærmere, men som sjeldent dukker opp som et tema hos folk flest. At folk ikke tar opp gjenreisningsbyens kulturminneverdier og hvordan de ønsker at de ivaretas kan komme av en følelse av manglende faglig kunnskap om kulturmiljøforvaltning

eller planprosesser. Medvirkningsprosessene ville vært mer effektive i å ivareta kulturminneverdier om de var mer spesifikke og la opp til mer oppfølging.

Det er viss grad av tverrfaglighet og samarbeid foregår på tvers av faglige grupper, men dette skjer ofte i etapper hvor en gruppe overtar materiale fra en annen. Tverrfagligheten vil styrkes om dette skjer mer kontinuerlig og det legges opp til en enda bredere faglig tilnærming.

- *Tiltak og planleggers rolle*

For å legge til rette for mer inkluderende og nyttige medvirkningsprosesser i planleggingen av gjenreisningsbyer, er det flere tiltak planleggere kan ta i bruk. Dette løsningsforslaget spiller videre på forståelsen om planleggeren som en formidler, men informasjonen flyter mer i begge retninger. Det vil være fordelaktig om formidlingsarbeidet etter hvert utvikler seg til å bli kommunikasjonsarbeid. Da spiller man videre på den nye bevisstheten og engasjementet (Klausen, et.al, 2013: s. 114-116).

Når en grunnleggende interesse og bevissthet om kulturmiljøet er etablert er det anledning til å skape en dialog rundt hva kulturarven faktisk betyr for folk og deres ønsker for den i framtiden. Det bør organiseres tematiske møter som fokuserer på hvordan kulturmiljøet skal forvaltes og bevares i byutviklingen. Tematiske møter sikrer at man får en mer rettet diskusjon og kan inkludere områder som kanskje ikke ellers ville kommet opp. Derfor bør det arrangeres møter hvor det kun er kulturmiljøet som står på agendaen. Da gjør det enklere å få i gang samtalen om kulturmiljøet. Da finner man ut hva kulturmiljøet betyr for deltakerne og hvordan de ønsker at det skal ivaretas. Ved å sette temaet spesifikt på planen vil kulturminneverdiene unngå å måtte konkurrere med alle andre hensyn som også ville vært aktuelle å diskutere på et mer åpent møte (Klausen, et.al, 2013: s. 116-117).

Det bør legges ned mer forberedende arbeid før slike tematiske møter og workshops i medvirkningsprosessen. Det er viktig å gi deltakerne nødvendig materiale og rammeverk til å forstå kulturminneverdiene og hva utbyggingen kan bety for dem. Da etableres en felles forståelse av mål og verdier som fundament for den videre prosessen. Det bør presenteres planer og illustrasjoner som viser ulike alternativer og muligheter som gjør det lettere for folk å visualisere hva som skjer. Da unngår man at planleggingen virker for abstrakt, fjern og overdrevent faglig.

Det er heller ikke nok å ha slike møter på kun ett eller to punkt i prosessen. Det er viktig at deltakerne ser at deres innspill er relevante og blir tatt med videre i planleggingen. Dette oppnås ved å avholde flere møter, og presentere endringer og nye alternativer basert på

tidligere tilbakemeldinger. Medvirkningsprosessen må være kontinuerlig og åpen, og planleggeren bør oppsøke deltakerne aktivt. Det er spesielt viktig å være klar over den ekspertisen som finnes i lokalsamfunnet. Planleggere kan samarbeide med utdanningsinstitusjoner, organisasjoner og interessegrupper for å utvikle opplæringsprogrammer, seminarer eller kurs som øker kunnskapen og bevisstheten om kulturarv blant fagfolk, studenter og allmennheten. Dette bygger opp kompetanse og engasjement rundt kulturarven, og sikre at den blir tatt hensyn til i planprosesser. Slike grupper har stort potensial til å skape folkelig engasjement og bidra med lokal kunnskap om behov, historie og muligheter.

Det er ikke nødvendigvis slik at planleggeren trenger å utføre alt dette arbeidet alene, men henter inn kompetanse etter behov. Planleggeren fungerer som bindeleddet som ser behovet og finner nødvendige kompetanse ut fra hva som trengs. Det gjelder å skape en mer kontinuerlig og mangfoldig prosess, ikke bare med allmennheten, men også med de som allerede er involvert. Da skapes også bedre tverrfaglighet. Kulturminneforvalternes oppgave bør ikke stanse så snart de har levert en vurdering, eller rapport. Planleggere bør sørge for at den faglige kompetansen om kulturminneverdiene opprettholdes gjennom prosjektet og at forslag jevnlig kvalitetssjekkes. Da unngår man at løsningene misforstår verdiene de skal ivareta. Planleggere kan også sørge for å inkludere andre fagfolk som normalt ikke er en del av planprosesser, men som likevel kan bidra med innsikt og tiltak som kan heve kvaliteten.

Det oppgis normalt bare at kulturminneforvaltere, arkitekter eller folk med plankompetanse deltar i en faglig kapasitet. Å inkludere forslag og innspill fra fagfolk som arbeider med for eksempel lyssetting, planter, og fargesetting kan samlet sett forbedre prosjektet og gi andre i medvirkningsprosessen en bedre idé om potensialet som finnes. Til medvirkningen kan det også være aktuelt å involvere og benytte seg av tjenestene til spesialister innen formidling, kommunikasjon og visualisering for å bedre tilrettelegge medvirkningsprosessen.

Planleggere spiller en avgjørende rolle i å bygge broer mellom ulike interessenter og fremme effektiv kommunikasjon i lokalsamfunnet om utvikling som angår dem. Ved aktivt oppsøke og engasjere ulike grupper, foreninger, og fagpersoner kan planleggere sikre at forskjellige perspektiver og stemmer blir hørt, og tatt i betraktning i beslutningsprosessen (Klausen, et.al, 2013: s. 112-114). Slik kan planleggere skape en mer inkluderende og effektiv medvirkningsprosess i planleggingen av gjenreisningsbyer, og sikre en bredere faglig kompetanse. Det sikrer at gjenreisningsbyenes verdier faktisk ses og diskuteres i flere ledd. Ulike interessenter og befolkningsgrupper får muligheten til å delta, og bidra aktivt i

utformingen av byene. Dette skaper mer bærekraftige og tilpassede løsninger for alle, og en større demokratisk tyngde bak beslutningsprosessene.

6.3.3 Oppdatere og styrke kunnskapsgrunnlag

Disse forslagene tar utgangspunkt i en forståelse av en planlegger som en aktiv deltager i prosessen med å legge til rette for anskaffelse, oppdatering og deling av kunnskap.

- Bakgrunn

Godt kunnskapsgrunnlag er nødvendig for å finne fram til de beste løsningene, men mye er utdatert og ikke alle er i stand til å bruke det som finnes. Gjennom en mer kontinuerlig oppdatering av materialet og større samhandling med andre faggrupper vil dette kunne forbedres. Et sterkere og mer oppdatert kunnskapsgrunnlag vil også gjøre formidling- og kommunikasjonsarbeid om gjenreisningsbyen enklere siden det blir mer og bedre materiale å ta av. Det som er av informasjon er svært fragmentert fordelt utover kulturmiljøbeskrivelser i hundrevis av planer, vedtak og andre saks- og plandokument. Det er kun en liten andel av informasjonen som er lett tilgjengelig og spesifikt lagd for å faktisk formidle noe om gjenreisningsbyene. En større grad av sammenstilling og sortering av materialet og kunnskapen som faktisk handler om gjenreisningsbyen vil gjøre det av kunnskap som finnes der ute bedre tilgjengelig.

- Tiltak og planleggers rolle

Lande fra fylkeskommunen i Trøndelag nevnte at det ville styrket arbeidet med gjenreisningsbyene om Senter for gjenresiningsarkitektur igjen var i drift. Dette ville vært en god idé av flere årsaker. Det ville vært en institusjon som kunne bidra til at å samle, organisere, og formidle kunnskap og oppdateringer om gjenreisningsbyene på en mer jevnlig basis og få det ut til folk. Det ville gjort kunnskapen mer tilgjengelig og skapt en større og synligere tilstedeværelse, og en jevnlig påminnelse. Dette ville også hjulpet folk i personer innen bygg, plan og private som ville fått større tilgang på informasjon som tidligere bare sirkulerte innad i det faglige miljøet i kulturmiljøforvaltningen. Et slikt kunnskapssenter for temaet gjenreisningsbyer ville fjernet unødige barrierer.

Planleggere som jobber innad i gjenreisningsbyer ville da fått muligheten til å dra nytte av andres erfaringer og kompetanse, men det viktigste ville vært å bidra selv. Arbeidet er ikke slutt bare fordi planen er vedtatt eller bygget står ferdig. Gjennom prosessen, og ved endt prosjekt burde man gå gjennom og reflektere over de valgene man tok, hvorfor, og evaluere

resultatet. Det bør være en større grad av refleksivitet i planleggingen omkring kulturmiljø, og da spesielt omkring de som er oversett.

Om planleggere fortsetter å reflektere over valg, årsak og virkning i planleggingen, og begynner å formidle dette i en større grad vil det bidra til et mer omfattende materiale for andre å ta utgangspunkt i ved lignende situasjoner. Slik det foreligger nå er materialet som er tilgjengelig i etterkant av utbyggingsprosjekt til liten nytte om man ønsker å få en dypere innsikt i tankegangen bak. Det meste er direkte beskrivelser av element i kulturmiljøet, akkurat hva som er gjort, og de vedtak og bestemmelser det endte opp med til slutt. Innsikt i hva som ligger til grunn for prioriteringer, hvordan ting er vektet mot hverandre, og hvilke andre alternativ som ble vurdert er vanskelig å finne. Det trenger ikke å være snakk om mye arbeid, men en debriefing som formidler refleksjoner og beskriver prosessen slik at ikke alt må gjøres på bytt igjen av hver planlegger ville tilført mye kunnskap og erfaring til senere prosesser.

Mer informasjon fra planleggere om deres erfaringer med gjenreisningsbyer og de utfordringer og muligheter de har støtt på ville vært en uvurderlig kilde til kunnskap for de som skal utarbeide veiledere fra sentralt hold. Det meste av materialet de i kommunene og fylket forholder seg til angående anbefalinger for forvaltning av kulturmiljø er skrevet av og for personer innen kulturmiljøforvaltningen med den dataen de har tilgjengelig fra sitt arbeid. Om planleggere også anså det som sin jobb å generere kunnskap til kulturmiljøforvaltningen vil det styrke det materialet planleggere får tilgjengelig i sitt arbeid, og det vil gi et mer kjent perspektiv på det som andre planleggere kan bygge videre på. Dette kan hjelpe på problemet med at flere gjerne skulle hatt flere veiledere og retningslinjer fra sentralt hold som gir dem mer kunnskap om hvordan de skal takle forskjellige situasjoner ved utbygging og fortetting. En styrking av kunnskapsgrunnet som nevnt tidligere kan hjelpe med dette siden det gir en bedre innsikt i ulike deler av prosessen, og andre alternativ og løsninger.

6.3.4 Insentiver til videre vern

Disse forslagene tar utgangspunkt i en forståelse av en planlegger som en tilrettelegger av system, ordninger og løsninger i både som har til mål å langsiktige perspektiv og

- Bakgrunn

Vern i seg selv er ofte ikke tilstrekkelig i det lange løp. Når bruken, nytteverdien, og entusiasmen rundt et kulturminne stagnerer, forsvinner også forståelsen for dets verdier og interessen for å bevare det. Vern kan derfor ikke være statisk, og restriktive virkemiddel for å

sikre bevaring er bare et steg på veien. Det er viktig å få inn de aktiverende virkemidlene som bidrar til et mer varig og dynamisk vern. Gjenreisningsbyene spesielt er i behov at et slikt vern siden de er den delen av kulturarven som nå står og risikerer å forfalle. Gjenbruk og bedre utnyttelse av den bygningsmassen som finnes i gjenreisningsbyene vil bidra til å nå mål om en mer bærekraftig arealbruk, men det må skje med kvalitet. De ekstra utfordringene og kostnadene som kan forekomme for å opprettholde kulturminneverdiene når byggene skal gjenbrukes eller tilpasses må ikke

- *Tiltak og planleggers rolle*

En mulighet er å få i gang ordninger innad i kommuner som bevilger midler til ivaretagelse av gjenreisningsbyens kulturmiljø og arkitektur. Bodø kommune nevner en slik mulighet i relasjon til planen for kulturarv som skal komme i løpet av 2023. De nevner blant annet at:

- «Plan for kulturarv gir grunnlag for en aktiv tilskudds- og økonomiforvaltning, og eiere av kulturminner får større mulighet for hjelp og støtte til bruk og vedlikehold».
- «Kommunen kan vedta at kulturminner som er prioritert i Plan for kulturarv kan gi grunnlag for fritak for eiendomsskatt og bruke planen aktivt i landbrukets tilskuddsforvaltning» (Bodø kommune, 2019: s. 2-3)²⁷

Namsos kommune skal også ifølge den nyeste kulturmiljøplanen utrede mulighet for skattefritak for fredede og vernede bygninger (Namsos kommune, 2022b: s. 87). Om det settes i verk slike aktiverende virkemiddel med fordeling av midler vil det gi økt vilje til å prøve seg på vedlikehold og bruk av vernede bygg. Gode istandsettingsprosjekt kan også heve bevissthet og entusiasme for folk i området, som igjen leder til at flere er villig til å engasjere seg

Øfsti nevnte også en annen positiv synergieffekt i form av kompetanseheving som dukket opp ved at der ble innført støtteordninger for å ta vare på gjenreisningsarkitekturen. I 2018 ble det satt av 500 000 kr. til gjenreisningsbyen Steinkjer i revidert statsbudsjett. 400 000 kr. ble avsatt til det et fasadefond som skulle bidra med midler til istandsetting av ødelagte og slitte fasadelement på gjenreisningsbygg (Bones, 2018). Steinkjer kommune bidro med ytterligere 500 000 kr. og mange bygg i sentrum ble pusset opp (Børstad, 2018). Øfsti informerer om at midler via et slikt fond ledet til at flere satte i stand sine bygg, men da ble det også større behov for kunnskapen og kompetansen til å gjøre det. Denne hadde manglet tidligere hos

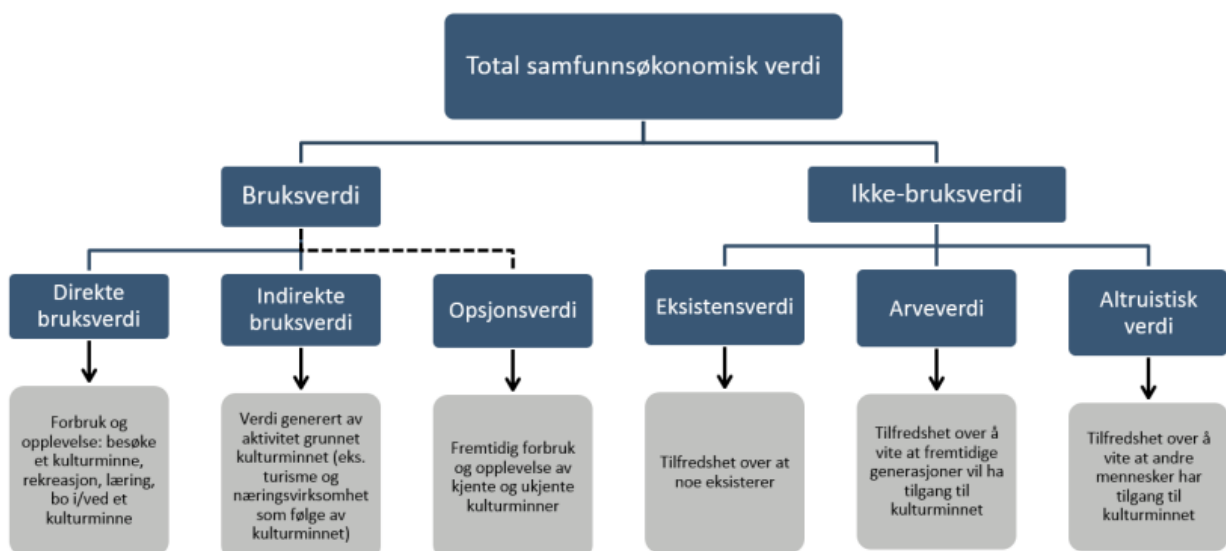
---

²⁷ Planen nevner samtidig at «Kulturminner som er prioritert i kommunal plan blir prioritert ved tildeling av midler fra Kulturminnefondet» (Bodø kommune, 2019: s. 3) Oppføring i kulturminneplanen er positivt med tanke på bekreftelse av betydning og historie, men det mest fordelaktige er om kommunen selv også stiller seg bak denne oppføringen, og bidrar med midler, og dermed møter Kulturminnefondets vilkår om samfinansiering (Forskrift om vedtekter for Norsk kulturminnefond, 2003: § 11 a.)

håndverkere i området og bidratt til å gjøre vedlikeholdet enda vanskeligere. Men når etterspørselen økte, ble det også nødvendig å øke kompetansen. Kompetansen til å ta vare på element som er unike for gjenresiningsbyggene finnes derfor nå i området, og denne tilgangen bidrar til å senke terskelen for videre vedlikehold.

Kommunene vurderer disse mulighetene, men ordningene hjelper lite om de forblir hypotetiske. I listen over økonomiske støtteordninger i Namsos kommunes kulturmiljøplan er det kun SMIL-ordningen som er en kommunal ordning. Siden SMIL-midler er øremerket spesielle miljøtiltak i jordbruket, deriblant istandsetting av eldre bygg(Namsos kommune, 2023e). Disse midlene kan de ikke benyttes i sammenheng med gjenreisningsbyen. Det er derfor nødvendig å få på plass ordninger som også bidrar til at den delen av kulturarven som til nå ikke har vært prioritert også får midler til disposisjon.

Opprettelsen av slike ordninger er ikke et tapsprosjekt for kommunene selv om det inkluderer å dele ut penger. Det er god presedens for at slike bevilgninger gir økonomiske ringvirkninger større enn det opprinnelige tilskuddet. Tall fra Kulturminnefondet viser at hver krone i tilskudd utløste tre og en halv krone i samlet bevaringsinnsats (Kulturminnefondet, 2021). Folk bidrar med mer enn de får inn, og det finnes andre mulige merverdier i form av økt bolyst, næringsvirksomhet, tilflytting, turisme, og generell verdiøkning (Nome & Stige, 2016; Gierløff et.al, 2017: s. 8, 20-23).

Figur 36. Total samfunnsøkonomisk verdi (Gierløff et. al 2017: s. 5)

Planleggere i offentlige posisjoner som arbeider med areal- eller samfunnsplanlegging i kommunene bør bygge videre på informasjons- og bevisstgjøringsarbeid om gjenreisningsbyenes kulturminneverdier, og bidra til at kunnskapen om effekten av slike ordninger finnes i deres kommuner. Slike ordninger skaper økt bevissthet omkring kulturmiljøet, bedre og flere istandsettingsprosjekter, og en utvikling som er positiv fra både et økonomisk, miljømessig og kulturhistorisk bærekraftsperspektiv. Muligheten for å opprette støtteordninger som tilrettelegger for mer kontinuerlig vedlikehold og bruk bør settes på den politiske agendaen. Det er planleggerne i kommunen som kan fungere som fagpersonen som informerer om hvilke tiltak som leder til at gjenreisningsbyen blir en mer relevant og ettertraktet del av byutviklingen uten at det må gå på bekostning av kulturminneverdier.

Aktiverende virkemidler trenger ikke bare å handle om å arbeide med søknadsordninger for å få midler inn i prosjektene eller informere om disse slik at de blir tatt i bruk. Det kan også være knyttet til ting diskutert tidligere om bruk og engasjement. Om planleggingsprosessen vurderer og legger inn forskjellige ting som øker nytte- og bruksverdien eller skaper en spesiell tilknytning blant visse grupper skaper det støtte blant befolkningen. Dette er spesielt relevant om hensikten er å utvikle en eiendom til næringsformål. Om gjenreisningsbyen er en viktig del av folks identitet og historie vil det være positivt for omdømmet til firmaer og forretninger om de også gir uttrykk for å anerkjenne og støtte dette gjennom å ta vare på bygningsarven. Fortsatt vern vil da gi fortsatt publisitet og lokal støtte for bedriften.

6.3.5 Styrke og utvide bruken av de juridiske virkemidlene

Disse forslagene tar utgangspunkt i en forståelse av en planlegger som en fagperson med spisskompetanse om plan, bestemmelser, lovverk, som arbeider for å sikre at det juridiske vernet i planleggingen er tilstrekkelig sterkt til å ivareta de verdier det er satt til å beskytte.

- Bakgrunn

Fra kommunene uttrykkes det at det er vanskelig å beskytte kulturmiljøet fra inngrep, dette gjelder også selv om de har en form for vern. En grunn til at det er vanskelig er at gjenreisningsbyens kulturmiljø ikke har den samme beskyttelsen i grunnen, eller brede folkelige støtten som mye annen kulturarv har. Gjennom formidlings, og kommunikasjonsarbeid som nevnt tidligere kan denne støtten og forståelsen for gjenreisningsbyens kulturminneverdier økes, men det kan ta tid.

Holdningsendringer i større skala tar tid. Det gjør det også å gjøre om holdningene til standard praksis, og til slutt praksis til lovendringer (Stortinget, 2023). I mellomtiden er

gjenreisningsbyenes kulturminneverdier utsatt. De har ikke har det nødvendige vernet eller retningslinjene på plass, men forfallet fortsetter og behovet for fortetting og modernisering øker. Planleggere må gjennom sin kompetanse om plan og reguleringsprosesser sørge for at de mulighetene som finnes i lovverket benyttes best mulig. Det skal ikke gjøres på en måte som hemmer eller vanskeliggjør framtidig utvikling ved å legge ekstra hindringer i veien, men det skal bidra til at de vurderinger og de forholdene man tok i betraktning i første omgang også opprettholdes bedre ved framtidig behandling.

- *Tiltak og planleggers rolle*

Hensynssonene og bestemmelsene de kan sette for arealbruk må utnyttes bedre. Mange bestemmelser er for generelle, og det leder til problemer i framtidig saksbehandling og forvaltning. Planleggere kan legge grunnen for en bedre og tydeligere forvaltning ved at det diskuteres og legges inn mer håndfaste retningslinjer og krav i bestemmelsene i hensynssoner. Dette kan bidra til å kompensere for at lovverket ikke helt har tatt igjen samfunnsutviklingen og den faglige diskursen.

Bestemmelsene må være mer detaljerte om hvilke verdier som skal bevares, hvordan det er ønskelig at dette skal gjøres og spesielt hvordan det skal vektes mot andre hensyn. Dette gir en klarhet for både kulturminneforvaltere og framtidige utbyggere siden de på forhånd vet hva de må forholde seg til. Det må innføres detaljerte bestemmelser i arealplaner, og disse må følges opp og sikres inn i de enkelte reguleringsplanene. Bestemmelser for utnyttelsesgrad, utforming, estetiske krav, vilkår og forbud mot typer av bruk, bygninger og anlegg innenfor planområdet er noen av eksemplene jf. Pbl 12-7. Noe av dette nevnes i hensynssonene for Namsos, men bestemmelsene er fortsatt forholdsvis generelle. Bestemmelsene må også være aktiverende og sørge for å fremme eller sikre formålet med planen. Pbl. § 12-7 nevner ikke kulturmiljø eksplisitt, men gir fortsatt anledning til å sette grundige bestemmelser i reguleringsplan til arealformål og hensynssoner. Dette bør utnyttes mer.

I reguleringsplan kan det i nødvendig utstrekning gis bestemmelser til arealformål og hensynssoner om følgende forhold:

- 1. grad av utnytting, utforming, herunder estetiske krav, og bruk av arealer, bygninger og anlegg i planområdet,*
- 2. vilkår for eller forbud mot former for bruk av arealer, bygninger og anlegg i planområdet, som oppdeling av boenheter til hybler og byggegrenser, for å fremme*

eller sikre formålet med planen, avveie interesser og ivareta ulike hensyn i eller utenfor planområdet, (Plan- og bygningsloven, 2008: §31).

Ved tydeligere og mer gjennomført bruk av bestemmelser i hensynssoner unngår man å bruke tid og midler på forslag og arbeid som enten ikke får godkjenning eller som må få dispensasjon og dermed potensielt skader kulturmiljøet til tross for vernebestemmelsene.

Riksantikvaren trekker i den nye veilederen for kommunal og regional forvaltning av kulturmiljø og landskap av regional interesse fram kommunens mulighet til å sette vilkår også for dispensasjon. Dette er noe som i større grad kan bygges inn i planbestemmelsene. Det kan kreves at det selv med dispensasjoner skal utarbeides planer og tiltak som bidrar til å kompensere for følgene av dispensasjonen. Vilårene skal bidra til å mildne de ulempene som følger av dispensasjonen eller føre til at helheten i det aktuelle området styrkes (Riksantikvaren, 2023d).

Bedre utnyttelse av lovverket og plansystemet kan også forhindre uheldig påvirkning og skader som oppstår som følge av begrenset forståelse av miljø. Som nevnt tidligere forbyr kulturminnelovens §3 inngrep og tiltak som skader, ødelegger, graver ut, flytter, forandrer, tildekker, skjuler eller på annen måte utilbørlig skjemmer et fredet kulturminne. Denne loven gjelder også den såkalte sikringssonen som hører med til et automatisk fredet kulturminne. Dette er (...) *et område rundt dets synlige eller kjente ytterkant så langt det er nødvendig for å verne det mot tiltak som nevnt i § 3...*». Det er ikke spesifisert noe tilsvarende for fredning av hele kulturmiljø, men forskriften hvor et kulturmiljø bevarer skal sikre bevaring av områdets egenart, og regulering av virksomhet som kan motvirke hensikten med fredningen.

At kulturmiljøet ikke fredes betyr ikke at man ikke kan ha som mål å forsøke å gi dem de samme fordelene som om det var fredet, men gjennom egne bestemmelser. Opprettelsen av hensynssoner med formål bevaring kulturmiljø etter pbl. 11-8, C, gir ikke direkte samme anledning til å regulere bruk og tiltak i omkringliggende areal. Paragrafen tillater opprettelse av sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø og angir at det kan gis retningslinjer som begrenser virksomhet, og vilkår for tiltak som skal ivareta interessen i sonen.

Mulighetene for spesialregulering av hensynssone kulturmiljø er dermed begrenset til selve kulturmiljøet. Det finnes imidlertid mulighet for å innføre noe tilsvarende en sikringszone for andre element oppgitt i pbl. 11-8, C, nemlig nasjonalparker og landskapsvernområder. I randsonen for disse kan det «(...)fastsettes bestemmelser for å hindre vesentlig forringelse av verneverdiene i verneområdet».

Det finnes en forståelse i lovverket om at kulturminner og kulturmiljø kan påvirkes negativt av tiltak i deres omgivelser, og det finnes metoder for å sette begrensinger på tiltak som kan motvirke verneinteresser, men ingen som direkte angår kulturmiljø regulert til bevaring.

Hensynssoner til bevaring kulturmiljø er kun begrenset til det spesifikke kulturmiljøet, og det mangler dermed anledning til å håndheve bestemmelsene i andre områder som kan virke inn på verneverdiene. Dette begrenser i hvilken grad man kan legge til rette for bevaring av kulturminneverdiene i planleggingen. Innkapsling av kulturmiljøet som vist i Bodø, videreføring av den utdaterte forvaltningspraksisen med kontrastprisnippet, og endring av kulturmiljøets kontekst og opplevelsen av rommelig-estetiske forhold er noen av konsekvensene av dette.

For å motvirke disse problemene må arealplanleggingen ta høyde for hvordan slike eksterne faktorer påvirker kulturmiljøet allerede i en oppstartsfasen. Bevisstheten om ytre påvirkning må etableres tidlig i prosessen slik at de forskjellige faggruppene kan få gjennomgått mulige alternativer og delvis inkludere et videre område som en del av hensynssonen. Dette tilsvarer en innføring av «sikringssoner» for kulturmiljø. Det skjer gjennom en bevisst utvidelse av planområdet, og innføring av egne bestemmelser for prosjekt og tiltak i kulturmiljøets nærmiljø som er egnet til å motvirke formålet med hensynssonen. Områder som ikke direkte er en del av kulturmiljøet, men hvor tiltak fortsatt vil ha en innvirkning på kulturmiljøet vil kunne underlegges et eget sett med slike bestemmelser som setter visse krav til utforming og volum.

7. Konklusjon – Avsluttende vurdering og anbefalinger

Til tross for forskjeller i utviklingen mellom de to byene er det mye av de samme problemene som går igjen. Disse problemene er både teoretiske og holdningsbaserte, men også praktiske og knyttet til gjennomføring. Svakheterne i hvordan kulturmiljø vurderes og forvaltes ved planleggingen er nærmere gjennomgått tidligere. Dette avdekket flere begrensninger i helhetsforståelsen som både på kort og lang sikt hindrer den graden av holistisk kulturmiljøforvaltning og arealplanlegging. En oppsummering av situasjonen om hvordan gjenreisningsbyenes kulturmiljø og deres verdier opprettholdes og bevares i byutviklingen er at det er noe, men ikke nok. Det finnes en bevissthet, et engasjement, et lovverk, et rom for medvirkning, et kunnskapsgrunnlag, en kompetanse, og en vilje, men disse er på flere fronter begrenset i omfang, dybde, eller ressurser.

Bodø har hatt en mer omfattende og jevn urban utvikling og har sakte arbeidet seg gjennom og sett effektene av dårlige løsninger fra fortiden. Selv om man har lært av sine feil er det fortsatt utfordringer knyttet til den videre utviklingen og et stort press på byen historiske sentrum. Valget står mellom å modernisere eller forfalle, men nye planer og målrettet virksomhet arbeider for at den nye byutviklingen skjer med kvalitet, og ikke på bekostning av kulturmiljøets opplevelsese-, kunnskaps-, og symbolverdier.

Namsos har ikke hatt den samme urbane utviklingen over tid, men ser ut til å arbeide for å ta det igjen med ambisiøse planer om en omfattende byutvikling, med potensiell stor påvirkning på den historiske gjenreisningsbyen. Selv om de arbeider for å ta igjen utviklingen som har skjedd andre steder virker det lite hensiktsmessig å også forsøke å gjøre de samme feilene. Gjenreisningsbyen i Namsos er fortsatt godt tydelig, og både bevisstheten omkring verdiene denne kulturarven og arbeidet med dem har økt, men det er fortsatt ikke en prioritet på like linje med flere andre hensyn. Dette reflekteres flere steder i den nye sentrumsplanen.

Planleggere kan bidra til en bedre ivaretagelse av kulturarven i sammenheng med planlegging i gjenreisningsbyer ved å være bevisst på egen rolle, og kulturmiljøets verdier og egenart. Ved å fungere som talspersoner som fremmer denne bevisstheten i andre ledd og sørger for at mangfoldet av meninger og muligheter blir sett og vurdert vil det samlet sett bidra til å ivareta kulturhistoriske hensyn i en større grad.

Det er foreslått enkelte generelle og mer spesifikke metoder og tiltak som kan bidra til dette. Listen og forslagene er ikke utfyllende, men gir et bilde av hva som er mulig og kan gjøres. Det er avgjørende å involvere folk og innbyggere tidlig og på en målrettet måte. Dette

innebærer å bygge interesse for kulturmiljøet og dets historie, samtidig som man gir dem en reell mulighet til å delta i planprosessene. Ved å skape bevissthet, kunnskap og engasjement blant innbyggerne, kan planleggere sikre en bredere forståelse og aksept for kulturhistoriske hensyn.

En kontinuerlig involvering av tverrfaglig kompetanse er også nødvendig for å ivareta kulturhistoriske hensyn. Det er ikke tilstrekkelig med en enkelt uttalelse fra en kulturminneforvalter eller andre fagpersoner utenfor prosjektet. Planleggere bør sikre jevnlig tilstedeværelse av ulike fagfolk med kompetanse innen kulturminnevern, arkitektur, landskap og andre relevante områder. Dette vil bidra til å sikre at kulturmiljøet blir grundig vurdert og integrert i planprosessene.

Videre er det viktig å se helheten og ha et langsiktig perspektiv når det gjelder vern av kulturarven. Mye av dagens vern er begrenset i sin nytte fordi det ikke tar tilstrekkelig hensyn til helheten i miljøet og mangler et tilstrekkelig tidsperspektiv. Planleggere må derfor legge vekt på en mer helhetlig tilnærming som tar hensyn til både de enkelte kulturminnene og det overordnede kulturmiljøet. Dette inkluderer også å legge til rett for dette i andre prosesser gjennom kunnskapsdeling og bevisst kreve eller utarbeide et oppdatert kunnskapsgrunnlag om kulturmiljøet status, og anbefalt forvaltning.

Planleggingsprosessen må inkludere kunnskapen om hvilke muligheter kulturarven har istedenfor å se den som et hinder som må takles. Dette gjelder også i et mer fremtidsrettet perspektiv hvor det er viktig å legge til rette for at vern ikke skremmer, men oppfordrer til videre bruk gjennom klare retningslinjer og intensiver som gjør det både mer forståelig og mer fristende å fortsette bruken og vernet av bygg også i framtiden.

Planleggere bør også bidra til å kompensere for glippen mellom oppdatert og anbefalt praksis og de lovmessige kravene. Lovverket har ikke klart å holde tritt med endringene, og dermed er det behov for at planleggere i planprosessene og ved utformingen av planbestemmelser legger ekstra vekt på kulturhistoriske hensyn. Ved å styrke, detaljere, og tydeliggjøre disse kravene, kan planleggere bidra til å kompensere for kulturmiljøets svakere stilling i forhold til andre tilsynelatende mer lønnsomme og enklere løsninger.

Målet må være å kombinere det beste fra planlegging, kulturmiljøforvaltning, andre fagområder, og lokal kompetanse for å skape en byutvikling som gjør gjenreisningsbyens kulturmiljø til en levende del av den urbane utviklingen. En helhetlig tilnærming er nøkkelen til å skape en bærekraftig utvikling av gjenreisningsbyen som ellers er i en spesielt utsatt og

omstridt posisjon som kulturarv. Ved å se på både kulturmiljøet og kompetansen og kunnskapen som finnes som en del av en større sammenheng, kan man identifisere synergier og muligheter for integrasjon. Planleggere kan slik bidra til å skape en balanse mellom vern, funksjonalitet og estetikk, slik at kulturmiljøet blir en levende og attraktiv del av byen.

8. Kilder

8.1 Bibliografi

Aelbrecht, P. (2021) The Social Experiences and Uses of Post-War Modernist Urban Heritage Conservation and Regeneration: London's Southbank Centre. *Heritage* 4, 641-663. <https://doi.org/10.3390/heritage4020037>

Ahlfeldt, G. & Pietrostefani, E. (2019) The Economic Effects of Density: A Synthesis. *Journal of Urban Economics* 111, 93-107 <https://doi.org/10.1016/j.jue.2019.04.006>

Arkitekturopprøret (u.å) *Vårt program*. <https://www.arkitekturopproret.no/om>

Bandarin, F. (2003) Foreword. I R. van Oers & S. Haraguchi (Red.) *Identification and Documentation of Modern Heritage*. Paris: UNSECO World Heritage centre (s. 3)

Bevar samfunnshuset i Namsos (2023, 26. april) *Godt at så mange kom til Namsos Bys Historielags temakveld om Samfunnshuset i går og at alle var samstemte om...* [Statusoppdatering] Facebook.

<https://www.facebook.com/groups/344113536559262/permalink/1020358785601397/>

Bodø kommune (2017) *Beskrivelse til temaplan kulturminner*. https://bodo.kommune.no/getfile.php/1316469-1566906594/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Kommuneplan/KPA%202018-2030/Kulturminner_sentrum_Temaplan.pdf

Bodø kommune (2018a) *Sluttbehandling – områderegulering for Storgatakvartalene 9, 10, 17, 18, 19*. <https://bodo.kommune.no/getfile.php/1317014-1567779601/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Områdeplan/Områderegulering%20for%20Storgata-kvartalene%209%2C%2010%2C%2017%2C%2018%20og%2019/Vedtak.pdf>

Bodø kommune (2018b) *Planbeskrivelse for områdereguleringsplanen for Storgatakvartalene 9, 10, 17, 18, 19*. <https://bodo.kommune.no/getfile.php/1317005-1567779557/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Områdeplan/Områderegulering%20for%20Storgata-kvartalene%209%2C%2010%2C%2017%2C%2018%20og%2019/Planbeskrivelse.pdf>

Bodø kommune (2018c) *Reguleringsbestemmelser for områdereguleringsplanen Storgatakvartalene 9, 10, 17, 18 og 19*. <https://bodo.kommune.no/getfile.php/1317026->

[1567779819/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Områdeplan/Områderegulering%20for%20Storgata-kvartalene%209%2C%2010%2C%2017%2C%2018%20og%2019/Bestemmelser.pdf](https://bodo.kommune.no/getfile.php/1352363-1637235413/Filer/2021/11%20November/Planprogram%2C%20plan%20for%20kulturarv.pdf)

Bodø kommune (2019) *Planprogram, plan for kulturarv.*

<https://bodo.kommune.no/getfile.php/1352363-1637235413/Filer/2021/11%20November/Planprogram%2C%20plan%20for%20kulturarv.pdf>

Bodø kommune (2020) *Bodø Bylab skal vise vei nasjonalt.*

<https://bodo.kommune.no/aktuelt/bodo-bylab-skal-vise-vei-nasjonalt>

Bodø kommune (2021) *Reguleringsplan og veiledere for Svenskbyen.*

<https://bodo.kommune.no/svenskebyen/>

Bodø kommune (2022a) *Vinnerne av Arkitekturprisen i Bodø 2022.*

<https://bodo.kommune.no/aktuelt/vinnerne-av-arkitekturprisen-i-bodo-2022>

Bodø kommune (2022b) *Reguleringsplan for kvartal 22, sentrum – Reguleringsbestemmelser -Detaljregulering.* https://bodo.kommune.no/getfile.php/1337105-1600333362/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Planprosesser/2019/Detaljregulering%20for%20Kvartal%2022/Horing/Forslag%20til%20planbestemmelser%20-%20Detaljregulering%20for%20Kvartal%2022%2C%20sentrum_2019018.pdf

Bodø kommune (2023) *Kommuneplanens arealdel 2022-2034 Bestemmelser og retningslinjer.* [https://bodo.kommune.no/getfile.php/1371857-](https://bodo.kommune.no/getfile.php/1371857-1677859429/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Kommuneplan/KPA%202022%20-%2020234/KPA%202022%20-%20Planbestemmelser%2003.03.2023.pdf)

[1677859429/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Kommuneplan/KPA%202022%20-%2020234/KPA%202022%20-%20Planbestemmelser%2003.03.2023.pdf](https://bodo.kommune.no/getfile.php/1371857-1677859429/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Kommuneplan/KPA%202022%20-%2020234/KPA%202022%20-%20Planbestemmelser%2003.03.2023.pdf)

Bones, Ø. (2018, 16. mars) Fasadefond kan få fart på oppussingen. *Steinkjer-avisa.*

<https://www.steinkjer-avisa.no/fasadefond-kan-fa-fart-pa-oppussingen/s/5-117-33902>

Brekke, N. G., Nordhagen, P. J., & Lexau, S. S. (2008) *Norsk arkitekturhistorie. Frå steinalder og bronsealder til det 21. århundre.* Oslo: Det Norske Samlaget

Bye, M. & Håpnes, R. Å. (2019, 2. april) Grensen har krav på bevaring i sin helhet. *Adressa.no* <https://www.adressa.no/midtnorskdebatt/i/5Gn0lb/dette-er-et-umistelig-bygningsmiljo-for-byen-var>

Børstad, J. (2018, 14. juni) Fasadefondet har bevilget 700.000 til gårdeiere i Steinkjer. *Trønder-Avisa*. <https://www.t-a.no/fasadefondet-har-bevilget-700-000-til-gardeiere-i-steinkjer/s/5-116-719371>

Cappelen, B. (2021, 12. april) Namsos samfunnshus vedtatt sanert: Makter kommunen sitt verneansvar? *Namdalsavisa*. <https://www.namdalsavisa.no/namsos-samfunnshus-vedtatt-sanert-makter-kommunen-sitt-verneansvar/o/5-121-922709>

Connell, D. J. (2010) Schools of Planning Thought: Exploring Differences through Similarities. I *International Planning Studies* 15:4, 269-280 [10.1080/13563475.2010.517286](https://doi.org/10.1080/13563475.2010.517286)

Cullen, G. (1995) *The Concise Townscape*. London: Architectural Press

Devold, E. M. (2021) *Notat 002 Storgata 4 i Molde. Plan 20700481. Planforslagets forhold til kulturminneverninteresser – 20210130*. https://img5.custompublish.com/getfile.php/4842051.2125.simmpp7bksspm7/201906+Trehuset_Molde_Notat+kulturminner.PDF?return=molde.custompublish.com

DOCOMOMO (u.å) *About*. <https://docomomo.com/organization/>

Duranton, G. & Puga, D. (2020) The Economics of Urban Density. *Journal of Economic Perspectives*. 34:3, 3-26 <https://doi.org/10.1257/jep.34.3.3>

Eriksen, A. (1999) *Historie, minne og myte*. Oslo: Pax Forlag

Finstand, V. (2022, 8. oktober) Slakter arkitekturpris-kandidatene: -Nitrist. *Avisa Nordland*. <https://www.an.no/slakter-arkitekturpris-kandidatene-nitrist/s/5-4-1662322>

FN-sambandet (2023) *Bærekraftige byer og lokalsamfunn*. <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/baerekraftige-byer-og-lokalsamfunn>

Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven. (2019) *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven* (FOR-2019-02-15-127). Lovdata <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2019-02-15-127>

Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke (2022) *Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke*

(FOR-2022-10-14-1747). Lovdata <https://lovdata.no/dokument/LF/forskrift/2022-10-14-1747#:~:text=Fredningen%20skal%20opprettholde%20og%20videreutvikle,og%20visuelle%20sammenhengene%20i%20området>.

Forskrift om vedtekter for Norsk kulturminnefond (2003) *Forskrift om vedtekter for Norsk kulturminnefond* (FOR-2003-06-27-801). Lovdata <https://lovdata.no/dokument/INS/forskrift/2003-06-27-801>

Fortidsminneforeningen (u.å) Samfunnshuset, Namsos. <https://fortidsminneforeningen.no/verneaktivisme/rodlista/samfunnshuset-namsos/>

Gierløff, C. W. et.al (2017) *Kulturarv – En samfunnsøkonomisk analyse med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer*. Menon-Publikasjoner nr. 72/2017 https://www.riksantikvaren.no/wp-content/uploads/2019/12/Verdien_av_kulturarv_2019.pdf

Gjerde, Å. B. (2021) *Brente steders regulering*. https://snl.no/Brente_steders_regulering

Gnist arkitekter AS (2020) *Planbeskrivelse – Detaljregulering for Kvarat 25 – vestre del, sentrum*. <https://bodo.kommune.no/getfile.php/1335990-1593789286/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Planprosesser/2020/Detaljregulering%20for%20Kvartal%2025%20-%20vestre%20del/2%20Høring/2019013-1%20Planbeskrivelse%2000624.pdf>

Gnist arkitekter (u.å) *Detaljregulering for kvartal 25 – Vestre del, sentrum – Redegjørelse for ønske om rivning av bunker*. <https://bodo.kommune.no/getfile.php/1313613-1562842434/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Planprosesser/2019/Detaljregulering%20for%20kvartal%2025-vestre%20del/1.%20Oppstart/2%20Begrunnelse%20for%20oppheving%20av%20vern.pdf>

Grindrod, John (2018) *How to Love Brutalism*. London: Pavillion

Helmikstøl, Ø. (2019, 10 april) Ut mot “silotenking”. *Psykologitidskriftet*. <https://psykologitidskriftet.no/nyheter/2019/04/ut-mot-silotenking>

Henriksen, A. (2007, 22. november) Kornsilos i Penthouse-drakt. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/norge/i/4z92R/kornsilo-i-penthouse-drakt>

Hernandez-Palacio, F. (2018) *Urban Densification and the Sustainable City in Norway - A Study of Drivers and Barriers*. [Doktorgradsavhandling, NTNU]

<http://hdl.handle.net/11250/2494468>

Hoel, O. (2023, 22. februar) -Overrasket over at Riksantikvaren ikke fremmet en klage. *Lister 24*. <https://www.lister24.no/nyheter/i/9zogwr/overrasket-over-at-riksantikvaren-ikke-fremmet-en-klage>

Holme, J. & Stang, K. (2020) *Generelt om kulturminneloven*. I J. Holme (Red.) *Kulturminnevern – Kulturminneloven med kommentarer*. Oslo: Riksantikvaren (s. 14-29)

Holme, J. (2020) Formål og virkeområde. I J. Holme (Red.) *Kulturminnevern – Kulturminneloven med kommentarer*. Oslo: Riksantikvaren (s. 30-39)

Huseierne (2011) *Tungt å eie fredet bolig*. <https://www.huseierne.no/hus-bolig/tema/oppussing/til-krig-mot-fredet-bolig/>

Jenssen, H. L. (2013) *Høyblokken – En bygningsbiografi*. Oslo: Forlaget Press

Klausen, J. E. et. Al (2013) *Medvirkning med virkning? Innbyggermedvirkning i den kommunale beslutningsprosessen*. NIBR/Uni Rokkansenteret.

<https://www.medvirkning.no/wp-content/uploads/Medvirkning-med-virkning-Innbyggermedvirkning-NIBR.pdf>

Komiteen for den 10. internasjonale DOCOMOMO konferansen (2008) Introduction. I D. van den Heuvel, M. Mesman, W. Quist, og B. Lemmens (Red.) *The Challenge of Change. Dealing with the Legacy of the Modern Movement*. Amsterdam: IOS Press (s. xv-xvi)

Kommunal- og distriksdepartementet (2022) *Fortetting, transformasjon og knutepunktutvikling*. https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan_bygningsloven/planlegging/fagtema/fortetting_transformasjon_knutepunktutvikling/id2898349/?expand=factbox2898353

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2014) *Medvirkning i planlegging*. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/plan/medvirkningsveileder/h2302b_veiledervirksomhet_medvirkning.pdf

Kulturminnefondet (2021) *Søknadsrekord for Kulturminnefondet*. <https://kulturminnefondet.no/soknadsrekord-til->

[kulturminnefondet/#:~:text=Tilskudd%20fra%20Kulturminnefondet%20bidrar%20til,tidligere%20undersøkelse%20fra%20Menon%20Economics.](#)

Kulturminneloven (1978) *Lov om kulturminner - kulml* (LOV-1978-06-09-50).

Lovdata: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2017) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Kvale, S. (2007) *Doing interviews*. London: Sage Publications

Kvarv, S. (2003) *Yrkesroller og fagideologiske brytninger i fysisk planlegging i Norge 1920–1970*. [Doktorgradsavhandling, Arkitektthøyskolen i Oslo]

https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2012102306128

Langdalen, E.F., Pinochet, A. & Szacka, L. (2018) *Concrete Oslo*. Oslo: Torpedo Press

LINK arkitektur (2016) *Konseptutvikling for Storgata i Bodø sentrum – Et mulighetsstudie i samarbeid med Bodø kommune*.

http://webhotel3.gisline.no/GisLinePlanarkiv/1804/2017002/Dokumenter/1804_2017002_Rp_Storgatakvartalene_rapport2_20180322.PDF

Ljone, F. (2023) *Lex specialis*. https://snl.no/lex_specialis-prinsippet

LPO arkitekter (2018) *Planbeskrivelse for detaljreguleringsplan for Storgata 39-45*.

<https://bodo.kommune.no/getfile.php/1311946-1558615257/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Planprosesser/2019/Detaljregulering%20for%20Kvartal%203%2C%20Storgata%2039-45/3%20Vedtak/Planbeskrivelse%20Kvartal%203.pdf>

LPO arkitekter (2021) *Planbeskrivelse for detaljreguleringsplan for kvartal 10 – Storgata*. [https://bodo.kommune.no/getfile.php/1362809-](https://bodo.kommune.no/getfile.php/1362809-1656058477/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Planprosesser/2020/Detaljregulering%20for%20Kvartal%2010/4.%20vedtak/Planbeskrivelse.pdf)

[1656058477/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Planprosesser/2020/Detaljregulering%20for%20Kvartal%2010/4.%20vedtak/Planbeskrivelse.pdf](https://bodo.kommune.no/getfile.php/1362809-1656058477/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Planprosesser/2020/Detaljregulering%20for%20Kvartal%2010/4.%20vedtak/Planbeskrivelse.pdf)

Lundemo, T. (2018, 31. januar) Steinkjer: Ikke stygg, men lærerik. *Adressa.no*.

<https://www.adressa.no/midtnorskdebatt/i/JE8d2j/nei-steinkjer-er-ikke-stygg-byen-har-mye-a-laere-oss>

Meld. St. 16 (2019-2020). *Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold*. Klima- og miljødepartementet. :

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-16-20192020/id2697781/>

Meld. St. 35 (2012-2013). *Framtid med fotfeste*. Miljøverndepartementet. :

<https://www.regjeringen.no/contentassets/d188971bddf84055a6e3d2161e6c3ea3/no/pdfs/stm201220130035000dddpdfs.pdf>

Miljølære (u.å) *Kulturminner i pressområder*.

https://www.miljolare.no/tema/kulturminner/artikler/kulturminner_i_pressomrader.php

Møre og Romsdal fylkeskommune (2021) *Gjenreisingsbyane: I skjæringspunktet mellom kulturvern og byutvikling – kva er moglegheitene?* <https://mrfylke.no/kalender/plan-og-analyse/gjenreisingsbyane-i-skjæringspunktet-mellom-kulturvern-og-byutvikling-kva-er-moglegheitene>

Namsos kommune (2018) *Reguleringsplan Namsos sentrum – Planprogram*.

<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2033/18%20Planprogram%20vedtatt%20nov.%202018.pdf>

Namsos kommune (2019) «*Vår heim plass på jorda*» *Kulturminneplan for Namsos kommune*. https://namsos.kommune.no/_f/p1/ic1d64d39-3b44-4cd2-bb52-bad44263abf0/kulturminneplan-for-namsos-kommune-vedtatt-kst-23052019.pdf

Namsos kommune (2020) *Reguleringsplan – Namsos sentrum*.

https://namsos.kommune.no/planportal/_f/p16/i26f95f18-c0c8-471c-a5dd-b44c5a93af4f/5-planbeskrivelse-namsos-sentrum.pdf

Namsos kommune (2020b) *Betydningen av reguleringsbestemmelsene pkt. 8.3.2 – Bevaring av kulturmiljø*. https://namsos.kommune.no/planportal/_f/p16/i9c31d18e-ecf7-4573-8569-e6ed221f3dbf/betydningen-av-reguleringsbestemmelsene-pkt.pdf

Namsos kommune (2022a) *Reguleringsplan Namsos sentrum – Planbeskrivelse*.

<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2366/Planbeskrivelse%20Namsos%20sentrum%20.pdf>

Namsos kommune (2022b) *Kulturmiljøplan for Namsos kommune 2022-2027 – Temaplan med tiltak*. https://namsos.kommune.no/planportal/_f/p16/ia09c2e63-913d-4ca9-b04a-d4b054e4e9c9/kulturmiljøplan-vedtatt-003.pdf

Namsos kommune (2022c) *Sentrale bygg og byrom i gjenreisningsbyen Namsos.*
https://namsos.kommune.no/planportal/_f/p16/i380a6e14-4774-435e-a97d-ff904325999c/19-sentrale-bygg-med-vern.pdf

Namsos kommune (2022d) *Fakta om Fellesprosjektet.*
<https://namsos.kommune.no/aktuelt/fakta-om-fellesprosjektet.21778.aspx>

Namsos kommune (2022e) *Presentasjon av Fellesprosjektet.*
https://namsos.kommune.no/_f/p1/iaaad3ad-e575-4fd1-9b2b-26b76323e236/presentasjon-av-fellesprosjektet-datert-190822.pptx

Namsos kommune (2023a) *Melding om vedtak - Vedtatt reguleringsplan Namsos sentrum, sjøfronten og østre byområde.*
<https://namsos.kommune.no/planportal/aktuelt/melding-om-vedtak-vedtatt-reguleringsplan-namsos-sentrum-sjofronten-og-ostre-byomrade.27867.aspx>

Namsos kommune (2023b) *Saksframlegg – Områdeplan – Namsos sentrum, sjøfronten og østre byområde.* https://namsos.kommune.no/planportal/_f/p16/i3f3ddf78-777f-4508-a429-2345a318146e/saksframlegg-med-vedtak-sentrumsplanen.pdf

Namsos kommune (2023c) *Reguleringsplan (områderegulering) for “Namsos sentrum” – Reguleringsbestemmelser vedtatt 25.05.2023.*
https://namsos.kommune.no/planportal/_f/p16/i8d9cea92-ffeb-49f1-9049-d595b0d844ad/bestemmelser-namsos-sentrum-vedtatt-25052023.pdf

Namsos kommune (2023d) *Temakart: Områderegulering Namsos Sentrum – Hensynssoner.* <https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2384/H570.pdf>

Namsos kommune (2023e) *SMIL-midler.* <https://namsos.kommune.no/naring-og-landbruk/jordbruk/smil-midler/>

Namsos kommune (u.å) *Sammenstilling av innspill mottatt i planprosessen.*
<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2026/11%20Sammenstilling%20av%20innspill%20ifbm.%20medvirkning.pdf>

Nasjonalt senter for gjenreisningsarkitektur (2019a) *Gjenreisningsbyer.*
<https://gjenreisningsbyer.custompublish.com/heim.113546.no.html>

Nasjonalt senter for gjenreisningsarkitektur (2019b) *BSR laga reguleringsplanar for 23 byar og tettstadar under krigen*. www.gjenreisningsbyer.no/bsr-laga-reguleringsplanar-for-23-byar-og-tettstadar-under-krigen.4669600-131781.html

Nome, M. A. & Stige, M. (2016, 15. desember) Økonomisk merverdi på boliger i Oslo 2004-2013. *Fortidsminneforeningen*. <https://fortidsminneforeningen.no/aktuelt/verdien-av-kulturminner/>

Norconsult (2014) Kulturminnefaglig rapport for vernede bygg i Storgata i Bodø sentrum. <https://bodo.kommune.no/getfile.php/1316999-1567779529/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Områdeplan/Områderegulering%20for%20Storgata-kvartalene%209%2C%2010%2C%2017%2C%2018%20og%2019/Kulturminnefaglig%20rapport%202014.pdf>

Norconsult (2017) Estetikkveileder for Storgata i Bodø. <https://bodo.kommune.no/getfile.php/1335774-1593609827/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Temaplaner/Veileidere/Estetikkveileder%202017.pdf>

Norconsult (2020) *Planbeskrivelse – Detaljregulering kvartal 22, sentrum*. https://bodo.kommune.no/getfile.php/1342944-1613051518/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Planprosesser/2019/Detaljregulering%20for%20Kvartal%2022/Vedtak/Planbeskrivelse%20kvartal%2022%20sentrum_rev%2015.12.2020.pdf

Nordland fylkeskommune (2013) *Fylkesplan for Nordland 2013-2025 Regional plan*. https://www.nfk.no/_f/p1/ibfae97e8-dc3b-434d-aec6-b57d3e806dba/fylkesplan-for-nordland-2013-2025-webversjon.pdf

Nordland fylkeskommune (2022) *Planer og strategier*. <https://www.nfk.no/tjenester/kulturminner/planer-og-strategier/>

Nordland fylkeskommune (2023) *Hva jobber vi med?* <https://www.nfk.no/tjenester/kulturminner/hva-jobber-vi-med/>

Nordland fylkeskommune (u.å) *Ansatte*. <https://www.nfk.no/tjenester/kulturminner/ansatte/#/?pkid=153>

Nord-Trøndelag fylkeskommune (1995) *Verneplan for kulturmiljø*. Steinkjer: Nord-Trøndelag fylkeskommune

Nyhus, H., Sæle, O. & Grov, B. (2023, 14. februar) Norske kommuner sier nei til statens «gåvepakke». *NRK.no* <https://www.nrk.no/vestland/norske-kommunar-seier-nei-til-statens-gavepakke-1.16292439>

Næss, P., Saglie, I., og Thoren, K.H. (2015) Ideen om den kompakte byen i norsk sammenheng. I G.S. Hansen, H. Hofstad. & I. Saglie (Red.) *Kompakt byutvikling – Muligheter og utfordringer*. Oslo: Universitetsforlaget (s. 36-47)

Odd Thorsen Design & Arkitektur (1997) *Formingsveileder for Namsos sentrum*. https://namsos.kommune.no/planportal/_f/p16/i3533d86b-83ea-4e97-82c4-863050fd75f3/9-formingsveileder-for-namsos-sentrum.pdf

Olaussen, O. (2022, 04. mai) Hvordan skal kulturminnenes fremmes i Bodø 2024? *Avisa Nordland*. <https://www.an.no/hvordan-skal-kulturminnenes-fremmes-i-bodo-2024/o/5-4-1585943>

Oldertrøen, O. (2022, 20. oktober) Mener Bodø står overfor to dilemma:- Er som å gå gjennom skyggenes dal. *Avisa Nordland*. <https://www.an.no/mener-bodo-star-overfor-to-dilemma-er-som-a-ga-gjennom-skyggenes-dal/s/5-4-1669595>

Olsen, K. S. (2014, 05.februar) -Rådhuset blir en bunker. *Avisa Nordland*. <https://www.an.no/kultur/radhuset-blir-en-bunker/s/1-33-7151593>

Opheim, A. (2022, 23. januar) -Dette skulle rives – morsomt å se at det er så vellykket 50 år etter. *Adressa.no* <https://www.adressa.no/magasinet/i/L57LoV/tre-omrader-ble-reddet-i-siste-liten-na-gjenstar-ett-dette-er-byens-sjel>

Pedersen, S. (1943a) *Brente steders regulering B.S.R – Noen meddelelser om reguleringsarbeidet i de krigsherjede byer og steder*. Norges Arkitektforbund <http://www.gjenreisingsbyer.no/getfile.php/1124292.1384.dpqqcavrqd/bsr+1.pdf>

Pedersen, S. (1943b) *Reguleringen av det brente sentrum i Bodø*. I S. Pedersen *Brente steders regulering B.S.R – Noen meddelelser om reguleringsarbeidet i de krigsherjede byer og steder*. Norges Arkitektforbund <http://www.gjenreisingsbyer.no/getfile.php/1100745.1384.teqxurdcyw/bsr+bod%C3%B8+av+sverre+p.pdf>

Pedersen, S. (1943c) Reguleringen av det brente sentrum i Namsos. I S. Pedersen *Brente steders regulering B.S.R – Noen meddelelser om reguleringsarbeidet i de krigsherjede byer og steder*. Norges Arkitektforbund

<http://www.gjenreisingsbyer.no/getfile.php/1127317.1384.cryewtpvec/bsr+03+namsos.pdf>

Pedersen, S. (1957) *Byplanarbeide i de lyse netters land*. Ikke utgitt.

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2012110713006

Pileberg, S. (2022) *Bygninger fra etterkrigstida har en egen-verdi som historiebærere og kulturminner*. <https://www.hf.uio.no/ifikk/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2022/bygninger-fra-etterkrigstida-har-egenverdi-som-his.html>

Plan- og bygningsloven – pbl. (2008) *Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)* (LOV-2008-06-27-71) Lovdata:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>

Riksantikvaren (2015) *Veileder – NB!-registeret Databasen for historiske byområder*.

<https://www.riksantikvaren.no/veileder/nb-registeret/>

Riksantikvaren (2018) *Kulturhistorisk stedsanalyse – En veileder i bruk av DIVE*.

<https://www.riksantikvaren.no/veileder/dive-kulturhistorisk-stedsanalyse/>

Riksantikvaren (2019a) *Kulturarv og byutvikling*.

<https://www.riksantikvaren.no/se/kalender/kulturarv-og-byutvikling/>

Riksantikvaren (2019b) *Kulturminner, kulturmiljøer og landskap – Planlegging etter plan- og bygningsloven*. <https://www.riksantikvaren.no/wp-content/uploads/2020/01/Kulturminner-kulturmiljøer-og-landskap.-Planlegging-etter-plan-og-bygningsloven-tekst.pdf#:~:text=Plan-%20og%20bygningsloven%20er%20det%20viktigste%20verktøyet%20for,rolle%20i%20forvaltningen%20av%20denne%20delen%20av%20kulturarven>

Riksantikvaren (2020) *Verdisetting og verdivekting av kulturminner*.

<https://www.riksantikvaren.no/veileder/verdisetting-og-verdivekting-av-kulturminner/>

Riksantikvaren (2021a) *Riksantikvarens strategi og faglige anbefalninger for by- og stedsutvikling*. https://digitalt.ra.no/wp-content/uploads/2021/11/RA_BYSTRATEGI_2021.10.26_Bladpdf_300dpi_enkel-1.pdf

Riksantikvaren (2021b) *Riksantikvarens klimastrategi for kulturmiljøforvaltning*.
https://www.riksantikvaren.no/wp-content/uploads/2021/08/RA_Klimastrategi_2021.15.08-oppslag_150dpi.pdf

Riksantikvaren (2022a) *Om kulturmiljøforvaltningen*.
<https://www.riksantikvaren.no/om-kulturminneforvaltningen/>

Riksantikvaren (2022b) *Freda kulturmiljø*. <https://www.riksantikvaren.no/freda-kulturmiljo/>

Riksantikvaren (2023a) *Fredningsstatus*.
<https://www.riksantikvaren.no/fredning/fredningsstatus/>

Riksantikvaren (2023b) *Kulturmiljø av nasjonal interesse i byer og tettsteder (NB!-registeret)*. <https://www.riksantikvaren.no/nbregisteret-kulturmiljoer-av-nasjonal-interesse-i-byer-og-tettsteder/>

Riksantikvaren (2023c) *Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse*.
https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/3042856/Kulturmiljo_Landskap_Infoark_bokmaal.pdf?sequence=10&isAllowed=y

Riksantikvaren (2023d) *Korleis forvalte kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse*.
<https://www.riksantikvaren.no/veileder/korleis-forvalte-kulturmiljo-og-landskap-av-nasjonal-interesse/#section4>

Riksantikvaren (2023e) *Prosjekter og satsninger – Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse*. <https://www.riksantikvaren.no/kulturmiljo-og-landskap-av-nasjonal-interesse/>

Riksantikvaren (2023f) *Fredet – vernet – verneverdig*.
<https://www.riksantikvaren.no/les-om/fredet-vernet-verneverdig/>

Riksantikvaren (2023g) *Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse*.
<https://www.riksantikvaren.no/kulturhistoriske-landskap-av-nasjonal-interesse-kula/>

Riksantikvaren (u.å) NB!-registeret.
<https://riksantikvaren.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=43a25b7d4d474f36ade60f9a69e620f0>

Rødsmoen, T. (2023, 31. mars) Nådde frem: Rivingen av sveitservillaen stoppes inntil videre. *Fortidsminneforeningen*. <https://fortidsminneforeningen.no/aktuelt/vernekamp-i-farsund/>

Rånes, Ø. (2016, 13. oktober) Arcon Prosjekt runder de første 25. *Namdalsavisa*. <https://www.namdalsavisa.no/arcon-prosjekt-runder-de-forste-25/s/5-121-303430>

Rånes, Ø. (2017, 24. januar) Vil rive samfunnshuset – og bygge rådhus. *Namdalsavisa*. <https://www.namdalsavisa.no/vil-rive-samfunnshuset-og-bygge-radhus/s/5-121-463000>

Rånes, Ø. (2021a, 27. januar) Restaurere eller bygge nytt? Forskjellen er over 100 millioner kroner. *Namdalsavisa*. <https://www.namdalsavisa.no/restaurere-eller-bygge-nytt-forskjellen-er-over-100-millioner-kroner/s/5-121-894382>

Rånes, Ø. (2021b, 21. april) Politikere krever lovlighetskontroll: Mener vedtak om sanering av Samfunnshuset kan være ugyldig. *Namdalsavisa*. <https://www.namdalsavisa.no/politikere-krever-lovlighetskontroll-mener-vedtak-om-sanering-av-samfunnshuset-kan-vare-ugyldig/s/5-121-924004>

Rånes, Ø. (2023, 12. juni) Samfunnshuset langt på veg «friskmeldt» etter nye undersøkelser. *Namdalsavisa*. <https://www.namdalsavisa.no/samfunnshuset-langt-pa-veg-friskmeldt-etter-nye-undersokelser/s/5-121-1190540?fbclid=IwAR2fTFLCIn2BIwSgDRQcQrN5SSI4ZMCCwn7Pb81eJjgdvZ8n0aFaFge1qP4>

Sandmark, M. (2020) *Fortetting – et samfunnsansvar*. <https://www.arkitektsandmark.no/fortetting-et-samfunnsansvar/>

Sandmo, E. (2021) *Kjemper for å redde «falleferdig» samfunnshus*. <https://www.nrk.no/trondelag/kjemper-for-a-redde-falleferdig-samfunnshus-i-namsos-1.15422853>

Sandmo, M. I. (2021, 25. mars) Kommunestyret har talt: Samfunnshuset bør saneres. *Namdalsavisa*. <https://www.namdalsavisa.no/kommunestyret-har-talt-samfunnshuset-bor-saneres/s/5-121-917573>

Sandmo, M. I. (2022, 17. april) Her er forslaget til sentrumsplan- med bustrand, parkanlegg og nytt kjøremønster. *Namdalsavisa*. <https://www.namdalsavisa.no/her-er-forslaget-til-sentrumsplan-med-bystrand-parkanlegg-og-nytt-kjoremonster/s/5-121-1046360>

Semb (2012) *Om bygningane*. <https://www.khm.uio.no/om/tall-og-fakta/om-bygningene/historisk-museum.html>

Siebke, T-E. (2022) *Brente steders forvaltning – Områderegulering og kulturmiljøvern i gjenreisningsbyer*» [Eksamensoppgave] Ikke utgitt

Smith, L. (2006) *Uses of heritage*. New York: Routledge

Statistisk sentralbyrå (1960) *Folketellingen 1. november 1960 – Tellingsresultater – tilbakegående tall – Prognoser Bodø 1804*. Oslo https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1960/Kommunehefter/_/attachment/inline/55a4debe-0778-4eed-9959-a7a968a8ff3e:ec60b38bcf19740fd58a805ec3a18941b61c911b/kh_1960_1804.pdf

Statistisk sentralbyrå (2022) *Tettsteders befolkning og areal – Folkemengde, etter region, statistikkvariabel, og år*. <https://www.ssb.no/statbank/table/05277/tableViewLayout1/>

Statistisk sentralbyrå (2022a) *Tettsteders befolkning og areal*. <https://www.ssb.no/befolkning/folketall/statistikk/tettsteders-befolkning-og-areal>

Stortinget (2023) *Lovarbeidet*. <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Lovarbeidet/>

Støtteaksjon for å bevare Y-blokka (u.å) *Y-blokka*. <https://yblokka.no>

Sylthe, C. A. (2015) *Gjenreisningsbyen Kristiansund – En holmgang mellom tradisjon og modernisme*. I L.W. Borgen (Red.) *Årbok 2015: Fortidsminneforeningen: Brann og byplanlegging*. Oslo: Fortidsminneforeningen (s. 127-148)

Thalberg, S. & Andersen, I. Y. (2019, 26. oktober) *Folket ville rive Bryggen – nå feirer den 40 år på verdensarvlisten*. *NRK.no* <https://www.nrk.no/vestland/folket-ville-rive-bryggen--na-feirer-den-40-ar-pa-verdensarvlisten-1.14751671>

Trondheim kommune (2023) *Detaljregulering av Området Høgskoleveien – Grensen, planbeskrivelse*. https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/1c_vedtatt-plan/2023/campus_omradet-hogskolevien--grensen-detaljregulering-r20200033/planbeskrivelse.pdf

Trøndelag fylkeskommune (2018) *Fylkeskommunens uttalelse til varsel om igangsatt reguleringsarbeid og høring av forslag til planprogram for “Namsos sentrum, Sjøfronten, og*

Østre byormåde”. <https://namsos.kommune.no/planportal/f/p16/i73595576-a0ac-459a-b57e-8e06534cdb46/10-innspill-fbm-off-ettersyn-av-planprogram.pdf>

Trøndelag fylkeskommune (2021a) *Regional plan for kulturmiljø i Trøndelag 2022-2030*. <https://www.trondelagfylke.no/globalassets/dokumenter/kulturminner/regional-plan-for-kulturmiljo---hoveddokument-vedtatt-15.12.21.pdf>

Trøndelag fylkeskommune (2021b) *Handlingsprogram 2022-2023*. <https://www.trondelagfylke.no/globalassets/dokumenter/kulturminner/handlingprogram-2022--2023---vedtatt-15.12.2021.pdf>

Trøndelag fylkeskommune (2022a) *Ansatte og fagfelt*. <https://www.trondelagfylke.no/vare-tjenester/kulturminnevern/hva-gjor-vi/hvem-gjor-hva2/>

Trøndelag fylkeskommune (2022b) *Kulturmiljø*. <https://www.trondelagfylke.no/vare-tjenester/kulturminnevern/verdensarv-kulturmiljo-landskap/andre-utvalgte-kulturmiljo/>

Trøndelag fylkeskommune (2023) *Saksprotokoll – Reguleringsplan Namsos sentrum, sjøfronten og østre byområde – Høring – Namsos kommune*. <https://opengov.360online.com/Meetings/TRONDELAG/File/Details/3560380.PDF?fileName=Vedtak%20FU%2C%2028032023%2C%20Sak%2069%2F23%2C%20Reguleringsplan%20Namsos%20sentrum%2C%20sjøfronten%20og%20østre%20byområde%20-%20Høring%20-%20Namsos%20kommune&fileSize=128032>

Tvinnreim, H. S. (2015) *Sverre Pedersen – Pioner i norsk byplanlegging*. Oslo: Kolofon Forlag

Vedstein, S. (2020) *Riv eller ny giv?* [Masteroppgave, NTNU]. <https://hdl.handle.net/11250/2775529>

Watkins, R., Meiers, M. W. & Visser, Y. L. (2012) *A Guide to Assessing Needs – Essential Tools for Collecting Information, Making Decisions, and Achieving Development Results*. Washington: The World Bank

Wergeland, E. S. (2019) Betongbyråkratiet: Den arkitektoniske arva etter norske rådhus frå etterkrigstida. *Kunst og kultur* 102:2, 103-118. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3029-2019-02-0>

Williams, K. & Burton, E. (1996) Achieving the Compact City through Intensification: An Acceptable Option? I E. Burton, M. Jenks & E. Williams (Red.) *The Compact City: A Sustainable Urban Form?* London: Routledge (s. 71-83)

Yin, R. K. (2018) *Case Study Research and Applications – Designs and Methods* 6. Utgave. Los Angeles: Sage

Øfsti, R. (2009) Gull av gråstein. I Nord-Trøndelags fylkeskommune (Red.) *Handlingsprogram for kulturminnepolitikk*. (s. 28-32)

Årseth, T. M. (2023, 10. mai) Saneres eller beveres? Nå skal nye undersøkelser avgjøre framtida for Namsos samfunnshus. *Namdalsavisa*.

<https://www.namdalsavisa.no/saneres-eller-beveres-na-skal-nye-undersokelser-avgjore-framtida-for-namsos-samfunnshus/s/5-121-1175370#:~:text=Nå%20skal%20nye%20undersøkelser%20avgjøre%20framtida%20for%20Namsos%20samfunnshus,-10.05.23%2005&text=Det%20har%20vært%20et%20stort,kommunestyret%20at%20bygget%20skal%20saneres.>

Aas, S. (2015) Gjenreisningsbyen Bodø – Ein omstridt byplan sosialdemokratiet gjorde til sin. I L.W. Borgen (Red.) *Årbok 2015: Fortidsminneforeningen: Brann og byplanlegging*. Oslo: Fortidsminneforeningen (s. 107-126)

8.2 Figurkilder

1. *Samfunnshuset i Namsos – Hovedinngang*. Foto.
  - a. Siebke, T-E. (2023)
2. *Rådhuset sett fra Bodø torg*. Foto.
  - a. Knutssøn, S. A. (2023)
3. *Kulturmiljø og landskap med store verdier*. Tekstboks. Egenprodusert.
  - a. Riksantikvaren (2023e) *Prosjekter og satsninger – Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse*. <https://www.riksantikvaren.no/kulturmiljo-og-landskap-av-nasjonal-interesse/>
4. *Namsos kirke*.
  - a. Siebke, T-E. (2023)
5. *Gjenreisningsområder i NB!-registeret*. Tekstboks. Egenprodusert.
  - a. Riksantikvaren (u.å) NB!-registeret.
<https://riksantikvaren.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=43a25b7d4d474f36ade60f9a69e620f0>
6. *Brente Steders Regulering, plan for gjenreisning av Bodø*. Maleri.
  - a. Hanssen, J. (1943) *Brente Steders Regulering, plan for gjenreisning av Bodø*.
<https://www.nasjonalmuseet.no/samlingen/objekt/NAMT.jah003.001>
7. *Oppsummering D.I.V.E-analyse*. Faktaboks.
  - a. Riksantikvaren (2018) *Kulturhistorisk stedsanalyse – En veileder i bruk av DIVE*. <https://www.riksantikvaren.no/veileder/dive-kulturhistorisk-stedsanalyse/>
8. *Byplan i Bodø før og etter krigen*. Historiske kart. Egen beskjæring og sammenstilling.
  - a. Pedersen, S. (1943b) *Reguleringen av det brente sentrum i Bodø*. I S. Pedersen *Brente steders regulering B.S.R – Noen meddelelser om reguleringsarbeidet i de krigsherjede byer og steder*. Norges Arkitektforbund
<http://www.gjenreisingsbyer.no/getfile.php/1100745.1384.teqxurdcyw/bsr+bod%C3%B8+av+sverre+p.pdf>
9. *Planens mål og virkning*. Tekstboks. Egenprodusert.
  - a. Bodø kommune (2019) *Planprogram, plan for kulturarv*.
<https://bodo.kommune.no/getfile.php/1352363-1637235413/Filer/2021/11%20November/PLanprogram%2C%20plan%20for%20kulturarv.pdf>
10. *Temaplan kulturminner Bodø med NB!-område*. Kart. Egen beskjæring og merking.

- a. Bodø kommune (2017) *Beskrivelse til temaplan kulturminner*.
https://bodo.kommune.no/getfile.php/1316469-1566906594/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Kommuneplan/KPA%202018-2030/Kulturminner_sentrum_Temaplan.pdf
11. *Verdisetting kulturmiljø Storgata*. Kart. Oversikt innfelt.
- a. LINK arkitektur (2016) *Konseptutvikling for Storgata i Bodø sentrum – Et mulighetsstudie i samarbeid med Bodø kommune*.
http://webhotel3.gisline.no/GisLinePlanarkiv/1804/2017002/Dokumenter/1804_2017002_Rp_Storgatakvaltene_rapport2_20180322.PDF
12. *Matrise: Sammenstilling av utbyggingsalternativer*. Matrise.
- a. LINK arkitektur (2016) *Konseptutvikling for Storgata i Bodø sentrum – Et mulighetsstudie i samarbeid med Bodø kommune*.
http://webhotel3.gisline.no/GisLinePlanarkiv/1804/2017002/Dokumenter/1804_2017002_Rp_Storgatakvaltene_rapport2_20180322.PDF
13. *Byplan over Namsos før brannen*. Kart. Original beskrivelse bevart; Overflødig tekst fjernet.
- a. Pedersen, S. (1943c) *Reguleringen av det brente sentrum i Namsos*. I S. Pedersen *Brente steders regulering B.S.R – Noen meddelelser om reguleringsarbeidet i de krigsherjede byer og steder*. Norges Arkitektforbund
<http://www.gjenreisingsbyer.no/getfile.php/1127317.1384.cryewtpvec/bsr+03+namsos.pdf>
14. *Namsos B.S.R 1943*. Kart. Original beskrivelse bevart; Overflødig tekst fjernet.
- a. Pedersen, S. (1943c) *Reguleringen av det brente sentrum i Namsos*. I S. Pedersen *Brente steders regulering B.S.R – Noen meddelelser om reguleringsarbeidet i de krigsherjede byer og steder*. Norges Arkitektforbund
<http://www.gjenreisingsbyer.no/getfile.php/1127317.1384.cryewtpvec/bsr+03+namsos.pdf>
15. *Leilighetskomplekset «Sjøsiden» i Namsos*. Foto. Original beskrivelse bevart.
- a. Hildrum, J. (2006) *Historiske minner på Bråholmen – En vandreguide*.
<https://namsos.rotary.no/no/prosjekter>
- b. Henriksen, A. (2007, 22. november) *Kornsilo i Penthouse-drakt*. Aftenposten.
<https://www.aftenposten.no/norge/i/4z92R/kornsilo-i-penthouse-drakt>
16. *NB!-området i relasjon til planområdet*. Kart. Egen merking.

- a. Namsos kommune (2022a) *Reguleringsplan Namsos sentrum – Planbeskrivelse*.
<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2366/Planbeskrivelse%20Namsos%20sentrum%20.pdf>
- 17. *Oversikt over "bygg, kulturminner, mm. som skal bevares"*. Kart. Original beskrivelse bevart.
  - a. Namsos kommune (2022a) *Reguleringsplan Namsos sentrum – Planbeskrivelse*.
<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2366/Planbeskrivelse%20Namsos%20sentrum%20.pdf>
- 18. *Hensynssone H570 Namsos sentrum*. Kart.
  - a. Namsos kommune (2023d) *Temakart: Områderegulering Namsos Sentrum – Hensynssoner*.
<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2384/H570.pdf>
- 19. *Områder med planlagt mulig fortetting i Namsos sentrum*. Kart. Original beskrivelse bevart.
  - a. Namsos kommune (2022a) *Reguleringsplan Namsos sentrum – Planbeskrivelse*.
<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2366/Planbeskrivelse%20Namsos%20sentrum%20.pdf>
- 20. *Mangelshierarki*. Modell. Egenprodusert.
- 21. *Modell over mangler ved sviktende helhet i forvaltningen*. Modell. Egenprodusert
- 22. *Gjenbygging av Sjøfronten*. Illustrasjon. Original beskrivelse bevart.
  - a. Namsos kommune (2022a) *Reguleringsplan Namsos sentrum – Planbeskrivelse*.
<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2366/Planbeskrivelse%20Namsos%20sentrum%20.pdf>
- 23. *Innsnevrede siktlinjer*. Illustrasjon.
  - a. Namsos kommune (2022a) *Reguleringsplan Namsos sentrum – Planbeskrivelse*.
<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2366/Planbeskrivelse%20Namsos%20sentrum%20.pdf>
- 24. *Arkitektoniske skylapper*. Illustrasjon. Egenprodusert
- 25. *Mulig konsept i «fellesprosjektet»*. Illustrasjon/presentasjon.

- a. Namsos kommune (2022e) *Presentasjon av Fellesprosjektet*.
<https://namsos.kommune.no/f/p1/iaaac3ad-e575-4fd1-9b2b-26b76323e236/presentasjon-av-fellesprosjektet-datert-190822.pptx>
26. *Fjerning av opprinnelig planlagt kvartalsstruktur*. Kart. Original beskrivelse bevart.
- a. Namsos kommune (2022a) *Reguleringsplan Namsos sentrum – Planbeskrivelse*.
<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2366/Planbeskrivelse%20Namsos%20sentrum%20.pdf>
27. *Anbefalinger fra Riksantikvarens bystrategi 2021*. Tekstboks. Egenprodusert.
- a. Riksantikvaren (2021a) *Riksantikvarens strategi og faglige anbefalinger for by- og stedsutvikling*. https://digitalt.ra.no/wp-content/uploads/2021/11/RA_BYSTRATEGI_2021.10.26_Bladpdf_300dpi_enkel-1.pdf
28. *Fasadevern i Bodø sentrum*. Kart. Egen beskjæring; Oversikt innfelt. Bodø kommune (2017) *Beskrivelse til temaplan kulturminner*.
- a. https://bodo.kommune.no/getfile.php/1316469-1566906594/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Kart%20og%20arealplaner/Arealplaner/Kommuneplan/KPA%202018-2030/Kulturminner_sentrum_Temaplan.pdf
29. *Bodø rådhus i 2012 og 2022*. Foto. Egen sammenstilling.
- a. Google maps (2012) [Bodø rådhus, Dronningens gate 15] [Street view] Hentet 05.06.2023.
https://www.google.com/maps/@67.2837288,14.3828966,3a,75y,159.2h,101.25t/data=!3m7!1e1!3m5!1sunhOk8_o8SuIq8jJQK9snQ!2e0!5s20120901T000000!7i13312!8i6656?entry=ttu
- b. Google maps (2022a) [Bodø rådhus, Dronningens gate 15] [Street view] Hentet 05.06.2023.
https://www.google.com/maps/@67.2837622,14.3829327,3a,75y,159.2h,101.25t/data=!3m6!1e1!3m4!1s6LulQe8Q_vm47_Nix3m2wA!2e0!7i16384!8i8192?entry=ttu
30. *Norrøna hotell i endret kontekst*. Foto. Egen sammenstilling.
- a. Google maps (2012) [Norrøna hotell, Storgata 4B] [Street view] Hentet 05.05.2023.
<https://www.google.com/maps/@67.2825904,14.3775906,3a,75y,294.4h,93.49>

[t/data=!3m7!1e1!3m5!1sLU0g0pW1ygiBXY2CLV2bbsg!2e0!5s20120901T000000!7i13312!8i6656?entry=ttu](https://www.google.com/maps/@67.2825816,14.3776046,3a,75y,294.4h,93.49t/data=!3m7!1e1!3m5!1sLU0g0pW1ygiBXY2CLV2bbsg!2e0!5s20120901T000000!7i13312!8i6656?entry=ttu)

- b. Google maps (2019) [Norrøna hotell, Storgata 4B] [Street view] Hentet 05.05.2023.

<https://www.google.com/maps/@67.2825816,14.3776046,3a,75y,294.4h,93.49t/data=!3m7!1e1!3m5!1sfGcCIyfSCnOIRNASwcOijw!2e0!5s20190801T000000!7i16384!8i8192?entry=ttu>

- c. Google maps (2022b) [Norrøna hotell, Storgata 4B] [Street view] Hentet 05.05.2023.

<https://www.google.com/maps/@67.2825942,14.3777789,3a,75y,294.4h,93.49t/data=!3m7!1e1!3m5!1siPIKbhRke1pEf9LO2RW4hg!2e0!5s20220801T000000!7i16384!8i8192?entry=ttu>

31. *Kulturminner i skiftende miljø*. Illustrasjon. Egenprodusert.

- a. Aluna1 (2020) *City graphic black white cityscape skyline sketch illustration vector stock illustration*. <https://www.istockphoto.com/vector/city-graphic-black-white-cityscape-skyline-sketch-illustration-vector-gm1208780884-349523025>

- b. Stavanger kommune (2023) *Overordna og juridiske føringer*.

<https://www.stavanger.kommune.no/stavangers-kulturmiljoplan/hvem-hva-hvordan/overordna-og-juridisk/>

32. *Grensen mot NB!-området, og kulturmiljøets omgivelser*. Foto. Egen sammenstilling.

- a. Google maps (2022c) [Dronningens gate 26] [Street view] Hentet 03.04.2023.

https://www.google.com/maps/@67.2830615,14.3793978,3a,75y,232.32h,81.13t/data=!3m6!1e1!3m4!1sbxNPqAF8sLVE2F_82ye-Gw!2e0!7i16384!8i8192?entry=ttu

- b. Google maps (2010) [Dronningens gate 26] [Street view] Hentet 03.04.2023.

<https://www.google.com/maps/@67.2830533,14.379509,3a,75y,232.32h,81.13t/data=!3m7!1e1!3m5!1s0-2nsjYyr8oQhkgKyGYkTg!2e0!5s20100401T000000!7i13312!8i6656?entry=ttu>

33. *Forslag til utforming av ny bydel Namsos sentrum*. Illustrasjon. Original beskrivelse bevart.

- a. Namsos kommune (2022a) *Reguleringsplan Namsos sentrum – Planbeskrivelse*.

<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2366/Planbeskrivelse%20Namsos%20sentrum%20.pdf>

34. *Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø*, Vågan kommune, Nordland fylke (2022) Oversiktskart over kulturmiljøfredningen av Henningsvær. Kart.
- a. Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke (2022) *Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke* (FOR-2022-10-14-1747). Lovdata <https://lovdata.no/dokument/LF/forskrift/2022-10-14-1747#:~:text=Fredningen%20skal%20oppretholde%20og%20videreutvikle,og%20visuelle%20sammenhengene%20i%20området>.
35. *Fredningsformål Henningsvær kulturmiljøfredning*. Tekstboks. Egenprodusert
- a. Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke (2022) *Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke* (FOR-2022-10-14-1747). Lovdata <https://lovdata.no/dokument/LF/forskrift/2022-10-14-1747#:~:text=Fredningen%20skal%20oppretholde%20og%20videreutvikle,og%20visuelle%20sammenhengene%20i%20området>.
36. Total samfunnsøkonomisk verdi. Modell.
- a. Gierløff, C. W. et.al (2017) *Kulturarv – En samfunnsøkonomisk analyse med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer*. Menon-Publikasjoner nr. 72/2017 https://www.riksantikvaren.no/wp-content/uploads/2019/12/Verdien_av_kulturarv_2019.pdf

9. Appendiks

Oversikt

Godkjennelse NSD

Informasjonsskriv

Samtykkeskjema

Intervjuguide

D.I.V.E-analysen

[Meldeskjema](#) / [Brente steders forvaltning - Områdeplanlegging og kulturmiljøforvaltning...](#) / Vurdering

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer
904059

Vurderingstype
Automatisk

Dato
19.04.2023

Prosjekttittel

Brente steders forvaltning - Områdeplanlegging og kulturmiljøforvaltning i gjenreisningsbyer

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet / Fakultet for arkitektur og design (AD) / Institutt for arkitektur og planlegging

Prosjektansvarlig

Ingfrid Lyngstad

Student

Tor-Einar Siebke

Prosjektperiode

01.01.2023 - 15.06.2023

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 15.06.2023.

[Meldeskjema](#)

Grunnlag for automatisk vurdering

Meldeskjemaet har fått en automatisk vurdering. Det vil si at vurderingen er foretatt maskinelt, basert på informasjonen som er fylt inn i meldeskjemaet. Kun behandling av personopplysninger med lav personvernulempe og risiko får automatisk vurdering. Sentrale kriterier er:

- De registrerte er over 15 år
- Behandlingen omfatter ikke særlige kategorier personopplysninger;
  - Rasemessig eller etnisk opprinnelse
  - Politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning
  - Fagforeningsmedlemskap
  - Genetiske data
  - Biometriske data for å entydig identifisere et individ
  - Helseopplysninger
  - Seksuelle forhold eller seksuell orientering
- Behandlingen omfatter ikke opplysninger om straffedommer og lovovertrедelser
- Personopplysningene skal ikke behandles utenfor EU/EØS-området, og ingen som befinner seg utenfor EU/EØS skal ha tilgang til personopplysningene
- De registrerte mottar informasjon på forhånd om behandlingen av personopplysningene.

Informasjon til de registrerte (utvalgene) om behandlingen må inneholde

- Den behandlingsansvarliges identitet og kontaktopplysninger
- Kontaktopplysninger til personvernombudet (hvis relevant)
- Formålet med behandlingen av personopplysningene
- Det vitenskapelige formålet (formålet med studien)
- Det lovlige grunnlaget for behandlingen av personopplysningene
- Hvilke personopplysninger som vil bli behandlet, og hvordan de samles inn, eller hvor de hentes fra
- Hvem som vil få tilgang til personopplysningene (kategorier mottakere)
- Hvor lenge personopplysningene vil bli behandlet

- Retten til å trekke samtykket tilbake og øvrige rettigheter

Vi anbefaler å bruke vår [mal til informasjonsskriv](#).

Informasjonssikkerhet

Du må behandle personopplysningene i tråd med retningslinjene for informasjonssikkerhet og lagringsguider ved behandlingsansvarlig institusjon. Institusjonen er ansvarlig for at vilkårene for personvernforordningen artikkel 5.1. d) riktighet, 5. 1. f) integritet og konfidensialitet, og 32 sikkerhet er oppfylt.

Informasjonsskriv

Brente steders forvaltning

Tor-Einar Siebke

Masterstudent i fysisk planlegging

Institutt for arkitektur og planlegging, NTNU

Formålet med prosjektet

Prosjektet undersøker situasjonen når det gjelder håndtering av kulturminneverdier ved utbygging og fortetting innenfor to utvalgte gjenreisningsområder som er registret i Riksantikvarens NB!-register. Det handler da spesielt om hvordan man innad i forskjellige grupper som deltar i forvaltningen og utbyggingen av slike områder håndterer utfordringer med utbygging i områder som ikke innehar noe formelt vern, men som likevel anses å ha kulturmiljømessige verdier.

Dataen skal inngå som grunnlaget i en masteroppgave i fysisk planlegging ved institutt for arkitektur og planlegging, NTNU. Prosjektet samler inn data om hvordan forskjellige deltagere i prosessene med områdeplanlegging og kulturmiljøforvaltning opplever, arbeider med, og forholder seg til kulturminneverdier i gjenreisningsbyene. For å bekrefte relevansen av innsamlet data vil det kunne være nødvendig å gjengi den i sammenheng med intervjuobjekters navn, arbeidssted og stilling.

Disse personopplysningen skal kun benyttes i sammenheng med oppgaven, og til besvaring av dens problemstilling om hvordan man håndterer kulturmiljøverdier ved utbygging og fortetting i gjenreisningsbyer.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du kontaktes for deltagelse i denne studien på bakgrunn av å ha en stilling som kulturminneforvalter, arkitekt, planlegger, politisk eller organisatorisk tillitsvalgt, eller annen stilling eller verv som angår kulturmiljøforvaltning, planlegging, eller områdeforvaltning av gjenreisningsbyer.

Informasjonen om at du innehar denne formen for stilling eller posisjon er innhentet gjennom søk etter relevante personer på nettsiden for din arbeidsplass eller organisasjon, eller gjennom videreformidlet informasjon fra personer kontaktet på denne måten.

Hvem er ansvarlig for prosjektet?

NTNU – er ansvarlig for personopplysningene som behandles i prosjektet. Prosjektet utføres som en del av emnet FP4400 – Masteroppgave i fysisk planlegging ved institutt for arkitektur og planlegging under fakultetet for arkitektur og design. Prosjektet overses av oppnevnt veileder fra instituttet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Hva innebærer det for deg å delta?

Data til prosjektet innhentes gjennom intervjuer som utføres enten fysisk, digitalt, eller i skriftlig form. Intervjuene vil variere noe avhengig av stilling, faglig bakgrunn, og arbeidssted, men består i snitt av tjue spørsmål med et forventet tidsforbruk på maksimum halvannen time. Om ønskelig vil intervjuguide bli utlevert på forhånd.

Utover intervjuobjektets meninger og svar vil det samles inn personopplysninger i form av navn, stilling og arbeidssted som det også er ønskelig å kunne benytte i prosjektet. Det er ikke planlagt innsamling av noen øvrige person- eller kontaktopplysninger.

Opplysninger og data vil bli registrert skriftlig gjennom notater og skjema, og om det gis tillatelse vil intervjuet bli tatt opp som enten video- eller lydopptak.

Kort om personvern

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler personopplysningene konfidensielt, og i samsvar med personvernregelverket. Du kan lese mer om personvern under.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Ingfrid Lyngstad

Student

Tor-Einar Siebke

Utdypende om personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Rådataen som samles inn vil kun være tilgjengelig for student og veileder, men informasjonen vil utgjøre grunnlaget for oppgaven, og meninger, synspunkter, erfaringer, faktaopplysninger, eller lignende som kommer fram gjennom intervjuet vil kunne bli gjengitt direkte, parafrasert, eller referert til i oppgaven. Dette vil kunne knyttes til personopplysninger, men da kun begrenset til navn, arbeidsted og stilling.

Masteroppgaven vil ved ferdigstillelse være offentlig tilgjengelig.

All dataen i form av opptak, notater eller lignende vil bli oppbevart på passordbeskyttede datamaskiner som kun disponeres av veileder eller student. Utveksling av denne informasjonen skjer kun mellom deltagere i prosjektet, og gjennom bruk av beskyttede epost-kontoer.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU har personverntjenestene ved Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør, vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- å be om innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende,
- å få slettet personopplysninger om deg,
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Vi vil gi deg en begrunnelse hvis vi mener at du ikke kan identifiseres, eller at rettighetene ikke kan utøves.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes 15.06.2023

Opplysningene vil da slettes. Ikke noe av den innsamlede dataen vil lagres videre etter prosjektets slutt, og det er kun sluttresultatet i form av masteroppgaven som fortsatt vil kunne inneholde informasjonen som er gitt.

Masteroppgaven vil være offentlig tilgjengelig via NTNU, og kunne deles videre av andre. Dette gjøres da det er i allmenhetens interesse at denne informasjonen er tilgjengelig for fagfeltet for eventuell videre bruk.

Spørsmål

Hvis du har spørsmål eller vil utøve dine rettigheter, ta kontakt med:

- Veileder: Ingrid Lyngstad - ingfrid.lyngstad@ntnu.no
- Student: Tor-Einar Siebke - toreinsi@stud.ntnu.no
- Vårt personvernombud: Thomas Helgesen - thomas.helgesen@ntnu.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Sikts vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt på e-post: personverntjenester@sikt.no, eller på telefon: 73 98 40 40.

Intervjuguide

Kulturminneforvalter

1. Hva slags verdier ser du i gjenreisningsbyen?
2. Hva er din definisjon av kulturarv som er verdifull å bevare?
3. Hva anser du som det mest utfordrende i bevaring av kulturminneverdier i gjenreisningsbyer?
4. Hvilke strategier kjenner du til i bevaring av kulturminneverdier i gjenreisningsbyer?
5. Hvilke strategier erfarer du som mest effektive for å bevare kulturminneverdiene i gjenreisningsbyer?
6. Har du noen gode eksempler på hvordan man har balansert behovet for ny utvikling og bevaring av kulturminneverdiene i gjenreisningsbyer?
7. Har du eksempler på hvordan man kan inkludere og bruke engasjementet fra lokalsamfunnet i kulturmiljøforvaltningen?
8. Hvilken rolle spiller utdanning og bevisstgjøring i arbeidet med bevaring av denne typen kulturmiljø?
9. Hvilke metoder tror du er mest effektive for å informere publikum om den kulturelle betydningen av disse stedene og strukturene?
10. Hvordan mener du at folk fra din bakgrunn og stilling best kan bidra til bevaring av kulturminneverdier i gjenreisningsbyer?
11. Hvordan mener du forskrifter, og myndighetskrav bidrar til å ivareta kulturminneverdiene i gjenreisningsbyer?
12. Hvordan erfarer du at det politiske klimaet er for å beskytte kulturminneverdiene i gjenreisningsbyen?
13. Hvilke endringer eller forbedringer vil du foreslå til forskrifter og politikk for å beskytte kulturminneverdiene i gjenreisningsbyer?
14. Hvor effektivt anser du at den nåværende praksisen for beskyttelse av kulturminneverdier i gjenreisningsbyene er?
15. Hva mener du er de beste løsningene? Eksempler fra spesifikke saker?
16. Hva er de største svakhetene så langt? Eksempler fra spesifikke saker?
17. Hvilke feil mener du har blitt gjort? Eksempler fra spesifikke saker?

18. Hva mener du er det viktigste å ha i tankene for byplanleggere, arkitekter og utviklere når de designer nye bygninger eller gjør endringer i det bygde miljøet i gjenreisningsbyer?
19. Hvilket kunnskapsgrunnlag mener du byplanleggere, arkitekter og utviklere bør ha for å kunne planlegge i gjenreisningsbyer?
20. Hvordan opplever du at ulike fagmiljøer samarbeider om dette arbeidet?
21. Hvordan kan man integrere kulturmiljøvern bedre i den overordnede byplanleggingen?
22. Noe å tilføye til temaet?

Arkitekt/planlegger

1. Hva slags verdier ser du i gjenreisningsbyen?
2. Hva slags utfordringer har du støtt på når du har jobbet med kulturminner i gjenreisningsbyer?
3. Har du noen eksempler på hvordan du har balansert behovet for ny utvikling med bevaringen av historiske bygninger i disse områdene?
4. Hvordan samarbeider du med eksperter i andre fagmiljø for å sikre best mulig resultat?
5. Hvordan benytter du medvirkning med allmennheten i arbeidet ditt?
6. Hva tar du hensyn til i planleggingen ved arbeid i kulturmiljø i gjenreisningsbyer?
7. Hvordan sikrer du at nye bygninger passer inn i kulturmiljøet?
8. Hvilke dilemmaer har du støtt på relatert til bevaring av kulturminneverdier i gjenreisningsbyer?
9. Hvordan mener du ny arkitektur og design kan tilføre verdier til gjenreisningsområder?
10. Hva slags kunnskapsgrunnlag eller andre ressurser mener du man bør ha for å komme fram til planen?
11. Hvilke utfordringer har du støtt på når du har jobbet med utvikling og bevaring av disse områdene? Gjerne spesifikke eksempler.
12. Hvordan løste du disse utfordringene? Gjerne spesifikke eksempler.
13. Hvilke erfaringer har du gjort deg gjennom din erfaring som planlegger i gjenreisningsbyer?
14. Har dette påvirket din tilnærming disse områdene?
15. Har det påvirket ditt syn på disse områdene?
16. Noe å tilføye til temaet?

Valgte/kommuneadministrasjon

1. Hva slags verdier ser du i gjenreisningsbyen?
2. Hvordan balanserer kommunen behovet for ny utvikling og vekst med bevaring av kulturarv?
3. Hvordan samarbeider kommunen med forskjellige interessenter og samfunnet generelt ved beslutninger om ny utvikling i områder med kulturarv?
4. Hvordan sikrer kommunen at ny utvikling tar hensyn til områdets kulturarvverdier?
5. Hva er de største utfordringene kommunen står overfor når det gjelder å håndtere kulturarv relatert til gjenreisningsbyen?
6. Hvilken rolle spiller lover og regler for å veilede kommunens beslutninger om ny utvikling i områder med kulturarv betydning?
7. Hvordan balanserer kommunen de økonomiske fordelene ved ny utvikling med behovet for å beskytte kulturarvverdier?
8. Hva slags kunnskapsgrunnlag mener du dere bør ha for å kunne ta best mulig beslutning?
9. Mener du det er noen mangler i kunnskapsgrunnlaget i den nåværende tilnærmingen til arbeidet med kulturminneverdier i gjenreisningsbyen?
10. Hvilke tiltak tar kommunen for å sikre at nye byggeprosjekter og byutvikling ivaretar kulturminneverdier?
11. Har du eksempler på vellykkede prosjekter som kommunen har gjennomført for å bevare kulturarvverdier samtidig som de tillater ny utvikling i gjenreisningsbyen?
12. Er det noen retningslinjer eller andre verktøy som bør innføres i arbeidet med kulturminneverdier i gjenreisningsbyer?
13. Hvordan samarbeider kommunen med arkitekter og planleggere for å sikre at kulturarvverdier bevares i nye prosjekter?
14. Hva er kommunens planer og strategier for å håndtere kulturarvverdier i gjenreisningsbyen i årene som kommer?
15. Noe å tilføye til temaet?

Samtykkeskjema

Brente steders forvaltning

Tor-Einar Siebke

Masterstudent i fysisk planlegging

Institutt for arkitektur og planlegging, NTNU

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- å delta i personlig intervju digitalt eller fysisk
- å delta i intervju pr e-post eller telefon
- at opplysningene om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes i den endelige masteroppgaven
- (i tilfelle «nei» på forrige spørsmål) at opplysninger jeg har oppgitt under intervju kan benyttes i den endelige masteroppgaven.

Jeg samtykker at mine opplysninger behandles fram til prosjektet er avsluttet ca. 15.06.2023

(Signert av intervjuobjekt, dato)

For spørsmål eller andre henvendelser kontakt:

Tor-Einar Siebke - toreinsi@stud.ntnu.no

Brente steders forvaltning -

Forberedende D.I.V.E-analyse av utvalgte bygg og byrom i Namsos sentrum B.S.R- område

Utført i sammenheng med masteroppgave i fysisk planlegging ved institutt for arkitektur og planlegging, NTNU – 2023

Tor-Einar Siebke

Innledning

Formål

Grunnet behov for modernisering av eksisterende bygningsmasse, og økende behov for rom til næring, beboelse og offentlige tjenester foregår utarbeides det en ny reguleringsplan for Namsos sentrum. Planen er utarbeidet av Trønderplan på oppdrag av Namsos kommune. Hensikten er å skape nye bosteder, møte- og handelssteder, samt arenaer for opplevelse og kultur. Planen vil potensielt virke inn på det historiske kulturmiljøet i gjenreisningsbyen.

Rammen for D.I.V.E-analysen er å utarbeide en kulturhistorisk stedsanalyse for BSR²⁸-området i Namsos sentrum som skal utgjøre kunnskapsgrunnlaget for en videre komparativ analyse. Denne videre analysen undersøker hvordan den foreslåtte reguleringsplanen for Namsos sentrum virker inn på kulturminneverdiene i B.S.R-området.²⁹

Analysen er utført uavhengig av Namsos kommune, Trønderplan eller andre interessenter som en del det forbedrende arbeidet til en masteroppgave i fysisk planlegging ved institutt for arkitektur og planlegging , NTNU.

D.I.V.E-analysen kan ellers uavhengig benyttes som kunnskapsgrunnlag for annen vektning og vurdering av de kulturhistoriske verdiene i Namsos sentrum. D.I.V.E-analysen er imidlertid ikke å anse som en komplett gjennomgang av historie og alternativer for bruk og aktivering av hvert bygg eller byrom. Analysen fungerer mest som en innledende vurdering og begrenset mulighetsstudie.

Avgrensing

Analyseområdet

BSR-området omfatter hele kvadratbebyggelsen i sentrum. I nord er området avgrenset av Skolegata og i sør av fjorden og Fjordgata. I østlig utstrekning er området først avgrenset av Carl Gulbrandsons gate, og der denne ender i møtet med Herlaugs gate ved samfunnshuset er det trukket en linje i samme retning ned til krysset mellom Namsegata, Klingavegen og Fjordgata. I vest er området begrenset av Verftsgata fram til Bryggerekka. Denne består av

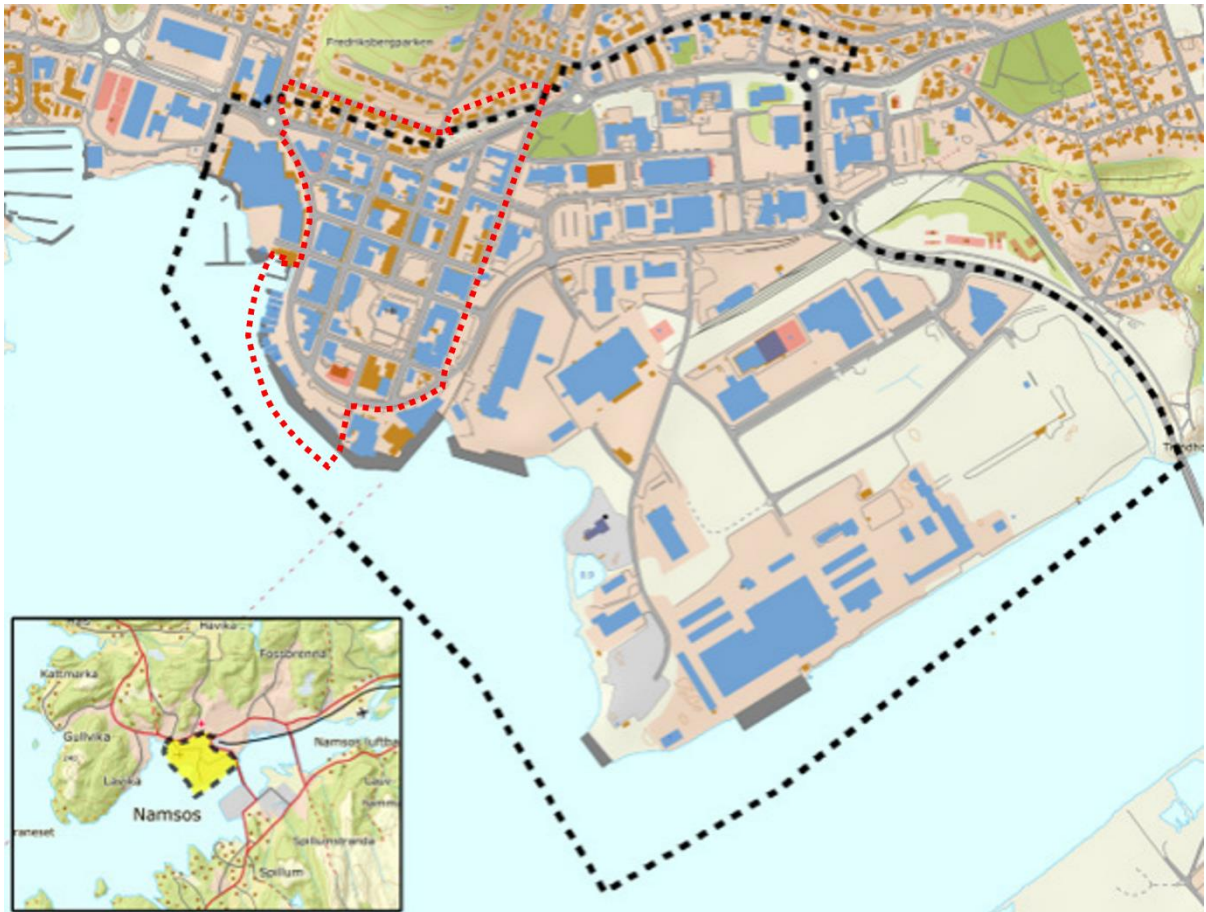
---

²⁸ Brente steders regulering

²⁹ <https://namsos.kommune.no/f/p-1/i568b21ba-92c9-419c-8507-78ff16ab2bd6/planbeskrivelse-namsos-sentrum-20221215-revidert-etter-2gangs-behandling.pdf>

bryggehus eldre enn gjenreisningsbyen, herfra fungerer fjorden igjen fungerer som avgrensning for å også inkludere disse eksemplene på eldre bebyggelse i Namsos.

DIVE-analysen gjennomføres med denne avgrensningen, men kommer inn på tiltak planlagt i det større planområdet så vidt det er relevant på grunn av innvirkning på kulturminneverdier og opplevelsen av gjenreisningsbyen.

Tidsmessig avgrensning

Namsos ble grunnlagt i 1845, men denne analysen fokuserer på gjenreisningsbyen som kulturmiljø og tar primært for seg kulturminneverdier fra perioden med gjenreisning fra 1945-1961. Denne begrensningen er gjort siden analysen skal fungere som et kunnskapsgrunnlag for diskusjon av kulturminneverdiene i gjenreisningsbyen, og etterkrigstidens kulturmiljø.

Kulturminner og element fra tidligere tider omtales, men utgjør ikke noen betydelig del. Noe grunnleggende historie redegjøres for, men på grunn av ødeleggelsen av byen under andre verdenskrig har dette liten synlighet i dag. Mesteparten av kulturmiljøet i Namsos sentrum domineres av gjenreisningsbyen og er derfor det mest hensiktsmessige å fokusere på.

Metode og kunnskapsgrunnlag

Generelt om D.I.V.E-metoden

Analysene er utført med bruk av D.I.V.E-metoden for kulturhistorisk stedsanalyse. Metoden ble lansert av Riksantikvaren i 2008 for å bidra til arbeidet med å skape kulturhistoriske kunnskapsgrunnlag til by- og stedsutviklingsprosesser. Metoden består av fire faser hvor man samler, organiserer, tilrettelegger, og formidler kunnskap om kulturarven for å omdanne passiv kunnskap til nyttige aktiviserende verktøy.

I denne sammenhengen utføres en noe forenklet utredning, noe som anbefales av riksantikvaren om formål eller økonomiske rammer tilsier det. De fire trinnene er fortsatt fulgt, men innhold, kart, illustrasjoner og sluttprodukt er noe forenklet³⁰. Fasene med fortolkning, vurdering og forslag om aktivering er i stor grad presentert samlet siden disse gjerne følger direkte av hverandre. Det skaper dermed bedre tydelighet og sammenheng om de sammenstilles som en helhet hvor den historiske betydningen omsettes til verdi og utviklingspotensial med tilhørende anbefalinger om hvordan dette kan utnyttes eller forvaltes.

Trinn (arbeidsfaser)	Målsetting	Aktuelle deloppgaver
Forberedende	Arbeidsplan	Planlegging av prosessen inkludert medvirkning og innhenting av grunnlag, kartmateriale og kildeunderlag som skal benyttes i analysen.
T1 Beskrivende	Analyseområdets historiske karakter	Etablere kunnskapsoversikt, sammenstille, beskrive og bearbeide informasjon om analyseområdets opprinnelse, utvikling og karakter
T2 Fortolkende	Analyseområdets historiske betydning	Undersøke analyseområdets historiske lesbarhet, betydning, innhold og tilstand
T3 Vurderende	Analyseområdets verdi og muligheter	Drøfte de kulturhistoriske ressursenes verdi, utviklingspotensial, sårbarhet, tålegrenser og endringskapasitet
T4 Aktiverende	Analyseområdets handlingsrom	Definere handlingsrommet for aktivering av kulturarven, foreslå strategier og prinsipper, virkemidler og tiltak for forvaltning og utvikling
Oppsummerende	Ferdigstille analysen	Sammenfatning og presentasjon av analysens innhold, resultater og anbefalinger

Beskrivelse av arbeidsfaser (Riksantikvaren, 2018: s. 7)

³⁰ Side 5 RA DIVE retningslinjer

Hensikt

Analysen utføres som nevnt for å kunne brukes som grunnlag for videre vurdering av aktuelt planforslag for Namsos sentrum. Hensikten er å gå gjennom Namsos historie og noen av de fysiske omgivelsene for å undersøke hvilke verdier og muligheter som finnes i gjenreisningsbyens kulturmiljø.

Datagrunnlag

Analysen legger til grunn et variert utvalg av data, og informasjonskilder for å komme fram til sine konklusjoner. En enda større grad av brukermedvirkning og innspill over lengre tid hadde vært å foretrekke, men lot seg ikke gjennomføre grunnet begrensninger i tid og ressurser. Ved en eventuell mer omfattende byutviklingsprosess bør slike undersøkelser og medvirkning gjennomføres i større grad for å sikre en sterkere lokal forankring. Dette gjennomgås mer i detalj under. Denne analysen har et tilstrekkelig datagrunnlag til å benyttes i innledende arbeid og som et sammenligningsgrunnlag opp mot andre planer, vedtak og vurderinger.

Medvirkning

D.I.V.E-metoden inkluderer normalt en åpen medvirkningsprosess som en del av analysen. Grunnet begrensninger i tid og ressurser har dette ikke latt seg gjennomføre. D.I.V.E-analyser utføres normalt av større firmaer eller institusjoner på oppdrag fra kommuner, utbyggere eller lignende. Dette gir anledning til å gjennomføre lengre tilbakemeldingsprosesser og nærmere samarbeid med representanter fra kommunen. Siden analysen er utført på privat initiativ har ikke dette vært mulig å gjennomføre medvirkningsmøter, eller referanse- og arbeidsgrupper i den skalaen som ville vært foretrukket.

Det er imidlertid gjennomført enkelte intervjuer av personer som er engasjert i planarbeidet eller generelt i bevaring av kulturmiljøet i Namsos. Dette har bidratt med supplerende informasjon tilsvarende noe av det man kunne fått gjennom en medvirkningsprosess.

Analysene legger også til grunn tilbakemeldinger og innspill fra forskjellige interessenter som er kommet gjennom merknader til høringer, eller uttalelser i media og andre forum. Slik sikres tilskudd av lokal kunnskap, og at det finnes en viss forankring for påstandene hos Namsos innbyggere. Siden analysen også allerede er spesifikt rettet mot ett område, og en type kulturmiljø har det også vært mindre behov for øvrige innspill siden en del medvirkningsarbeid normalt har til hensikt å identifisere nettopp dette.

Andre kilder

Informasjonene benyttet er hentet fra offentlige faglige instanser slik som riksantikvarens veiledere, NB!-registeret, og Kulturminnesøk.no. Øvrig materiale er hovedsakelig hentet fra kommunens egne dokumenter.

Spesielt «Sentrale bygg og byrom i gjenreisningsbyen Namsos har vært sentral. Dette er en oversikt utarbeidet av kommunen som et kunnskapsgrunnlag til arbeidet med kulturmiljøplan for Namsos kommune 2022-2027. Denne gir oversikt over de bygg og byrom med særlig arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. Utvelgelse og verdisetting er da basert på innspill fra Namsos bys historielag, byantikvar i Steinkjer Robert Øfsti, og arkitekt Jon. A Olsen³¹.

Oversikten tar også for seg enkelte eldre bygg og områder, men omtaler hovedsakelig bygg og byrom relatert til gjenreisningsbyen. Det oppgis adressen, navn, byggeår, tilstand/autentisitet, verdivurdering, utfyllende vurdering/historikk, samt andre kommentarer relatert til tilstand, tilhørighet, eller betydning. Oversikten benyttes som et historisk grunnlag i D.I.V.E-analysen

Annen data og bildemateriale er hentet inn direkte gjennom egen observasjon og dokumentasjon av kulturmiljøet i Namsos. Dette ble gjennomført over tre dager under befaring og feltarbeid i Namsos i april 2023.

Kompetansegrunnlag

Så langt det er mulig og relevant er det inkludert innspill og innhold fra fagpersoner, myndigheter, organisasjoner, diverse interesserte, databaser, og tidligere forskning. En stor del av arbeidet er imidlertid utført på egen hånd ut fra egne vurderinger og observasjoner. Disse er basert på feltarbeid utført i Namsos, og gjennomgang av planforslag.

Å identifisere verdier, muligheter og trusler i et kulturmiljø kan være en kompleks oppgave med mange aspekter som må sees i sammenheng med hverandre. Det kreves dermed en viss kulturhistorisk kompetanse for å kunne gjøre disse vurderingene. Når jeg selv foretar disse vurderingene, er det med akademisk og profesjonell bakgrunn innenfor feltet. Dette inkluderer en bachelor i historie, mastergrader i henholdsvis arkeologi og kulturminneforvaltning, samt erfaring som rådgiver i Kulturminnefondet, et statlig forvaltningsorgan som vurderer, veileder, og bevilger midler til prosjekt relatert til utbygging og restaurering av kulturminner i privat eie.

---

³¹ Grunnlegger av JonArk arkitektkontor. Kontoret har base i Namsos og jobber primært med prosjekter i Namdalen og Innherreds-området.

Kulturhistorisk beskrivelse

Overordnet historie

Namsos by ble grunnlagt i 1845 for å skape et administrasjonssentrum i Namdalen som kunne fungere som samlingsplass for bønder og skogdriftsindustrien i området. Byen brant ved to anledninger, senest i 1897, men ble gjenoppbygd. Ved krigens utbrudd i Norge i 1940 bestod det meste av byen av trehusbebyggelse fra rundt 1900. Denne byen ble totalskadd under den tyske invasjonen og det gjenstår i dag kun noen få bygg fra tiden før 1940.

Gjenreisningsbyen

Namsos er en av flere byer og tettsteder i Norge som karakteriseres som en såkalt gjenreisningsby. Dette er byer som i stor grad ble ødelagt under andre verdenskrig og som fikk sine planer for gjenoppbygging utarbeidet av etaten Brenne steders regulering (BSR), som under krigen var ledet av arkitekt Sverre Pedersen. Riksantikvarens gjennomgang, vurdering og beskrivelse av Namsos B.S.R. til innføringen i NB!-registeret er lagt til grunn og tatt utgangspunkt i ved videre vurdering.

Detaljbilde fra under samfunnshusets "loggia" mot kirken. Foto: Tor-Einar Siebke

Riksantikvarens vurdering

Namsos BSR er av flere årsaker innskrevet i NB!-registeret som et område i by med nasjonal interesse. Riksantikvarens vurdering legges ofte til grunn i andre vurderinger og beskrivelser av gjenreisningsbyen. Her følger en gjennomgang av riksantikvarens begrunnelser for innlemmelsen av Namsos sentrum i NB!-registeret.

Rutenettplanen som fortsatt tydelig framgår i dag trekkes fram som et godt eksempel på en intakt plan i tråd med de utarbeidet av B.S.R. Byggeskikken anses representativ for den tidlige etterkrigstidens byggeskikk. Hovedform, konstruksjon og materialer oppfattes som autentiske, og som en kilde til kunnskap om materialbruk, byggeteknikk, planløsning, stil og estetiske normer.

Det omtales hvordan Namsos historie med sagbruk og trelastindustri reflekteres i materialbruken med tre og mur som de mest brukte materialene. Fasadene består derfor hovedsakelig av enkle trepanel og pussede murflater med et enkelt og nøkternt inntrykk. I tillegg trekkes takene som hovedsakelig er saltak tekket med skifer med en takvinkel på rundt 30 grader, og det begrensede bygningsvolumet på to etasjer byggeskikk fram som definerende element. Dette anses å bidra til et enkelt, klart og homogent uttrykk gjennom hele området. Bykjernen vurderes som et godt eksempel på 50- og 60-tallets arkitektur med gjenreisningsarkitektur som gjenspeiler regionale, nasjonale og internasjonale stilideal fra denne perioden.

Det anerkjennes at gjenreisningsbyen har gjennomgått endringer med ombygginger og forandringer på farge, overflate, dører og vinduer, samt fjerning av enkelte bygg, men det opprinnelige uttrykket og arkitekturen er fortsatt leselig. Denne vedvarende autentisiteten i material, form og konstruksjon, og det hele inngår i et større samlet kulturmiljø gjør at området anses som spesielt og særpreget.

Utvalgte sentrale bygg

Det har dessverre ikke vært anledning til å gjennomgå opphav, historie, og tilstand på hvert bygg og byrom i gjenreisningsbyen som det er mange av. Dette burde imidlertid gjøres som et ledd i en større kartlegging av gjenreisningsbyens verdier. Analysen har fokusert på enkelte bygg og ellers generelt områder som representerer både viktige verdier og muligheter i gjenreisningsbyen. Disse tas opp igjen senere som et ledd i fortolknings og aktiveringsfasen. Byrom med unntak av festplassen er ikke beskrevet for selv her, men tas opp og beskrives i sammenheng med vurdering av betydning og aktivering.

Namsos Athenæum

Adresse: Sverres gate 1

Bygd i 1957 og tegnet av Arne Aursand som også stod bak samfunnshuset. Bygget har rom til rundt 140 personer og benyttes som forsamlings og festlokale og huset kong Olav på signingsferd i 1959, og dronning Sonja ved byens 150-års jubileum i 1995. Tross noe slitt fasade framstår bygget som et godt eksempel på gjenreisningsarkitekturen i Namsos med en autentisk fasade, og fine detaljer i tre i de utskutte vinduene og inngangspartiet.

Namsos Athenæum. Foto: Tor-Einar Siebke

Elverkets forretningsgård + trafo

Adresse: Abel Meyers gate 30

Et tidlig bygg i gjenreisinga og bygd i 1945 som ett av de første byggen etter frigjøringen. Fasadene framstår fortsatt autentiske og bygningen følger mønsteret man ser med mange bygg i sentrum av gjenreisningsbyen Namsos med forretninger i første etasje, og boliger i andre. Bygningen ligger lengst nord på bråholmen og er dermed noe av den første sentrumsbebyggelsen man ser.

I bakkant lå Namsos gamle brannstasjon fra 1937. Bygningen ble hardt skadd under andre verdenskrig, men visse elementer slik som tårnet overlevde. Den gamle brannstasjonen, samt kommunens tidligere tekniske etat ble revet i 2017, og denne tomten benyttes nå til parkeringsplass.

Foto: Tor-Einar Siebke

Oversikt over Abel Meyers gate 30 med Elverkets forretningsgård + trafo, og den tidligere brannstasjonen og teknisk etat slik området så ut i 2016 før rivningen. Namsos Athenæum kan sees øverst til høyre i bilder. Foto Bjørn Tore Ness

Samfunnshuset og festplassen

Adresse: Abel Meyers gate 12

Samfunnshuset tegnet av Arne Aursand og Herman Krag ble ansett å være fullførelsen av gjenreisningen av Namsos da det stod ferdig i 1961. Byens storstue hadde vært planlagt som et ledd i arbeiderbevegelsen mål om sosial bærekraft og likhet til folket. Det var et symbol på den nye velferdsstaten, seieren i krigen og fornyelse og håp for tiden framover. Bygget rommet flere offentlig funksjoner slik som kino, svømmebasseng, arrangementslokaler og offentlige kontorer.

Midt i byen ligger festplassen. Dette er et åpent felles rom med tilknytning til både samfunnshuset, og kirken som ligger i henholdsvis den østlige og sørlige enden av plassen. Plassen har dermed tilknytning til både det verdslige og det religiøse. Plassen var tidligere kjent som parken, men er nylig ombygd. Plassen er med sin sentrale beliggenhet, allmenne tilgang, og bruk som kulturelt og festlig samlingspunkt et viktig offentlig rom.

Samfunnshuset og festplassen. Foto: Tor-Einar Siebke

Betydning og aktivering

Det gjennomgås og vurderes både generelle og mer spesifikke vurderinger av bygg og områders verdi og mulig bruk. De generelle vurderingene er ikke knyttet til et spesielt bygg, byrom eller verdier i seg selv, men representerer og vurderer løsninger og alternativ som burde fungere på et mer overordnet plan.

Skape holdninger og bevissthet

Det første som bør gjøres er å igangsette arbeidet med å endre hvordan gjenreisningsbyen og etterkrigstidens arkitektur oppfattes av befolkningen og besøkende. Det foreligger ingen plan, retningslinjer, eller faste prosedyrer for hvordan gjenreisningsbyen og dens verdier skal formidles. Det av arbeidet som gjøres innenfor formidling utføres av lag eller foreninger med kulturhistorisk interesse og uavhengig av kommunen.

Gjenreisningsbyene har et dårlig rykte på seg for å være utdaterte og grå, og det er få som har kunnskapen som vil bidra til å forstå og kunne utnytte de kunnskapsverdier som ligger i byplanen og arkitekturen. Gjenreisningsbyene var godt gjennomtenkte med god forankring i lokalgitte forhold og forteller en historie om byens fortid og utvikling. Dette må informeres i større grad for å skape bevissthet og unngå av etterkrigstidens kulturarv avfeies som kun umoderne og kjedelig.

Bevissthet og kunnskap er de beste veiene til forståelse og entusiasme. Det bør derfor settes i gang flere program som både aktivt og passivt formidler byens historie og verdier på en bedre måte. Mer passive virkemidler inkluderer skilting og merking av bygg med spesielle verdier og historier. Samfunnshuset, og kirken er noen eksempler hvor det allerede er noe informasjon som sirkulerer, men andre mindre bygg og spesielle trekk ved gjenreisningsbyen bør også formidles bedre gjennom for eksempel informasjonstavler og annen framhevning i bybildet, eller aktiviteter som byvandring og annen guideing.

Generell istandsetting

Flere av byens bygg og byrom bærer preg av forfall eller manglende vedlikehold. Dette gjelder spesielt de elementene som framstår tydeligst som gjenreisningsbygg. Dette er ikke fordi gjenreisningsbyggene har forfalt raskere enn andre. Byggene som framstår i bedre stand er ofte også gjenreisningsbygg, men de er endret i ettertid i sammenheng med modernisering og har til dels mistet sitt opprinnelige særpreg. Det er spesielt falmede farger, skitt fra årevis med eksos og støv, slitne plater, smuldrende murpuss, flassende panel og ødelagte eldre skilt som bidrar mest til at gjenreisningsbyen framstår noe uflidd.

Det er mange små istandsettingsgrep som til sammen vil ha en stor effekt på hvordan man opplever gjenreisningsbyen. Under følger en serie bilder med forskjellige eksempler på mindre forfall som kan repareres, endres eller fjernes uten at det nødvendigvis medfører betydelige kostnader. *Foto: Tor-Einar Siebke*

Byreparasjon

De byggene som utgjør en del av den opprinnelige gjenreisningsbyen, men som er vesentlig endret i ettertid og som et resultat av dette bidrar til å bryte opp byens helhetlige karakter. Bør vurderes krevd tilbakeført i den grad det lar seg gjøre. Dette gjelder spesielt tilfeller hvor murfasader er dekket til eller hvor åpne vindusflater på nedre nivå er bygget igjen.

Tilbygg og utvidelser i bakgårder bør vurderes krevd gjennomført i en passende og matchende stil. Dette bør spesielt være et krav ved nye tilbygg og utvidelser.

Eksempel på platelagt bygg. Foto: Tor-Einar Siebke

Forstyrrende element, i form av spesielt varmpumper eller andre uoriginale tillegg som er synlige på fasader bør vurderes flyttet eller dekket til for å unngå at de bryter opp og forstyrrer fasadene.

Godt synlige varmpumper og andre tekniske installasjoner. Foto Google maps

Samfunnshuset og festplassen

Samfunnshuset er det siste bygget av den tradisjonelle gjenreisningsbyen som stod ferdig og anses derfor som kronen på verket. Det er også bygget det står mest strid om og som i dag er planlagt sanert. På grunn av samfunnshusets beliggenhet, størrelse og tilknytning til festplassen har det stort potensial for utvidet bruk og synlighet. Selv om samfunnshuset av flere anses som utdatert etter dagens standarder er det ikke ubrukelig. Huset framstår fortsatt å ha gode bruks-, kunnskaps-, og opplevelsesverdier. Disse bør spilles videre på og formidles. Det er spesielt samfunnshusets unike grad av autentisitet når det gjelder opprinnelig utforming og interiør som er en kilde til kunnskap om stilhistorie, håndverk og lokal utvikling og identitet.

Ny sentrumsplan bør utnytte Samfunnshusets beliggenhet, spesielt om utvidelsen av sentrum foregår østover. Med utvidelsen østover vil samfunnshuset ende opp mer i midten av bebyggelsen enn det det gjør i dag. Byplan og generell utforming i området bør utformes slik at samfunnshuset får en enda mer sentral plassering og synlighet i omgivelsene. Festplassen og samfunnshuset posisjon som et forum for aktivitet og kulturelle arrangement bør bygges videre på. Dette kan gjøres ved å ha åpne rom rundt og bygg i den nye utvidelsen av sentrum som spesifikt henvender seg til samfunnshuset. Utbyggingen på den såkalte Nexanstomta ved siden av må orienteres mot gjenreisningsbyen og bygge videre på de kvartalsstrukturene som er der for å ivareta samfunnshuset byplanmessige status og posisjon.

Bruken bør økes i forhold til det den har i dag. På grunn av dagens debatt om mulig rivning og reduserte standard benyttes huset lite, spesielt etter at kommuneadministrasjonen flyttet helt ut. Ingen bruk leder til fortsatt forfall og senket tilstedeværelse i folks bevissthet. Lokalet bør tas jevnlig i bruk og undersøke nærmere hvilke muligheter som finnes for å foreta utbedringer som vil bidra til økt bruk. Dette kan være utbedringer på bygget, men også i kommunens praksis med egen bruk og formidling av muligheten for det.

En mulighet er å benytte samfunnshuset, dets posisjon og autentisitet i en mer utvidet formidlingsammenheng. I tillegg til bruk som arrangementslokale eller rom som møteplass for frivillige organisasjoner, korps, klubber og lignende er samfunnshuset også et godt formidlingslokale. Det finnes allerede et gjenreisningsmuseum i Hammerfest som formidler historien om gjenreisningen i Troms- og Finnmark, men det er ingen slike museer i Midt-Norge. Deler av samfunnshuset burde kunne brukes på samme måte som bygg på folkemuseer som benyttes til opplevelse og formidling samtidig som de bevares. Namsos kommune burde

benytte sin status som gjenreisningsby mer i sin reiseliv- og destinasjonsutvikling og samfunnshuset kan være kjernen i dette. Det kan benyttes som et lokalt museum og gjenreisningssenter hvor folk kan motta informasjon og oppleve noe av det beste etterkrigstidens arkitektur og interiørdesign har å by på.

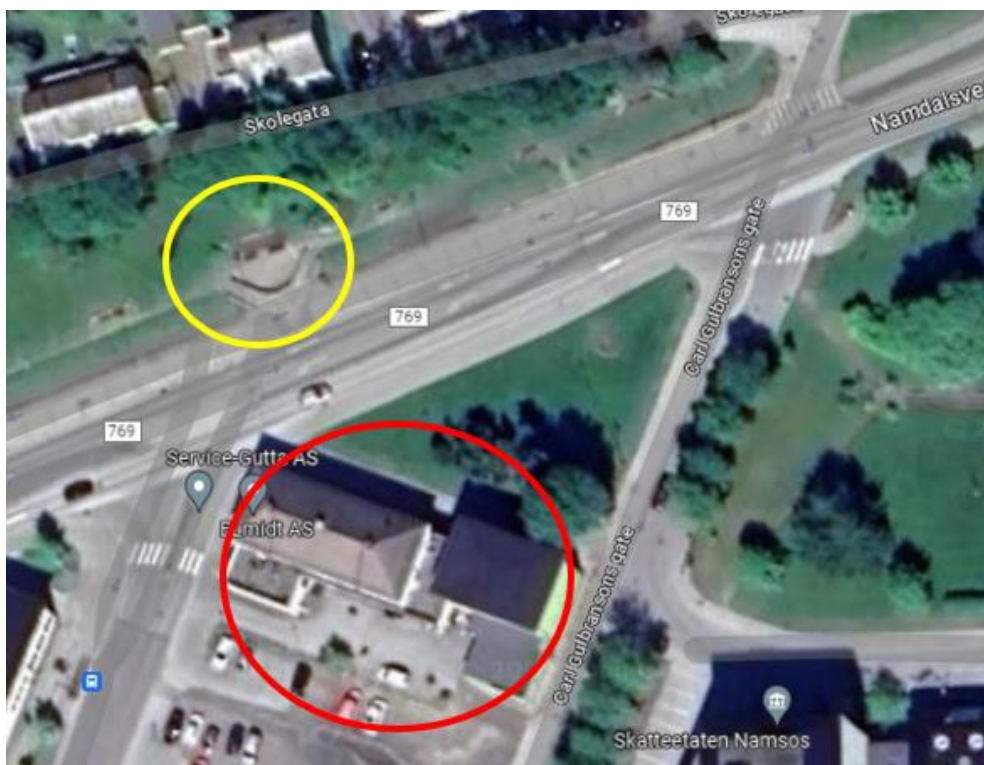
Festplassen er omringet av bilvei for gjennomfart i sentrum noe som skaper forstyrrelser ved bruk og skiller den fra samfunnshuset. Det burde vurderes å styrke bruksverdien av festplassen ytterligere og øke arealet ved å fjerne biltrafikken i noen av veiene rundt og styrke koblingen til samfunnshuset.

Trafikkert vei mellom festplassen og samfunnshuset. Å inkorporere de to elementene bedre gjennom å stenge for biltrafikk imellom og muliggjøre annen bruk og enklere opplevelse av siktlinjene ned mot sjøen ville gjort området mer tilgjengelig og framhevet rommet. Foto: Tor-Einar Siebke

Elverkets forretningsgård + trafo og bastionen

Beliggende i det nordøstlige hjørnet gjenreisningsby og er det første området man møter murbygg av den typen som er klassisk for gjenreisningsbyen. Arealet foran og til nordøst benyttes som parkområder. Områdene er skilt i to av Carl Guldbrands gate og begge er beplantet og dekorert med skulpturer. Parkarealet er imidlertid rett opp til Namdalsveien og spesielt delen rett ovenfor byggene framstår å ha mindre brukspotensial. Dette er grunnet størrelse, beplantningen som delvis skiller den fra bygningene, og beliggenheten mellom to veier hvor spesielt Namdalsveien er godt trafikkert og utgjør hovedgjennomfartsåren i Namsos.

Abel Meyers gate 30 (merket i rødt) i relasjon til omkringliggende grøntareal. Selve bastionen er merket i gult (Google maps)

Rett på oversiden ligger Aavtsmarkparken med bastionen som er knyttet til kulturpersonligheten Ole Severin Aavtsmark. Bastionen er fra 1935/36 og utgjør at av fondmotivet i enden av Abel Meyers gate. Veien og trafikkmengden som skiller disse byggene legger hindringer for videre bruk. Det er mulighet til å forbedre grøntarealet rett foran Abel Meyers gate 30 og få til bedre sammenheng mellom det og byggene, samt skjerme det fra veien i større grad, men det mest optimale ville vært å få til en bedre sammenheng og tilknytning til Aavtsmarkparken for å unngå oppdelingen av grøntarealet. Dette ville utgjort en god portal inn i Namsos sentrum og framheve gjenreisningsbyens arkitektur. Omleggingen av veien dessverre være vanskelig på grunn av boligbebyggelsen bak som også er den av NB!-området, og at terrenget etter hvert stiger ganske kraftig.

Grøntareal i forkant av Amel Meyers gate 30. Foto: Tor-Einar Siebke

Grøntareal i relasjon til bastionen og Aavatsmarkparken. Foto: Tor-Einar Siebke

Bastionen og tilhørende grøntareal på andre siden av Namdalsveien. Foto: Tor-Einar Siebke

Namsos Athenæum

Bygningen i seg selv bør fortsatt benyttes som det den alltid har vært ment til, som forsamlings- og arrangementslokale, men omgivelsene er ikke optimale. Fjerningen av den gamle brannstasjonen, og øvrige bygninger imellom og de kulturminneverdier det fjernet for gjenreisningsbyen er problematisk i seg selv. At det nå kun består av en grusplass som benyttes til parkering er en dårlig bruk av byrom som ligger i tilknytning til flere viktige gjenreisningsbygg, rett ved innfarten til Namsos sentrum B.S.R og med god utsikt til Bjørumsklompen som i tillegg til sjøen og kirken er en av byens viktigste fondmotiv.

Fra Namsos Athenæum ser man rett over den gamle brannstasjonstomta til Abel Meyers gate 30. Byfjellet Bjørumsklompen sees i bakkant. Foto:Google street view

Uansett om det er mulig å koble Abel Meyers gate 30 med Aavatsmarkparken på andre siden av Namdalsveien bør plassen mellom Abel Meyers gate 30 og Namsos Athenæum tas i bruk til noe annet enn parkeringsplass. Arealet er stort nok til at det tillater både bebyggelse og grøntstrukturer. Utnyttelsen bør gjøres på en måte som kobler byggene sammen til en større helhet igjen etter at den forrige forsvant ved rivningen av kvartalet imellom.

Byplan og gatestruktur

De velordnede kvartalene, rette gatene og byplanen for øvrig er et definerende element i gjenreisningsbyene som kommer tydelig fram i Namsos. De lave husene i klassisk gjenreisningsstil i sentrum og gatene som skaper små byrom på hvert punkt de krysser hverandre i nitti graders vinkel bidrar til en intim følelse med innslag av både småby og urbanitet. Denne følelsen eller bruken av disse rommene er noe nedsatt ved at alle gatene er trafikkerte og benyttes til parkering. At det er mulig å kjøre bil fram til butikken og handleområder i sentrum er selvfølgelig noe som skaper tilgjengelighet, men gitt Namsos sin størrelse og tilgjengelighet på parkeringsplasser rett utenfor den historiske bykjernen virker det unødvendig å tillate ferdsel med bil i den graden det gjøres. Opplevelsen av byrommene som skapes av kvartalsstrukturen oppleves best til fots og innføring av flere bilfrie gater i sentrum ville nok gjort det mer fristende for gående å ferdes der og faktisk benytte de tilbudene som fortsatt finnes.

Muligheten til å ta i bruk de rommene som dannes av gatestrukturen gir også rom til å faktisk oppleve siktlinjene i større grad. Siktlinjene er et definerende trekk ved gjenreisningsbyen som det meste er planlagt med utgangspunkt i siden det er dette som skaper forbindelsen til landskapet. Tiltak som hever muligheten og opplevelsen av disse bør derfor prioriteres og alle tiltak som bidrar til innsnevring eller blokkering av dette bør unngås.

Siktlinje mot Bjørumsklumpen. Foto: Tor-Einar Siebke

Under er to bilder av mindre gatekryss i bykjernen som hovedsakelig benyttes til en beskjeden mengde gjennomfart og parkering. Omgjøring til gågater og torg der byplanen allerede har gitt muligheter til det ville gitt rom til å oppleve gjenreisningsbyen på en bedre måte. Foto: Tor-Einar Siebke

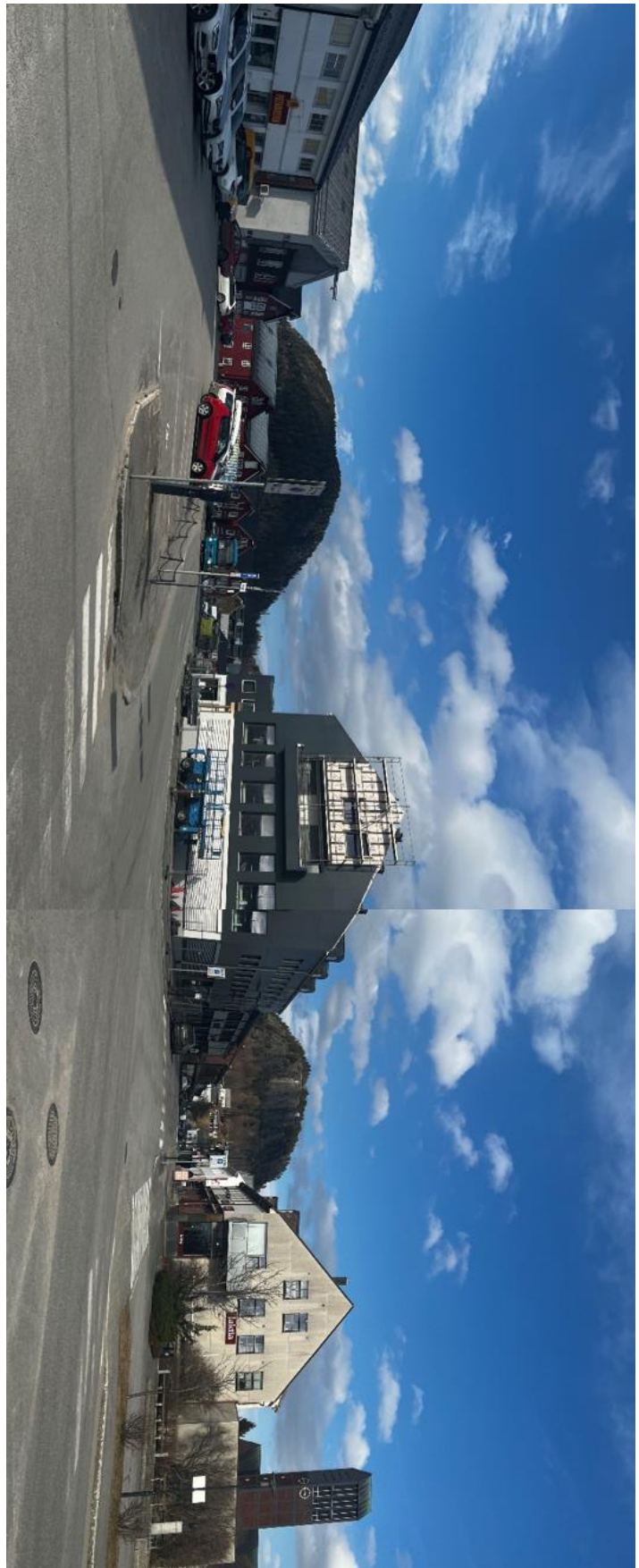

I Namsos er det også interessant nok en gatestruktur i byplanen som er alt annet enn rett som også er med på å gi et særpreg til gjenreisningsbyen. Dette er den kombinerte Fjordgata og Verfstgata helt sør på Bråholmen som sammen med Klingaveien i øst utgjør avgrensningen av gjenreisningsbyen i sør, øst og, vest. Veien viser hvordan byen var planlagt rundt den opprinnelige landformen, og hvor jernbanen en gang utgjorde utkanten av byen. Dette er ikke lenger tydelig i dag ettersom bukten i øst ble utbygd og fylt igjen til bruk som industriområde.

Denne krumningen og veien rundt byen som følger Bråholmen gir også en rundtur av de forskjellige fondmotivene. Kirken er konstant synlig inn gjennom gatene og over hustakene som byens sentrum, mens svingningen på veien gjør at utsikten rett framfor en skifter mellom sjøen og fjellene rundt avhengig av hvilken vei man kjører. Noe av havutsikten er allerede borte med utbygging i området i sørøst for NB!-området, men den er fortsatt synlig der siktlinjene fra byplanene har lagt opp til det. Denne delen av byplanen bør ikke fjernes og heller framheves gjennom mer rom for å benytte arealene rundt som utviser denne kvaliteten.

Kombinasjonsbildet viser hvordan krumningen som følger landformen av Bråholmen tillater å fremheve og oppleve flere fondmotiv på en gang. Foto: Tor-Einar Siebke

Krumningen av Verftsgata og Fjordgata langs Bråholmen og fram til den gamle toglinjen i 1968 (merket i rødt).Satelittbildet under viser samme område i dag, og gir et tydelig bilde av hvordan området øst for Bråholmen har endret seg. Foto: Norge i bilder

Sjøfronten og ekspedisjonskaia

Området er i dag lite utnyttet og fungerer hovedsakelig som et begrenset kollektivknutepunkt med Namsos skysstasjon, Namsos hurtigbåtkai, og tilknyttede parkeringsplasser. De to byggene som utgjør en del av den opprinnelige NB!-registerregistreringen huser primært havnevesenet og er ellers benyttet i sammenheng med transportaktiviteten i området. Det er noe beplantning og mulighet til å oppholde seg der, men dette er kun i liten grad vellykket. Områdets potensial for opplevelse og trivsel er imidlertid stort og kan med noen grep både benyttes som et ledd i en positiv byutvikling som også formidler gjenreisningsbyens kvaliteter.

Åpningen av sjøfronten stemmer godt overens med flere ønsker kommune mottak fra innbyggere som vil ha det såkalte «Kapteinshølet», et åpent område langs havna til bruk for allmenheten rekonstruert. Å holde området åpent og potensielt åpne det mer er de beste alternativene for videre bruk. Siden området er rett ved sjøkanten er det hit mange av de sentrale siktlinjene fra byen går. All ny utnyttelse av området bør unngå å bygge i veien for siktlinjene ut mot sjøen som heller bør tydeliggjøres ytterligere. Eksisterende bygningsmasse burde brukes til mer utadrettet virksomhet i sammenheng med kaiområdet.

Fotoene under viser området, bygg, og siktlinjen ned mot sjøen. *Foto: Tor-Einar Siebke*

Avsluttende vurdering om potensial og trusler

Namsos har på grunn av sin størrelse, tydelige avgrensning av gjenreisningsbyen, og gjennomgående tilstedeværelse av gjenreisningsarkitektur et godt potensial som bør spilles videre på. Byens begrensede urbane utvikling har ledet til at de, noe utilsiktet, har bevart mye av sin autenticitet som kulturmiljø, men denne er truet. Om konteksten av byen endres i for stor grad gjennom enten forstyrrende element, fjerning av elementer som er viktig for helheten, eller for store endringer på de nåværende elementene kan det endre oppfatningen av byen. Det bør derfor unngås for store endringer på bybildet som bryter med gjenreisningsbyen i enten stil eller volum. Fortetting og modernisering kan fint gjøres, men det må forholde seg til kulturminneverdiene. Dette gjelder da spesielt de knyttet til byplan, tilknytning til omgivelsene, og stilmessig karakter med enkle rene linjer, pussede murflater og nøkternt volum.

Det er særpreget Namsos nå har som en tydelig gjenreisningsby som bidrar til at byen oppleves som unik. Utbygging med tanke på kun modernisering og effektivisering uten at byens stilmessige karakteristikk også tas i betraktning vil redusere eller ødelegge særpreget. Namsos egne karakter, identitet og historie vil da forsvinne og byen taper et viktig element som bidrar til å skape bolyst og tilhørighet.

Namsos kirke og festplassen. Foto: Tor-Einar Siebke

Kilder

- Aune, K. V. (2016, 20 august) «Riv skiten» - og slipp bilene til. *Namdalsavisa*.
<https://www.namdalsavisa.no/riv-skiten-og-slipp-bilene-til/s/5-121-520477>
- Namsos Athenæum (u.å) *Hjem*. <https://xn--athenum-qxa.no/>
- Namsos kommune (2020) Sentrale bygg og byrom i gjenreisningsbyen Namsos.
https://namsos.kommune.no/planportal/_f/p16/i380a6e14-4774-435e-a97d-ff904325999c/19-sentrale-bygg-med-vern.pdf
- Namsos kommune (2022) *Reguleringsplan Namsos sentrum – Planbeskrivelse*.
<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2366/Planbeskrivelse%20Namsos%20sentrum%20.pdf>
- Namsos kommune (2022) *Kulturmiljøplan for Namsos kommune 2022-2027 – Temaplan med tiltak*. https://namsos.kommune.no/planportal/_f/p16/ia09c2e63-913d-4ca9-b04a-d4b054e4e9c9/kulturmiljoplan-vedtatt-003.pdf
- Namsos kommune (u.å) *Sammenstilling av innspill mottatt i planprosessen*.
<https://www.arealplaner.no/namsos5007/dokumenter/2026/11%20Sammenstilling%20av%20innspill%20ifbm.%20medvirkning.pdf>
- Riksantikvaren (u.å) NB!-registeret.
<https://riksantikvaren.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=43a25b7d4d474f36ade60f9a69e620f0>
- Øfsti, R. (2009) Gull av gråstein. I Nord-Trøndelags fylkeskommune (Red.)
Handlingsprogram for kulturminnepolitikk. (s. 28-32)

